

Vannpolitikk i Transjordan

*En historie om miljø, utvikling og britisk
mandatpolitikk*

Robin Grimstad

Master i Historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen, Våren 2022

Vannpolitikk i Transjordan

*En historie om miljø, utvikling og britisk
mandatpolitikk*

© Robin-Andre Gornall Grimstad

2022

Vannpolitikk i Transjordan: En historie om miljø, utvikling og britisk mandatpolitikk.

Robin-Andre Gornall Grimstad

<https://bora.uib.no/>

Abstract

British Water Politics in Transjordan

The role of water politics in the Transjordan region as played by the British is a matter of particular interest, impacted by several factors. As the control of water has served as a fundamental issue in state development throughout history, it warrants research into its effect on the history of Transjordan. The Jordan River and the Dead Sea, being the region's major resources of surface water, additionally share borders with Palestine, so examination of the relevant mandates in relation to both the states allows for closer investigation of this historical development; indeed, the policies and the political climate of Palestine often interfered and impacted the British water politics in Transjordan.

Both the Jewish and British described their perception of the land in both of the mandates as “unproductive” and that it was necessary to “return the land to cultivation.” The developmental absence in Transjordan garnered interest from Jewish entrepreneurs and organizations who saw the cultivatable zone of Transjordan as potential for future Jewish settlements. Study of the source material indicates that the Jewish economy was initially favored by the British High Commissioner of Palestine and Transjordan, who gave the rights to the Jordan and Yarmuk River and the Dead Sea to two Jewish entrepreneurs. Support for this indication is also demonstrated by the manner in which antimalarial work in Palestine connected to its economic development. In Transjordan however, antimalarial work was not such a contributor to the region's progress. The highly limited economy and sole dependence on their Palestinian budget did not provide for engagement in large-scale land reclamation for Transjordan.

By the early 1930s however, the British no longer favored the Jewish economy as tensions in Palestine gave rise to anti-Jewish tendencies, spreading throughout the Transjordanian population. British officials therefore took initiative to apply to the Colonial Development Fund for aid towards water and irrigation projects for cultivation and the improvement of the nomadic economy. After the Palestine Potash Limited applied for water use from the Wadi Hasa River in Transjordan in the late 30s, the British officials in Transjordan favored development of the country and maintaining the legal rights of the cultivators, over supporting the Jewish economy. High political tension led to prioritization of the water rights of the cultivators. Such retraction of favoritism for the Jewish economy when the mandate security was at risk is indicative of the ad hoc pattern of British politics in Transjordan.

Forord

Etter to lange år virker det som om tiden var altfor kort. Når man står ved enden av løpet, kan man – spesielt som historiker – ikke unngå å se tilbake på tiden som har vært. Det har vært faglig utfordrende, men mest av alt veldig givende.

Pauserommet kan ikke unngå å nevnes. Det har vært alle masterstudenters sosiale liv og jeg har blitt kjent med fantastiske flotte mennesker, som har gjort masterlivet til en glede.

Jeg vil takke alle medstudenter som har bidratt til et gøy studieløp de siste to årene, alle på Midtøstenseminaret som har kommet med gode tilbakemeldinger, Espen og Henrik, som jeg har hatt gleden av å studere med i fem år, ikke minst min familie som har hatt troen på meg hele veien. Til slutt vil jeg gi min største takk til min veileder, Knut Vikør, som har gitt meg stor selvstendighet til å utforske dette temaet og kommet med gode analytiske innspill og tilbakemeldinger.

Robin Grimstad

Bergen 19. mai 2022

Innhold

Abstract	iii
Forord	v
Liste over figurer	ix
Liste over høykommissærer for Palestina og Transjordan	xi
Introduksjon	1
Problemstilling	2
Tilnærming	3
Kilder og metode	4
Begrep og analyseverktøy	5
Forskningsslitteratur	7
Disposisjon	8
Kapittel 1	10
Historisk bakgrunn	10
Klima og miljø før osmanernes inntog	10
Geopolitiske forhold i distriktene første halvdel av 1800- tallet	14
Osmansk investering i «Transjordan» 1850-1914.....	18
Første verdenskrig og interesseendring i Transjordan.....	22
Opprettelsen av Transjordan	24
Oppsummering	26
Kapittel 2	28
Sionistisk interesse for Transjordan	28
Sionismen og det lovende land.....	28
Balfour-erklæringen	30
Pinchas Rutenberg og elektrifiseringen av Palestina.....	32
Rutenbergs vannrettigheter.....	34
Etableringen i Transjordan	41
Moise Novomeysky og Dødehavet	42
Rettighetene til Dødehavet	44
Konklusjon	46
Kapittel 3	48
Vann som fiende.....	48
Om malaria.....	49
Historisk bakgrunn	50
Transjordansk administrasjon og opprettelsen av helsedepartementet.....	52

Malariaens utbredelse.....	54
Biggers rapport.....	58
Malariabekjempelse i Transjordan	62
Malariabekjempelse i Palestina	65
Sammenlikning.....	68
Kapittel 4.....	72
Colonial Development Fund, M.G. Ionides og vannprosjekter.....	72
Colonial Development Fund	72
Transjordan og Colonial Development Fund	74
Ionides og etableringen av Department of Development	79
Ionides sin rapport	82
Konklusjon	88
Kapittel 5	91
Wadi Hasa-disputten	91
Novomeyskys søknad om land og vannrettigheter.....	92
Britisk respons.....	95
Gardiner – Hadde PPL rett på vann fra Wadi Hasa?.....	96
Mitchell – Hvem eide vannet i Wadi Hasa?.....	98
Ionides – Fantes det overskudd i Wadi Hasa til å gi vekk?	100
«Situasjonen» og forhandlingsprosessen.....	102
Konklusjon	105
Konklusjon	106
Epilog – videre forskning	109
Kilder.....	111
Litteraturliste	113

Liste over figurer

Figur 1 Kart over nedbørsmengden i året i Syria og Jordan.....	11
Figur 2 Kart over mandatet Transjordan, med inndeling av de ulike distriktene	15
Figur 3 Viser ulike grenser konsentrert rundt Semakh.....	38
Figur 4 Kart over elvesystemer og jernbanesystemer i Palestina og Transjordan fra 1920	39
Figur 5 Palestine Electric Corporation sin hydroelektriske kraftstasjon ved møtepunktet av Yarmuk- og Jordanelven.....	41
Figur 6 Sjølommer med salt og leire ved Dødehavet, Lisan halvøyen.....	43
Figur 7 Tabell over testing av skolebarn i Palestina 1930-1938	54
Figur 8 Testing av skolebarn i Transjordan, 1926-1938	55
Figur 9 Tabell over totalt smittede i Transjordan, 1926-1938.....	56
Figur 10 Kameler som beiter utenfor Kasr Azraq	58
Figur 11 Kart over El-Hammeh.....	59
Figur 12 Antimalariaarbeid i Transjordan. Tall fra helserapporten.....	63
Figur 13 Kart over nedbørsmengder i Midtøsten og Transjordan	85
Figur 14 Kart over områder tilpasset jordbruk	86
Figur 15 Kart over irrigasjonsmuligheter i Jordandalen.....	90
Figur 16 Palestine Potash Company sine saltpanner ved den nordlige enden av Dødehavet.....	92

Liste over høykommissærer for Palestina og Transjordan

Sir Herbert Samuel	1920 - 1928
Sir George Stewart Symes	1925
Sir Herbert Plumer	1925 - 1928
Sir Harry Charles Luke	1928
Sir John Chancellor	1928 - 1931
Sir Mark Aitchison Young	1931
Sir Arthur Grenfell Wauchope	1931 - 1938
Sir William Dennis Battershill	1938
Sir Harold MacMichael	1938 - 1944
Sir John Valentine Wistar Shaw	1944
Field Marshall The Visount Gort	1944 - 1945
Sir John Valentine Wistar Shaw	1945
Sir Alan Cunningham	1945 - 1948

Introduksjon

Vann er essensielt for alt liv på jorden. Uten vann finnes det ingen grunnlag for vegetasjon som er viktig for klimaet og er avgjørende for den økologiske næringskjeden. Ikke minst vil det menneskelige grunnlaget for matproduksjon forsvinne. De første statsdannelsene i historien baserte seg på jordbruksproduksjon og oppstod som elvesivilisasjoner, blant annet i Mesopotamia mellom Eufrat og Tigris, der irrigasjon og vannkontroll var en nøkkelfaktor. For jordbruksproduksjon i en større skala enn tidligere, var kravet samarbeid, organisering og arbeidsfordeling som over tid har ført til sosial stratifisering av den sivilisasjonen jordbruket ga grunnlaget til. Det er gjennom den byråkratiserte makten, som kreves for å fordele vann til ulike bønder og jordbruksområder, som har gitt grunnlaget for bystater, større statsdannelser og imperier gjennom historien. Jordbruksrevolusjonen som oppstod for ca. 10 000 år siden har vært ansett som den primære økonomiske faktoren frem til den industrielle revolusjonen mot slutten av 1700-tallet. Jordbruksproduksjonen hadde ikke funnet sted uten vann og vannkontroll, som egentlig er den primære økonomiske faktoren. Historikeren Karl Wittfogel hevder at vannkontroll har vært essensen av statsdannelsene og imperiene som oppstod i Asia. I *Oriental Despotism* forklarer han hvordan asiatiske statsledere hadde en type kontroll av vann, gjennom irrigasjon og kommunikasjon, som ga grunnlaget for en despotisk makt som europeiske statsledere ikke hadde under førindustriell tid.¹

Landområdet Transjordan lå øst for Jordanelven og inneholder den østre delen av Jordandalen. Geografisk lå Transjordan i en overgangssone som omfattet både det fruktbare landskapet med vegetasjon og jorddyrking, langs Jordanelven og Jordandalen i vest, og steppelandskapet og ørkenen i øst, hvor det regner for lite for jorddyrking og hvor det tradisjonelt har bodd nomader som forflyttet seg der det fantes vann. Endringer av landskapet i Transjordan har reflektert og vært et resultat av hvordan befolkningen har utnyttet vannressursene som har vært der. Hvordan vannet har blitt brukt, enten til irrigasjon og jordbruk av de bofaste eller drikkevann for beitedyrene til nomadene, har i lengre tider i historien vært en kilde til økonomisk konflikt ettersom at de økonomiske grunnlagene for levemåtene var ulike. Til tider hadde nomadene vært sterke og ført med seg en ørkenspredning, men i tider med en sterk statlig tilstedeværelse har ørkenen og nomadene trukket seg tilbake. Det sistnevnte skjedde da osmanerne gikk inn i det som skulle bli Transjordan på 1850-tallet og britene

¹ Wittfogel, 1959, *Oriental Despotism*, s. 1.

fortsatte prosessen etter første verdenskrig. Det man kan snakke om er en historie om utvikling av økonomi, politisk utvikling og ikke minst en transformasjon av miljøet. Min oppgave ønsker å se nærmere på hvordan vann ble brukt til å utvikle og forbedre statlig administrasjon og økonomi. Hva slags type vann som finnes der og hvem som fikk kontroll over vannet er en del av oppgavens fokus. Ikke minst er fokuset på forholdet mellom mennesket og natur.

Transjordan var det tidligere navnet på dagens Jordan, og var under britisk mandat i perioden 1921 til 1946. Det vil si at britene hadde et ansvar overfor Folkeforbundet (forgjengeren til FN) om å utvikle Transjordan til en selvstendig stat. Transjordan hadde aldri før vært en egen stat, men var kun en del av de større imperiene i historien. I 1920 bodde det rundt 200 000 mennesker i Transjordan, der omtrent halvparten var nomader. Hundre år senere fantes det over 10 000 000. Det er over en 20-dobling i befolkningsvekst, hvor bortimot alle er bofaste og avhengig av de samme vannkildene året rundt. De siste årene har også vært krevende, med lite nedbør og press på de eksisterende vannkildene. I tillegg deler Jordan i dag 40% av alt overflatevann med nabostater. Menneskelig aktivitet og industri har ført til at vannstanden til Jordanelven og Dødehavet har sunket de siste årene og dette kan ha alvorlige innvirkninger på det økologiske systemet i området. Da britene fikk Transjordan i mandat, var det et ressursvakt land hvor økonomien hvilte på jordbruk og nomadisk produksjon. Det er i ettertid, etter flere konflikter med Israel og krav om Jordanelven, at spørsmålet dukker opp: hva hadde britene i tankene rundt vannressursene i Transjordan i forhold til å oppfylle ansvaret deres ovenfor mandatsystemet? Hvordan etablerer man en stat i et ressursvakt og vannfattig område i Midtøsten, som historisk har vært et geografisk område hvor statsdannelser har vært avhengig av vannkontroll, i en industriell tid?

Problemstilling

For denne oppgaven har jeg valgt dette som min problemstilling:

Hvilke faktorer spilte inn i britisk vannpolitikk?

Begrepet vannpolitikk må i denne oppgaven forstås som et samlebegrep for britiske handlinger og arbeid relatert til vannressurser som grunnvann, elveløp, irrigasjon, brønner og cisterner. Før en slik problemstilling stilles og kildegranskingen startes, dukker det automatisk opp flere underproblemstillinger: *Ble vann i det hele tatt brukt i utviklingen av Transjordan? I hvilken grad var politikken bevisst? Og: hva gikk den eventuelle vannpolitikken ut på?* Uavhengig av de to foregående spørsmålene er det vesentlig å vite *Hva visste britene om vannressursene i*

Transjordan? Hvis en slik vannpolitikk eksisterte, Hvilke tanker lå bak en utvikling og eventuell utvinning av vannressursene i Transjordan? I kontekst av mandathistorie og kolonihistorie blir det naturlig å stille spørsmålene, hvem var utviklingen for? Og, hva og hvem styrte vannpolitikken?

Dette er ting som ikke er helt klart før prosjektet starter. For det er flere elementer som spiller inn i slike spørsmål. For det første fantes det ulike typer vannressurser i Transjordan. Nedbør, grunnvann, brønner, elver og ikke minst Dødehavet som er rik på saltmineraler. For det andre delte Transjordan store deler av sitt overflatevann med nabostater/mandater. Dette betyr at britene måtte delegere og avgjøre hvem som fikk benytte seg av vannressursene tilgjengelige i Transjordan og nabolandene. For det tredje hadde britene et økonomisk og administrativt ansvar for Transjordan og ikke minst Palestina som gjennomgikk større endringer under mandatperioden. For det fjerde var ikke alt vannarbeid og vannprosjekter kun relatert til økonomisk utvikling, men også helse, velvære, motarbeid av sykdommer. Med dagens befolkningstetthet og videre befolkningsøkning er det aktuelt i dag å finne ut om hva britene tenkte og hvor mye de la inn i prosjektet om å utvikle mandatet.

Tilnærming

Både tematikken og problemstillingen fører med seg utfordringer når det kommer til hvordan man skal tilnærme seg oppgaven. Det å skrive vannhistorie i Transjordan er å skrive om et komplekst og sammensatt saksfelt, fordi det er vanskelig å løsrive fra andre kontekster. For det første kan det diskuteres om hva «vannhistorie» er for noe. Det er først og fremst menneskelige relasjoner med vann over tid. Her i denne oppgaven blir fokuset på menneskets bruk og utnytting av vannressursene. Med vannets påvirkning på miljøet rundt seg, blir dette også en tematikk om menneskets relasjon til miljøet rundt seg og kan også defineres som miljøhistorie.

Når perioden og den geografiske avgrensingen orienterer seg rundt Transjordan og mandatperioden, kompliserer dette bildet enda mer. For det første kommer kolonipolitikk inn i bildet. Storbritannia som kolonimakt hadde et større bilde i tankene da mandatområdene i Midtøsten ble dratt opp. Mandatsystemet gjør ikke ting lettere når mandatordningen tilsier at britene hadde et ansvar for å bygge opp mandatene til selvstendige stater. Dette gjør at vannpolitikken som ble utført av britene må ses i kontekst av mandatpolitikk og ikke som noe eget. Tilnærmingen blir ikke lettere når Transjordan til dels var underlagt det palestinske mandatet og Høykommissæren i Palestina. Britenes lovnad til jødene om å gi dem et eget

hjemland må tas i betraktning, spesielt når Transjordan og Palestina delte de største vannressursene i regionen, nemlig Jordanelven og Dødehavet.

Med mandatordningen kommer også aspektet om «utvikling», det vil si at vann som redskap for økonomisk utvikling i området. Denne oppgaven vil prøve å fortelle om menneskelig aktivitet i naturen og om økologiske inngrep og ikke minst tanken om «produktivt» og «uproduktivt» landskap. En grunnleggende tanke med oppgaven har vært å prøve å fortelle om menneskelig kontroll av naturen og bidra til et bredere narrativ om transformering og kontroll av naturen som har vært en fundamental del av menneskets historie og økonomisk utvikling. Spesielt det at naturen gjennom historien har blitt mer og mer formet av menneskers syn på hva naturen skal være og hvordan naturen kan tjene oss. Det er også interessant å se hvor utviklingen skjer i forholdet mellom Palestina og Transjordan. På grunn av delte ressurser og nære relasjoner, er det nesten umulig å skrive vannhistorie uten å si noe om forholdet mellom Transjordan og Palestina. Ikke minst fordi fordelingen av vannressursene forteller noe om britenes prioriteringer av mandatene.

Kilder og metode

Metoden min går ut på å analysere britiske arkivdokumenter som jeg har hentet fra National Archives i Kew, London. Dokumentene kommer fra arkiv som Colonial Office og Foreign Office. Jeg undersøker også årlige rapporter, som er oppsummeringer fra ulike rapporter, sendt fra Transjordan og Palestina, til Folkeforbundet. Det er kildene som styrer hvor historien i oppgaven min går, men det er mitt arbeid å lese, tolke avgrense og sette dem i relasjon til hverandre slik at de svarer på oppgavens problemstilling(er). Sluttdatoen på kildene vil også være en naturlig tidsavgrensning på oppgaven. Det må nevnes at etter at andre verdenskrig bryter ut, stopper rapporteringen til Folkeforbundet, som da slutter å eksistere, og britene får andre prioriteringer i krisetid. Det finnes fortsatt dokumenter på 40- tallet, men de er betraktelig mindre i størrelse og omfang. På grunn av at oppgaven skal tilpasses ett års arbeid, har jeg valgt ut de temaene jeg mener er viktigst og går igjen tematisk og innenfor oppgavens kontekst. Jeg har også valgt temaene med tanke på at historien får en naturlig begynnelse og slutt. Oppgaven vil til en viss grad være komparativ ettersom at Transjordan ikke var helt selvstendig fra Palestinamandatet og at forvaltningen av rettighetene Jordanelven og Dødehavet gikk til to jødiske entreprenører med formål om å tjene Palestina fremfor begge mandatene. Med komparative metoder kan man finne ut hvor mye britene prioriterte utviklingen av Transjordan.

Kilder har også blitt hentet elektronisk fra Israel State Archives. Her har jeg hentet Michael G. Ionides *Report on Water Resources of Transjordan and their Development* (1939) og *Palestine Potash Concession at Dead Sea* (1930). Å ha disse elektronisk har hjulpet meg å utfylle oppgaven og gitt meg større forståelse i og med at informasjonen til disse kildene ikke kommer fram i de utvalgte britiske arkivene.

Rent metodisk har jeg brukt klassisk kildekritikk og kildeanalyse. Det har vært essensielt å vite hvem som har sendt brevene, hvem de har sendt til og når det har blitt sendt. Jeg har undersøkt kildene med bevissthet på at det den gang fant et annet syn og oppfatning om den verdensdelen de befant seg i og at det til tider kommer fram i kildene. For meg har deres syn vært av interesse ettersom at jeg har ønsket britenes syn på Transjordan og ikke minst på deres tanker om utvikling på den tiden, hva som var idealet innenfor utvikling og deres tanker om Transjordan og mulighetene for utvikling i Transjordan.

Det er også bevisst i forhold til underproblemstillingen: *hva visste britene om vannressursene i Transjordan?* at en oversikt over Transjordans vannressurser ikke kommer i introduksjonen eller bakgrunnskapittelet, men når britene faktisk lager en detaljert rapport om det. Det hadde vært redegjørende for oppgaven å gå igjennom vannsystemene, og det må poengteres at britene hadde noen forkunnskaper ettersom at de var i Transjordan, men at det bidrar til å strukturere narrativet i oppgaven og ikke minst at leseren får en forståelse av hvor langt ut i mandatperioden britene får en større interesse for vannressursene i Transjordan.

Sekundærlitteratur, som fagbøker, artikler fra tidsskrift og kapitler i bøker har vært med på å fylle ut der primærkildene har vært færre. Spesielt i tilfeller ved Palestina, hvor arbeid med primærkilder ville vært av større omfang og hvor sekundærlitteraturen om Palestina dekker mange av de temaene jeg tar opp, ettersom at litteraturen ligger langt foran litteraturen om Transjordan. Sekundærlitteratur blir mest brukt til bakgrunnsstoff, til å gi kontekst og utfylle der kildene er uklare.

Begrep og analyseverktøy

Historikeren Donald Hughes definerer miljøhistorie som historien om menneskers levemåter og deres forhold til naturen gjennom tidene.² Som jeg nevnte tidligere har vannkontroll og omdirigering av vannet vært essensielt for menneskelig utvikling av sivilisasjon og samfunn. I

² Hughes, 2010, *What is environmental History*, s. 1.

denne oppgaven er det relasjonen mellom mennesker og vann i kontekst av mandatordningen, som står i sentrum. Diana Davis, som er en professor i historie ved UC Berkeley, fokuserer på miljøhistorie. I boken *Environmental Imaginaries of the Middle East and North Africa* viser hun til at Anglo-europeiske makter på 1800- og 1900- tallet hadde forventninger for hvordan miljøet skulle være i Midtøsten og Nord-Afrika.³ Hun peker på at europeiske kolonimakter syntes landskapet i Midtøsten var uproduktivt i forhold til hvordan det europeiske landskapet. Ord som «deforestation», «overgrazing» eller «overirrigation» var med på å legitimere europeernes mål om å forbedre og gjenreise landskapet etter europeisk standard. Ofte mente europeerne at det var lokalbefolkningens egen feil at «ørkenen» hadde vunnet over det «dyrkede». Davis hevder også at begrep som *environmental orientalism* er et passende begrep fordi de som dikterte landskapet i orienten var de europeiske imperiemaktene.

John Broich tar med seg miljøorientalisme videre som begrep når han diskuterer britisk vannpolitikk i Palestina.⁴ Han trekker frem både Edward Saids *Orientalisme* og Karl Wittfogels *Oriental Despotism*, for å påpeke at britisk vannpolitikk ikke bare bør forstås i kontekst av utvikling, men også som en måte å få lokalbefolkningen under statens kontroll gjennom drenering av vann som lokalbefolkningen hadde brukt til beite, jakt og sesongbasert jorddyrking. Han trekker frem britisk syn og ordvalg når han redegjør for at britisk vannpolitikk og miljøtiltak gikk i sionistisk favør og også var av rasistisk karakter. Britene brukte begreper som uproduktiv og produktiv jord og brukte kampen mot malaria til å legitimere drenering av sumper og vann som araberne hadde tilpasset seg og brukt gjennom århundrer til beiteområder og dyrking av ulike matprodukter, for så å gi området til sionistene. Britene så også på den islamske seieren over det bysantinske riket som en slags seier for ørkenen og et nederlag for jorddyrking og sivilisasjon.

Davis og Broich frembringer viktige poeng og analyseverktøy for å forstå en viss tankegang som foregår «bak» kildene. Det er klart at de som skriver korrespondansen som skal bli analysert i oppgaven har en forståelse for situasjonen rundt dem, som de ikke behøver å nevnes i brevene de sender til hverandre. *Environmental orientalism* er brukbart og interessant når ord som «primitive agriculture», «land reclamation» og «water waste» eller «water gone to waste» gir en idé om hva britene tenkte om hvordan jordbruk bør drives og vann brukes for å effektivisere jordbruket. Likevel er det viktig å se Transjordan i en egen kontekst fraskilt den i Palestina. Transjordan måtte forholde seg til situasjonen i Palestina og jødisk nasjonalbygging,

³ Davis og Burke, 2012, *Environmental Imaginaries of the Middle East and North Africa*, s. 15-17.

⁴ Broich, 2013, *British Water Policy in Mandatory Palestine*, s. 267.

men de opererte ikke med en «stat i staten» som de jødiske organisasjonene i Palestina utviklet seg til å bli.

Forskningslitteratur

Tidligere forskningslitteratur har vært med på å sette premissene for hvordan å tilnærme seg oppgaven. Mary C. Wilsons *King Abdullah, Britain and the making of Jordan* (1987) er en av de tidligste av bøkene som har formet tankene mine om Transjordan. Wilson maler et bilde av at Transjordan var en siste brikke av et britisk imperiepuslespill i Midtøsten og som den første brikken til Emir Abdullah som søkte et større arabisk rike.

*Transjordan's existence hinged on European interests rather than on local or regional rationale. Owing to these interests, what has been a marginal area – part of the Ottoman political fabric [...] – suddenly stood apart from its neighbors [...] For Abdullah Transjordan was but the threshold to greater power.*⁵

Interessen til britene i Transjordan var dermed liten og ga liten ettertanke til om Transjordan ville overleve som en egen stat.

Eugene Rogan diskuterer derimot i *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire* (1999) osmansk nærvær og investering av statlig tilstedeværelse i Transjordan fra 1850 tallet til og med første verdenskrig, som i den perioden lå i periferien av riket. Denne boken har gitt en innsikt på bakkenivå av hva som fantes og hva som endret seg i perioden og et innblikk i livet til innbyggerne i Transjordan. Rogan prøver også her å problematisere idéen om at Transjordan var en kunstig enhet, hverken en stat eller en nasjon og påpeker at denne idéen passer best innenfor rammene av etableringen av emiratet i 1921, men at en slik idé overser osmansk periode fra 1850 av og senere.⁶

Phillip Robins forsterker en slik idé som Rogan problematiserer i *A history of Jordan* (2019). «Prior to the First World War, the potential for the emergence of a state from the lands beyond the River Jordan was almost non-existent». Robins påpeker at Transjordan hadde vært underlagt det osmanske riket og var dermed ikke ukjent med statlige institusjoner.⁷ Men hevder derimot at i 1921, så manglet Transjordan det han kaller for «raw material of statehood», en

⁵ Wilson, 1987, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, 58-59.

⁶ Rogan, 1999, *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire*, s. 1-2.

⁷ Robins, 2019, *A History of Jordan*, 1.

gjennomtrengende sentralmakt som kunne legge under seg landskapet og skape overskudd av råmaterialene som fantes der. Dermed styrker han tanken om at Transjordan som enhet i 1921, hadde liten forutsetting for å danne en sentralmakt.⁸

Yoav Alon støtter opp under Robins påstander i *The making of Jordan* (2009), selv om han mener at de er subjektive og overdrevne. Transjordan hadde, ifølge Alon, i utgangspunktet dårlige forutsetninger fra et realpolitisk og økonomisk standpunkt, som den nevnte litteraturen har påpekt. Likevel påpeker Alon at Jordan var en av Storbritannias mest vellykkede koloniale prosjekter. Staten greide å inkorporere autonome stammer og har siden hatt en relativ stabil kontinuitet i statsutviklingen og har vært den mest stabile staten i Midtøsten til i dag.⁹

Norman Lewis sin *Nomads and settlers in Syria and Jordan, 1800-1980* (1987) er den boken som har vært mest direkte relevant ettersom at den har tatt opp hvordan statlig militær kontroll av ørkenen også har vært en økologisk endring av landskapet. Relasjonen mellom bofaste og nomader og «the desert and the sown» har åpnet øynene mine for sammenhengen mellom menneskelig aktivitet og naturomgivelsene. Lewis viser til hvordan bosettingspolitikk og omforming av miljøet har vært en måte å ta tilbake ørkenen og gjøre det til noe produktivt for staten. Det var her jeg fikk idéen om at vannpolitikk og miljøhistorie er en viktig del av stasdannelsesprosessen.

Inntrykket fra forskningslitteraturen er likevel at Transjordan som en politisk enhet var en tilfeldig tilblivelse, som osmanerne var for sent ute med å inkorporere før oppløsningen av riket og som de til og med aldri helt fikk underlagt seg. Det er også gjennomgående i litteraturen at Transjordan aldri ble prioritert hverken av britene eller Abdullah og at det administrative for det meste skjedde *ad hoc*. Dette inntrykket forsterker seg med dagens kunnskap om manglende vannressurser i forhold det høye befolkningstallet i dag. Likevel tilsier stabiliteten i landet at britene og Abdullah har gjort noe riktig. Forhåpentligvis vil denne oppgaven åpne opp og videre problematisere britisk administrative mandathistorie med fokus på vannpolitikken de førte i Transjordan.

Disposisjon

Opgaven min er skrevet og strukturert tematisk. Det er for å sette søkelys på de ulike kontekstene og kompleksiteten Transjordans vannhistorie. Jeg har satt temaene i kronologisk

⁸ Ibid, 16.

⁹ Alon, 2009, *The making of Jordan*, s. 3-4.

rekkefølge, for å gi leseren best mulig orientering om hvor i tidsløpet hendelsene utspiller seg i. Strukturen er derimot tematisk og kapitlene vil overlappe i tid.

Kapittel 1 er bakgrunnskapittelet. Kapittelet vil gjøre rede for hvordan levemåten og ressursgrunnlaget endret seg under osmanerne på siste halvdel på 1800-tallet. Her har formålet vært å fokusere på levemåter i form av nomader og bofaste og trekke linjer mellom økonomi og bruk av vann, og endringer av menneskers vaner til vann med introduksjon av statlig nærvær. Det politiske er derfor viktig og overgangen fra osmanerne til britene blir også i fokus dette kapittelet fordi det gir en viktig kontekst og inngang resten av oppgaven.

Kapittel 2 fortsetter der den første slutter. Det setter søkelys på mandatopprettelsen, men først og fremst sionistisk interesse i Jordanelven, Dødehavet og den vestlige delen av Transjordan. Opprettelsen av de britiske mandatene forteller om sionistisk interesse og nasjonalbevegelse og fordelingen av de største vannressursene mellom mandatene.

Kapittel 3 handler om kampen mot malaria og økologiske inngrep og vannarbeid som skulle til for å motvirke malariaspredningen. Relasjonen mellom helse og utvikling er sentral i dette kapittelet, ikke minst med økonomisk utvikling og landgjenvinning. Et poeng i kapittelet er også skalaen og omfanget på tiltakene i Palestina og Transjordan og hvor utvikling ble prioritert.

Kapittel 4 handler om Transjordans relasjon med Colonial Development Fund, som var en statlig institusjon med formål om å styrke økonomien og infrastrukturen i de britiske koloniene. Fokuset her er på hvorfor Transjordan begynner å sende søknader til Colonial Development Fund på dette tidspunktet, hva de søkte på av prosjekter og spesielt vannprosjekter, og hva tanken bak hvert prosjekt var.

Kapittel 5 er det siste tematiske kapittelet og tar opp diskusjonen mellom britene og Palestine Potash Company, som hadde rettighetene til å utvinne salt fra Dødehavet, og i 1937 ønsket vann fra Wadi Hasa-elven. Palestina Potash Limited mente at de hadde rettigheter til elven gjennom Dødehavsrettighetene. Kapittelet tar opp igjen tematikk fra de andre kapitler, spesielt kapittel 2 om Dødehavsrettighetene, spørsmål om utvikling fra kapittel 4. I tillegg fokuserer også dette kapittelet på det juridiske aspektet ved Transjordansk vannhistorie.

Til slutt vil konklusjonen oppsummere og svare på problemstillingen og underproblemstillingene.

Kapittel 1

Historisk bakgrunn

For å sette britenes vannpolitikk i kontekst er det viktig å ta med seg den tidligere historien og den tilstanden Transjordan var i da britene fikk i oppdrag å opprette Transjordan som mandat i 1921. Slik kan man også forstå hvilke interesser de hadde i området og hva slags premisser som lå til grunn for deres vannpolitikk og hvordan det ble utartet videre. Jeg vil i denne delen ta for meg de geopolitiske aspektene av Transjordan, før osmanerne gikk inn på midten av 1800-tallet. Deretter vil jeg ta for meg hva de gjorde med regionen med søkelys på infrastruktur, administrasjon og «utvikling», spesielt med tanke på vann. Her vil også demografiske endringer og stammepolitikk være interessant. Til slutt vil jeg ta raskt for meg den politiske omveltningen første verdenskrigen bragte med seg, og hvordan britene og Abdullah endte opp med Emiratet Transjordan.

Klima og miljø før osmanernes inntog

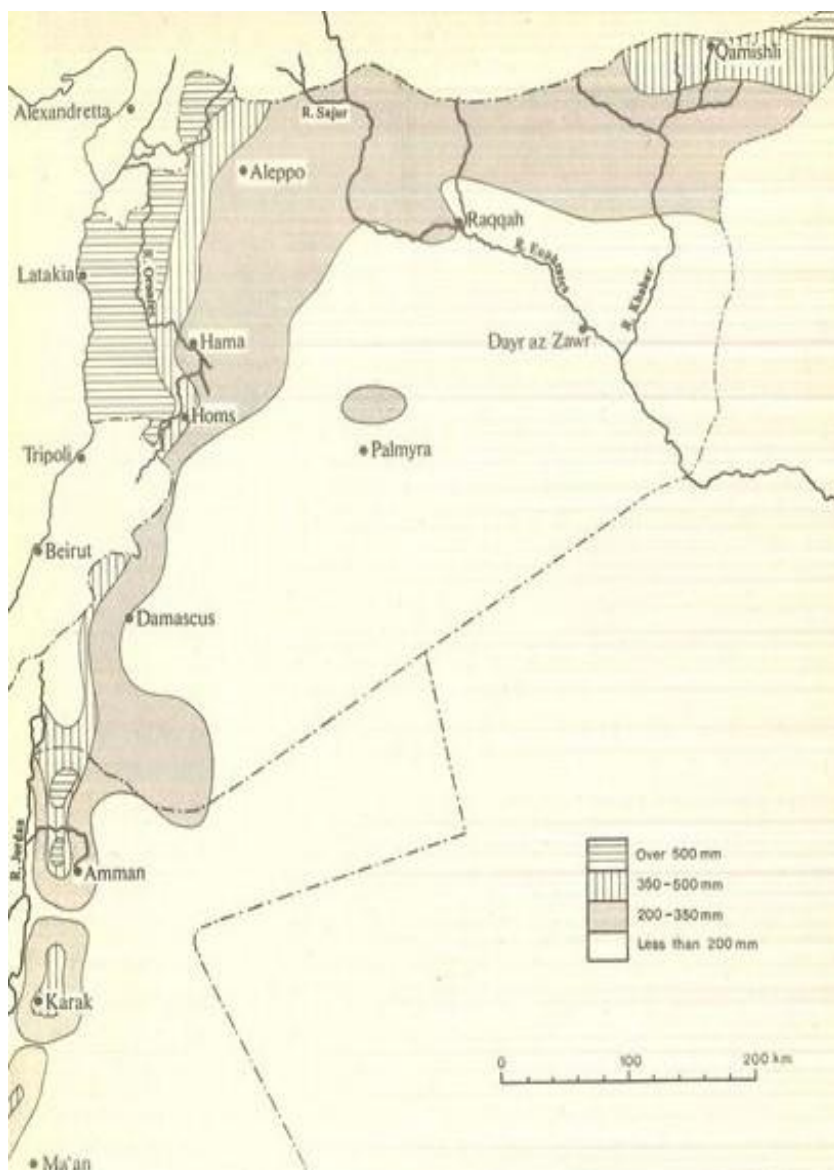
Til tross for at deler av oppgavens hovedområde, Transjordan, kom under osmansk kontroll som følger av sultan Selim I's erobringer av Syria og Egypt i 1517-1518, velger jeg å kalle perioden mellom slutten av 1500-tallet og 1850 for førosmansk periode.¹⁰ Grunnen til dette er at osmanerne overlot store deler av dagens Jordan til seg selv. Fra slutten av 1500-tallet frem til midten av 1800-tallet opplevde lokalbefolkningen i Transjordan en stor grad av autonomi, som fikk påvirkninger for stammesamfunnet og miljøet. Det var kun bøndene i det nordlige området, Ajlun, som til tider betalte skatt til guvernøren av Damaskus. Dette ble som oftest gjort de gangene bøndene ikke måtte betale for mye beskyttelsesskatt, *khuwah*, til de nomadiske stammene.¹¹ Osmanske myndigheter betalte også stammene for å beskytte den årlige Hajj-karavanen, som gikk fra Damaskus til Mekka, og supplere den med kameler, kamelryttere, vann og mat.¹²

¹⁰ McCarthy, 2010, *The Ottoman Turks*, s. 85.

¹¹ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 26.

¹² Alon, 2016, *The Shaykh of Shaykhs*, s. 12.

Poenget med å påpeke osmansk fravær er at de ulike samfunnsstrukturene og levemåtene er sterkt påvirket av de klimatiske betingelsene. Fraværet av en sterk stat er også et fravær av intensiver for å forme terrenget rundt seg til noe produktivt for staten. Dagens Jordan går over to klimatiske soner: middelhavsklima og ørkenklima. Den vestlige delen er knyttet til Jordanelven og Jordandalen som tilhører middelhavsklimaet, men den østlige delen og majoriteten av landarealet, er ørken. Det er hovedsakelig to sesonger, sommer, som strekker seg fra mai til oktober, og vinter, fra november til april. Sommeren er varm og tørr, mens vinteren er mild og nedbørsfull i noen deler av landet.¹³

Figur 1 Kart over nedbørsmengden i året i Syria og Jordan. Lewis, *Nomad and Settlers in Syria and Jordan*, s. xvii.

¹³ Natur, 1985, *Water Supply for the Agricultural Sector*, s. 199.

Det er langs middelhavssonen at det er mulighet for å drive med jordbruk. Regner det over 350 mm i året kan man høste inn flere avlinger gjennom sommeren og vinteren. Lenger øst, hvor nedbøren varierer mellom 300 mm og 250 mm, kan lite bli produsert uten irrigasjon, bortsett fra hvete og bygg. Ned mot 200 mm i året er det kun bygg som klarer seg. Under 200 mm med regn årlig, vil også kornprodukter som bygg slite med å overleve, kun basert på nedbøren. Det er her den dyrkbare sonen begynner å stoppe opp og hvor steppelandskapet og ørkenlandskapet trer frem. Lengre øst, hvor det regner mindre enn 100 mm i året, kan man regne landskapet for ørken.¹⁴

Med disse to klimatiske sonene oppstår det to ulike levemåter i denne regionen. Bofaste, som kunne levde av jordbruk, og nomader, som flyttet seg basert på årstidene. Dette var ikke nødvendigvis to separate levemåter, de kunne også leve i et symbiotisk forhold, der handel og bytte av varer tjente alles interesser. Felles for de to livsstilene var at de begge var avhengig av nedbør for et godt produksjonsår. I boken *Nomads and Settlers* av historikeren Norman Lewis, blir søkelyset satt på det han kaller for «overgangssonen» som i større eller mindre grad er den klimatiske sonen mellom middelhavsklimaet og ørkenen. Mange europeiske gjennomreisende brukte «ørkenlinjen» som en definerende karakteristikk mellom bofaste og nomader. Et annet uttrykk var «the desert and the sown».¹⁵ En av dem, Melchior de Vogüé, skrev i 1862 at denne linjen ikke var fastsatt. Han observerte at Vest-Syria var full av landsbyer og byer, bosatt av bønder og lojale til osmanerne. Øst-Syria, som var overlatt til beiteområder for dyr, var full av «barbarer og nomader». Det ble omtalt som ørkenen. Vogüé påsto at ørkenlinjen ble mer definert av politikk enn geografi, fordi ørkenen var et økonomisk uttrykk fremfor et geografisk uttrykk og at politiske faktorer spilte inn på det økonomiske grunnlaget.¹⁶ Vogüé la dermed ned et definitivt skille mellom jordbruksproduksjon, og som han så på som mer profitabelt en *nomadisk animalsk produksjon*. Her blir *environmental orientalism* relevant, der europeisk uttrykk og meninger om landskapet i orienten kommer frem i Vogüés analyse. Først fremst er det en analytisk observasjon Vogue kommer med og som også deles med osmanerne da de også er interessert i å «bekjempe ørkenen». Det eneste nedsettende Vogüé kommer med er uttrykket barbarer, som han enten refererer til nomadene med eller tyvebander som holder til i ørkenen.

Steppe- og ørkenlandskapet ble ofte kalt for *badiyah*, eller beduinske områder. Beduiner er et fellesbegrep for arabiske nomader. I en nedbørsrik vinter kunne beduinene og sauegjeterne

¹⁴ Lewis, 1987, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 1.

¹⁵ Ibid, s. 15.

¹⁶ Ibid, s. 23-24.

finne vann og beiteområder uten problemer. Sent om våren når vannkildene fra vinterregnet var tørket opp og vegetasjonen forsvant, dro de som drev kameldrift lenger ut i overgangssonen, hvor vann og vegetasjon var sjeldnere. Sauegjeterne dro beitet lenger inn mot den dyrkede sonen og kunne gjøre handel med de lokale der. Kamelene kunne driftes lenger ute i ørkenen og i en lengre periode, på grunn av at de kunne fordøye ørkenvegetasjonen lettere. De aller fleste nomadene ville ikke bli ute i badiyah for lenge, ettersom at vann tørket opp og ble mindre tilgjengelig og at beiteområdene ble spist opp.¹⁷

Beduinene vandret ikke imellom tilfeldige steder i søken etter beiteområder. De hadde tradisjonelle beiteområder som de dro til, som de kalte for *dirah*. De brukte også speidere til å samle inn informasjon daglig for å flytte seg med størst fordel. Politiske virkemidler, som allianser og forhandlinger, var og et alternativ for å unngå voldelige konflikter for å få tilgang til brønner og beiteområder som de trengte. I gode år, var nedbørsnormalen lik det som er illustrert i kartet ovenfor, og konfliktnivået har vært lavt. I dårlige år var det lite nedbør og kaldt. Lite kunne dyrkes med jordbruk og store deler av flokkene til nomadene døde, spesielt nyfødte og unge dyr. Fortsatte dette over flere år, måtte kanskje nomadene forlate sine *dirah*, finne nye områder og ty til vold for den nye plassen.¹⁸

De klimatiske forholdene hadde stor påvirkning på det demografiske aspektet i områdene som i dag utgjør Jordan. I store deler av overgangssonen i førromansk tid var det forlatte landsbyer, som et resultat av tørke, sykdommer og epidemier. Det at osmanerne var lite tilstedeværende gjorde at det ikke var beskyttelse mot stammene og andre tyvebander. Stammenes autonomi gjorde at de kunne kreve *khuwah* fra bøndene. Der osmanerne var til stede, kunne noen landsbyer bli dobbelt beskattet av både osmanerne og beduinene. Forlatte landsbyer ble ikke til ved tilfeldighet eller hvor som helst, men var et fenomen gjerne i grenseland for hvor det gikk an å drive jordbruk og ørkenen, der nedbørsmengden var under 200 mm i året. Landsbyer i områder med høyere nedbørsmengder var gjerne større og stod i en bedre forhandlingsposisjon og kunne lettere sameksistere med beduinene av forhandlingskraften.¹⁹ Den politiske faktoren hang dermed tett sammen med den klimatiske faktoren. Nedbørsmengden og vanntilgangen kunne ha mye å si for migrasjonssykluser, bosetninger og ikke minst konflikt, men politikk og klima kunne ha ulike måter påvirke den geopolitiske situasjonen, i det som senere skulle bli Transjordan.

¹⁷ Ibid, s. 3-5.

¹⁸ Ibid, s. 5.

¹⁹ Ibid, s. 12-15.

Geopolitiske forhold i distriktene første halvdel av 1800- tallet

Det var ingen administrativ enhet som het Transjordan under osmansk tid. Det var europeiske reisende som dro til Palestina som kalte landet forbi Jordanelven for «Transjordania». Osmanerne refererte heller dette området til de fire mindre distriktene som utgjorde «Transjordania» som 'Ajlun, al-Balqa', al-Karak og Ma'an.²⁰ Det fantes ingen felles identitet eller en politisk orden som sammenfattet disse distriktene. Selv handelsrelasjoner gikk ikke primært mellom distriktene, men heller til sine respektive steder i Palestina.²¹ De lokale ordningene som fant sted i disse distriktene var et resultat av faktorer som topografi, vannressurser, jordbruksforhold og balansegangen mellom de bofaste og nomadene. Disse lokale forholdene påvirket hvordan osmanerne tilnærmet seg «Transjordan» og hvordan de ble oppfattet av de lokale innbyggerne.²² På grunn av at disse distriktene hadde sin særegenhet topografisk, politisk og infrastrukturelt vil det gi en dypere innsikt å utforske disse fire distriktene på et mer detaljert nivå.

Jabal 'Ajlun

Fra før-osmansk tid var 'Ajlun et fruktbart sted, med mange vannkilder og lang jordbrukstradisjon. Det var et tilfluktsted for folk fra andre steder i «Transjordan», Syria og Palestina.²³ Yarmukelven kom fra fjellene som ligger sør for Hawransteppene i Syria og gikk langs grensen mellom dagens Jordan og Syria. Den rant så sørover inn i 'Ajlun og ut i Jordanelven, sør for Galileasjøen, som tidligere het Tiberiasjøen. Fra Jordanelven steg damp opp til det høye plataået som 'Ajlun lå på og ga området den høyeste nedbørsmengden med 500 mm årlig. Ulike mindre elver som renner nedover fjellsidene mot Jordanelven legger til rette for terrassebasert jordbruk for oliven, frukttrær og korn.²⁴ Det var omtrent 80 landsbyer i 'Ajlun i før-osmansk tid som var bygd på områder som var lett å forsvare. Landskapet var også ulendt og kupert, som gjorde det vanskelig for beduinene å angripe. Landsbyene var sjeldnere i åpent landskap hvor slettene var vanlige og nomadene beitet. Det var vanligere i disse områdene at landsbyene var forlatt enn bosatt.²⁵

²⁰ Områdene sør for Ma'an ble inkorporert under mandatperioden. Se kart side 9.

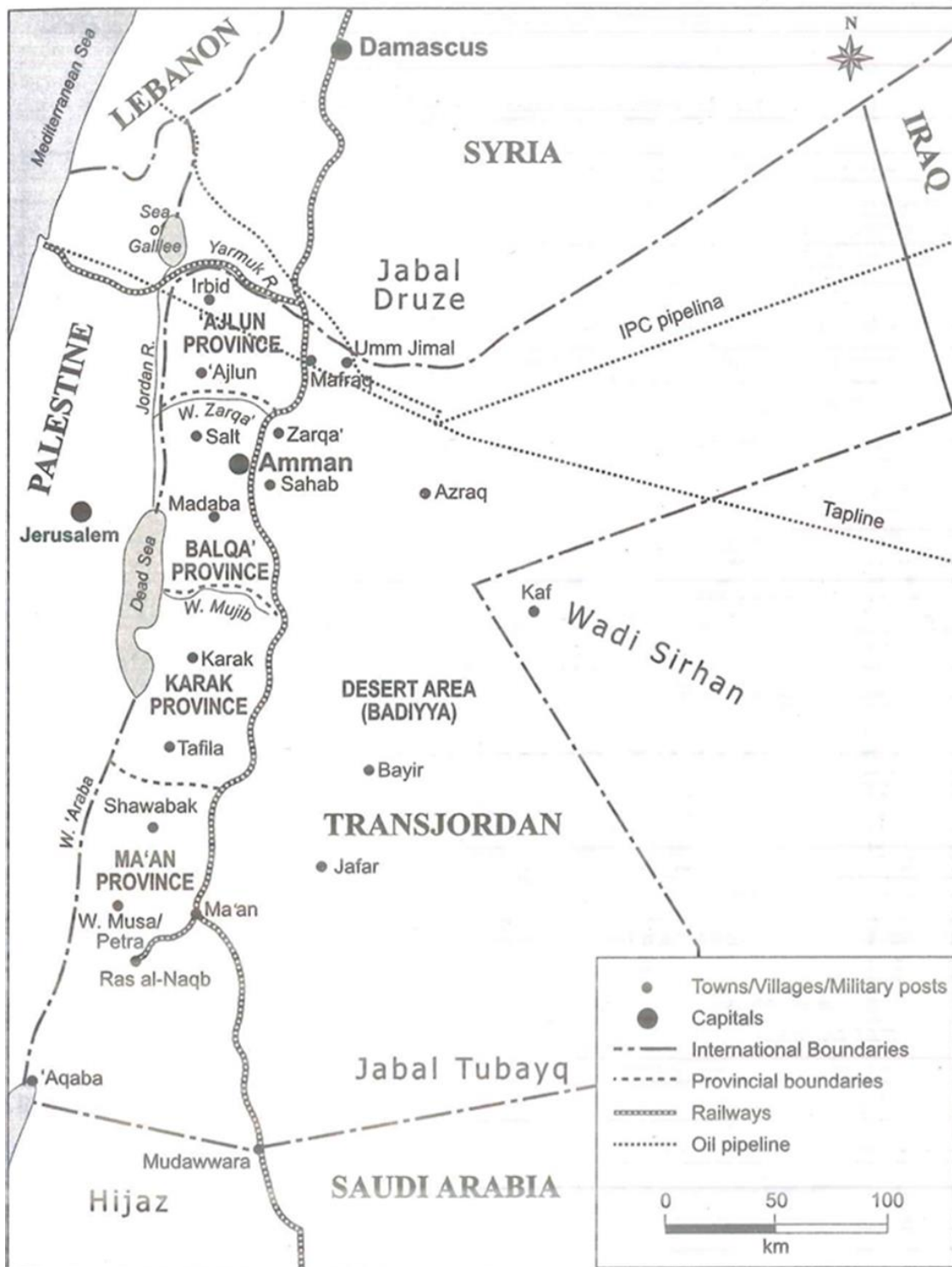
²¹ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 99.

²² *Ibid*, s. 23.

²³ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 21.

²⁴ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 24.

²⁵ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 21.

Figur 2 Kart over mandatet Transjordan, med inndeling av de ulike distriktene. Alon, *The Making of Jordan*, s. XIII.

Landsbyen Irbid, som lå nordvest i 'Ajlun-distriktet, lå i et slettelandskap med bølgende åser. Det fantes ingen vannkilder, noe som førte til at de var avhengige av vannreservoarer for

å fange nedbør. Her var bygg og hvete normalen for jordbruksproduksjonen. Ettersom at var åpent, var også tilgangen til landsbyen lettere for beduinene. Innbyggerne i Irbid betalte dermed khuwah til Bani Sakhr-stammen, en av de største stammene i Transjordan. 'Ajlun distriktet var også det eneste distriktet hvor noen landsbyer betalte skatt til Damaskus, de gangene de ikke ble utsatt for mye khuwah, før osmanernes gjeninntreden på 1850- tallet.²⁶ Dette indikerer at de stedene med en relativ stabil jordbruksøkonomi hadde et vennligere forhold til den osmanske staten enn til beduinene.

Al-Balqa'

Zarqaelven fungerer som en grense mellom distriktene 'Ajlun i nord og Balqa i sør. Sør for Zarqa i førosmansk tid lå det flere tomme og ubebodde landsbyer. Hele området fra Salt til Karak var ubebodd. Selv fra 1500- tallet var det kun Salt og et par landsbyer som var befolket. Områdene sør og øst for Salt tilhørte Bani Sakhr og andre nomader. Flere ruinsteder ble delvis brukt som leir, hvor de brukte husene som lager og dyrket litt bygg og hvete.²⁷ Salt var bygget på sidene av en topp, med en festning på toppen, omringet av to daler. To parallelle elver ga landsbyen det de trengte av vann, og irrigasjon ble brukt langs elven Wadi Shu'ayb, som renner fra Salt ut til Jordandalen. Denne type landskap gjorde Salt lettere å forsvare mot angrep, de kunne forhandle med stammene og ignorere osmansk myndighet. Det ble estimert at det bodde rundt 400 muslimske og 80 kristne familier i byen. Salt var også en viktig by for stammene, fordi handelsmenn fra Damaskus og Palestina hadde interesser i Salt. Dette gjorde byen lukrativ for bofaste og nomader når det kom til utveksling av diverse varer.²⁸

Balqa'-distriktet hadde, til forskjell fra 'Ajlun, åpne sletter, men fikk også mye av vannet sitt fra nedbør, som kunne gi rom for jordbruk. Innbyggerne i Salt inngikk avtaler med beduinene og nabostammer om å drive delt jordbruk. Om våren dro beduinene så langt som til Amman, som før 1878 var ubebodd, eller Wadi Wala, nesten lengst sør i regionen, og ble der helt til avlingen var høstet inn. I tillegg til å inngå avtaler om delt jordbruk betalte også innbyggerne i Salt tributt til den dominerende stammen. Fra 1810-tallet var denne stammen Bani Sakhr.²⁹

²⁶ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 26-27.

²⁷ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 21.

²⁸ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 27-29.

²⁹ *Ibid*, s.28.

Al-Karak

Karak-distriktet ligger mellom elvene Wadi Mujib og Wadi al-Hasa, som begge renner fra en høyde på 900 meter ned til Dødehavet som ligger 395 meter under havnivå. Landet øst for Dødehavet er fruktbart for irrigasjon av ulike typer korn og frukttrær. Lenger øst nærmer man seg den nedre grensen med nedbør for dyrking av bygg. Mye av landskapet egner seg for bruk av sauer og geit. Det var også mye skog i området før osmanerne og innbyggerne hogget dem ned.³⁰

Den gamle korstog-festningen Karak var også det administrative tettstedet i distriktet. Her var det den lokale Majali-stammen som, i flere generasjoner, hadde regjert i landsbyen og områdene utenfor i førosmansk tid. Innbyggerne i Karak trengte ikke å inngå kompromisser med nabostammer ettersom at de, ifølge en gjennomreisende, var dominerende i Al-Karak og hadde stor innflytelse i al-Balqa. Karak-distriktets største forskjell fra Al-Balqa' og Jabal 'Ajlun var at det ikke var noen merkbare ulikheter på jorddyrkere og nomader. Karak hadde tre bosetninger som lå rundt Karak-festningen, men kun en liten del av innbyggerne der bodde der året rundt. De aller fleste var semi-nomader og bodde i telt for å se til dyreflokken sin. Når de skulle så og høste flyttet de tilbake til bosetningene for å bearbeide jorden. Totalt bodde mellom 15000 og 20000 innbyggere i Karak-distriktet.³¹

Ma'an

Ma'an var den sørligste delen av den osmanske provinsen Damaskus. Wadi al-Hasa-elven fungerte som grense i nord mot Al-Karak, og provinsen strakk seg ned til Hijaz-provinsen 'Aqaba al Shamiyya i sør. Den grenset også til Wadi 'Araba i vest og den egyptiske grensen. Innenfor disse grensene fantes tre isolerte bosetninger. Lengst nord ligger Tafila, lenger sør kommer vi til Shawbak og de tørre områdene i Shara, før man så kommer til selve Ma'an helt sør.³² Tafila var hovedstedet i Jibal, nord i Ma'an, og hadde sin egen stammeleder, men det regionale hegemoniet tilhørte de tre stammene Huwaytat, Bani Hajaya og Salayt. Av disse var Huwaytat den mektigste. Det fantes rundt 600 hus i Tafila. Senteret i Shara var den gamle korstogfestningen Shawbak, med rundt 100 familier. Også i Shara, var Huwaytat den

³⁰ Gubser, 1985, *Politics and Change in Al-Karak*, s. 8-12.

³¹ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 29-30.

³² *Ibid*, s. 33.

dominerende autoriteten. En gjennomreisende fra tidlig 1800- tallet, John Lewis Burckhardt, beskriver også et sted til, med rundt 200-300 hus, al-Jiy. Innbyggerne dyrket korn og frukt i velstelte terrasser og solgte overskuddet til beduiner. Al-Jiy betalte også khuwah til Huwaytat. En ørken skilte al-Jiy og Ma'an.³³

Ma'an ligger langs Hajj-ruten og var skapt av gjennomreisende pilgrimer og fungerte som et handelssted. I motsetning til flere andre bosetninger var det sterke relasjoner og tillit mellom beduinene og de 200 husene som befant seg innenfor murene i førromansk tid. Det var et par grunner til dette. En av grunnene til dette var at innbyggerne kun dyrket innenfor bymurene, så det oppstod ingen interessekonflikt om jordområder som både bofaste og nomader ville bruke. Ma'an var fortsatt avhengig å importere korn utenifra, hovedsakelig fra Jibal og Shara, men det var beduinene også, som derfor Ma'an som handelssted. Ma'an fikk mye varer som var ment for pilgrimsferd, fra Gaza. Ma'an som handelssenter var en viktig årsak til den gode relasjonen mellom beduinene og innbyggerne.³⁴

Osmansk investering i «Transjordan» 1850-1914

Osmanernes interesser i Transjordan kom med Tanzimatreformene i 1839, etter at Abdülmeceid I tok over. Helt siden Sultan Selim III tok over i 1789 har det vært en reformvillig prosess fra sultanenes side som møtte intern motgang. Gamle eliter holdt igjen reformprosessen og var med på å gjøre det osmanske riket konkurranseedyktige mot tradisjonelle fiender som Russland, nasjonalistiske bevegelser på Balkan og interne fiender i Egypt med Muhammad Ali.³⁵ Sammen med byråkraten Mustafa Reşit skulle Abdülmeceid reformere det osmanske systemet etter en europeisk modell. Skatter skulle kreves inn på en effektiv måte og militær tjenesteplikt skulle innføres. Det gamle og ineffektive byråkratiske systemet skulle bort.³⁶

Mellom 1839 og 1850 hadde tanzimatreformene utvidet den osmanske statens administrative makt på bekostning av interessegrupper i militæret og den gamle eliten i provinsene. Lydige guvernører og bedre kommunikasjonsmidler gjorde at byer og provinshovedstater kom tettere under sultanens makt. Slik det hadde vært tradisjonelt, gikk systemet ut på at guvernøren i en provinshovedstad betalte skatt og svarte til staten, mens lokale småherrer og stammer i distriktene rundt byene igjen svarte til guvernøren i et slags føydalsk

³³ Ibid, s. 34.

³⁴ Ibid, s. 35.

³⁵ McCarthy, *The Ottoman Turks*, s.294-295.

³⁶ Ibid, s296-297.

hierarkisk system.³⁷ Dette betydde at osmanerne ikke hadde direkte kontroll over sine perifere soner før tanzimatperioden. Osmanernes første forsøk på å inkorporere Transjordan inn i staten etter Tanzimatreformene, var i 1850-årene, men det var ikke før i 1867 at guvernøren i Damaskus innførte administrative strukturer i de to nordligste distriktene, 'Ajlun og Balqa. De to sørlige distriktene, Karak og Ma'an ble inkorporert så sent som i 1893.³⁸

Som nevnt over var store deler av de jordbruksdyktige delene av Transjordan ubebodd, hvor forlatte områder ble brukt til sesongbasert dyrking. Dette gjorde at beduinene opplevde stor frihet og autonomi i områdene. Av de største beduinstammene fantes Bani Sakhr i nordøst og Huwaytat i sør. Bani Sakhr som var den største av dem og holdt til der Hajj-ruten mellom Damaskus og Medina gikk gjennom. Fayiz-stammen som var en del av Bani Sakhr fikk tildelt den årlige oppgaven om å passe på og verne hajj-karavanen av osmanerne i 1674/75. Transjordan lå strategisk til for osmanerne for å sikre veien ned til Hijaz, hvor Mekka og Medina ligger.³⁹

Da osmanerne gikk inn i Transjordan i 1867 etter flere år med varierende suksess, etablerte Mehmed Pasha, den daværende guvernøren av Damaskus, relasjoner med de lokale stammene i områdene de gikk inn i, og etablerte permanente militære baser. Problemet var ikke de bofaste stammene, men nomadene. Osmanerne var overlegne militært og teknologisk, men de kunne ikke følge nomadene ut i ørkenen eller være til stede overalt hvor nomadene slo til. Mehmed Pasha bygde derfor en ny infrastruktur gjennom militære poster, patruljer og veibygging. Dette var med på å beskytte mot raid fra nomader og oppbygge et kommunikasjonsnettverk. Innføring av effektive skattesystemer ble også etablert i de nylig okkuperte områdene.⁴⁰ Videre kommunikasjonsutbygging ble gjort da telegraflinjen ble etablert fra Damaskus til Hijaz og Yemen, i 1890-årene.⁴¹ I samme tiår begynte også byggingen av Hijazbanen, mellom Damaskus og Medina. Dette gjorde responstiden til osmanerne mye raskere hvis noe skulle skje i provinsene osmanerne hadde mindre kontroll over. Ikke minst forsvant den lukrative inntekten til stammene for å passe på Hajj-karavanen.⁴²

Skulle osmansk inntreden i Transjordan lykkes måtte fruktbare områder være produktive. Dette gjorde de gjennom å befolke øde landsbyer og registrere nye og gamle

³⁷ Butenschøn, 2008, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 51.

³⁸ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 18.

³⁹ Alon, *The Shaykh of Shaykhs*, s. 12-13.

⁴⁰ Ibid, s. 16.

⁴¹ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 63.

⁴² Ibid, s. 65.

jordbruksområder. Etter okkupasjonen, rundt 1867, var det lokalbefolkningen som ble flyttet rundt, noe som førte til at de opprettet nye landsbyer og tok i bruk gamle ruiner. Den andre bølgen i bosetningspolitikken i Transjordan varte fra 1876 til 1906, da tsjerkessere og tsjetsjenere ble flyttet inn til den syriske provinsen etter konflikten med russerne i Kaukasus. Det var tsjerkesserne som i 1878 gjenbefolket ruinbyen Amman, dagens hovedstad. De nye innbyggerne viste seg å være lojale mot den osmanske staten og vervet seg til flere sikkerhetsoppdrag, i form av patruljer og militærposter, i Transjordan.⁴³

Rogan påstår at jordloven fra 1858 var en av de viktigste reformene under Tanzimat perioden. Formålet var å registrere jordområdene og beskatte hvert produktive jordområde. Gjennom denne registreringen skulle landeieren stå ansvarlig for hvert område som stod under hans navn. Dette kom ikke fra ideologiske motiv, men var lagt opp på en måte slik at samme lov skulle være tilpasset til regionale forskjeller.⁴⁴ Jordloven var en suksess i Transjordan, på grunn av sin fleksibilitet. 'Ajlun- og Balqa-distriktet var først ut til å akseptere jordloven. Karak og Ma'an var tregere til å legge seg under det nye initiativet, muligens på grunn av at det kom færre tsjerkessiske og tsjetsjenske bosettere på 1890-tallet og at de bosatte seg rundt Amman i Balqa-distriktet. En direkte årsak kom av at Ma'an ikke var underlagt osmansk herredømme før i 1893.⁴⁵

Jordloven og nye bosettere førte med seg en tredje bølge av bosettere i Transjordan, denne gangen av beduiner. Sattam al-Fayiz, en av sjeikene i Bani Sakhr, klagde til osmanske myndigheter etter at deler av deres dirah var gitt vekk til kristne bosettere i Madaba i 1880. Valien (Guvernøren) i Damaskus, Midhat Pasha, la merke til at Sattam al-Fayiz, fra Bani Sakhr-stammen, hverken hadde registrert land eller betalt skatt. Han anklaget også sjeiken for å ha skapt dårlige kår for jordbruk. Beskjeden til Sattam var at siden mye av områdene var udyrket, burde de registreres som *tapu* (len) og utnyttet til jordbruk. Dette resulterte i at «beduinske landsbyer» ble opprettet og bosatt for det meste av egyptiske og palestinske bønder.⁴⁶ Beduinene så egentlig ned på jorddyrkernes livsstil, men på grunn av at de mistet tradisjonell inntekt som følger av osmansk nærvær, var det å registrere land og begynne med jordbruk, en ny måte å tjene penger på, selv om det betydde å betale skatt. Innen 1883, var ni landsbyer

⁴³ Rogan og Tell, 1994, *Village Steppe and State*, s. 45-46.

⁴⁴ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 83.

⁴⁵ Ibid, s. 94.

⁴⁶ Rogan og Tell, *Village Steppe and State*, s. 46-47.

registrert under Bani Sakhr og i 1890 var 25 landsbyer registrert under subdistriktet Jiza, som ligger i Balqa-distriktet.⁴⁷

jordregistreringen og bosetningspolitikken førte til at deler av Transjordan ble profitabelt for osmanerne og det økte også interessen for kjøpmenn og misjonærer som igjen investerte i de ulike landsbyene. Kjøpmennene bidro til økonomiske og sosiale endringer. De åpnet nye markeder og etablerte seg som en ny elite med gode relasjoner til myndighetene.⁴⁸ Katolske og protestantiske misjonærer var også med på å investere i bygging av skoler, sykehus og andre oppfordret til utvikling og renovering av byer og landsbyer. Dette var med på den helhetlige utviklingen av Transjordan med hjelp av kjøpmennene og osmanerne.⁴⁹

Innbyggerne i Karak- og Ma'an-distriktene var mer skeptiske til osmansk intervensjon. Osmanerne hadde ikke vært der lenge og de lokale lederne husket sin autonomi fra de osmanske styresmaktene. Det hadde heller ikke vært store demografiske endringer som følge av bosetningspolitikken til osmanerne. I 1910 kom beviset på osmanernes begrensede innflytelse, da det oppstod et opprør i Karak.⁵⁰ Årsakene til opprøret var frykt for økte skatter, obligatorisk militærtjeneste i den osmanske hæren og avvæpning av befolkningen.⁵¹ Selv om opprøret feilet kan man se en forløper til misnøye med osmansk styre og ønske om arabisk selvstendighet, som fant sted under første verdenskrig.⁵²

Den osmanske politikken medførte åpenbart demografiske endringer. Det er vanskelig å finne troverdig data på hvor mange som bodde i Transjordan på 1800-tallet og forskere må støtte seg på ulike reiseskildringer som selv har ulike utregninger på befolkningen. Den største demografiske økningen skjedde i de to nordligste distriktene 'Ajlun og Balqa ettersom at osmanerne hadde et sterkere fotfeste der og hadde vært der over lengre tid enn i Karak og Ma'an. Salt ble beskrevet som den raskest voksende byen i Transjordan med omtrent 1200 skattedyktige menn. I 1868 anslår Rogan at det var omtrent 2800 mennesker totalt. Han påstår videre at estimatene ligger rundt 10 000-15 000 innbyggere på 1890 årene. Selv om det er vanskelig å estimere hvor mange det var rundt tiden da osmanerne først prøvde å fotfeste i

⁴⁷ Alon, *The Shaykh of Shaykhs*, s. 19-20.

⁴⁸ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 121.

⁴⁹ Ibid, s. 159.

⁵⁰ Ibid, s. 214-115.

⁵¹ Ibid, s. 185.

⁵² Ibid, s. 216-217.

Transjordan på 1850-tallet, hevder Rogan den totale demografiske befolkningen rundt 1900 er et sted mellom 100 000 og 200 000.⁵³

. Et resultat av befolkningsøkningen var epidemier. På grunn av kloakkavfall og dårlig utviklede vannforsyninger, var steder der befolkningsveksten var for stor utsatt for alvorlige sykdommer. Transjordan som var kjent for sin renslighet på midten av 1800- tallet opplevde flere epidemier rundt århundreskiftet. Et kolerautbrudd i Damaskus fulgte med Hijaz-jernbanen og førte med seg høy dødelighet blant jernbanebyggerne. Kolera ble registrert i store deler av Syria, men ikke så mye i Transjordan. Dette gjør tallene usikre, men rapporter fra jernbanebyggerne viser at det fantes kolera også i Transjordan. Et utbrudd i Karak ble rapportert om i 1903.⁵⁴

Første verdenskrig og interesseendring i Transjordan

Første verdenskrig markerer slutten for det osmanske riket og starten på en ny tidsperiode i Midtøstens historie, der europeisk imperialisme har etterlatt seg store kontroverser som man fortsatt ser innvirkningen av i dag, hundre år etter oppdelingen under San Remo-konferansen i 1920.⁵⁵ Det osmanske riket hadde over en lengre periode hatt gode relasjoner med Tyskland og endte opp med å alliere seg med dem etter at de kjøpte to tyske båter som var jagd inn på et nøytralt osmansk farvann. Den 2. november erklærte Russland krig mot det osmanske riket og ble etterfulgt av Frankrike og Storbritannia den 5. november.⁵⁶

Til tross for å være «Europas syke mann» var ikke det osmanske riket en enkel match for de europeiske stormaktene. Ententene opplevde store tap ved Dardanellene og trakk seg ut fra angrepet i 1916. Samme år led britene store tap ved Basra i Irak da planen var å erobre Bagdad. Osmanerne opplevde også kortvarig framgang mot russerne, før de ble slått tilbake, men i 1917 førte den russiske revolusjonen til at russerne måtte trekke seg ut av krigen. Krigslykken snudde derimot for britene og deres arabiske allierte, da Bagdad falt i mars 1917. Jerusalem falt desember samme året og Damaskus falt 1. oktober 1918. 31. oktober var en våpenhvile inngått, og den arabiske delen av det osmanske riket var erobret.⁵⁷

⁵³ Ibid, s. 162-165.

⁵⁴ Ibid, s. 165-166.

⁵⁵ Butenschøn, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 86.

⁵⁶ McCarthy, *The Ottoman Turks*, s. 358.

⁵⁷ Butenschøn, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 72-73.

I det britiske imperiet var India kronjuvelen og det var viktig for britene å sikre en sikker sjøvei til England. Britene var også interessert i å sikre billig olje til marinen, opprettholde maktbalansen i Middelhavet til sin fordel og sikre sine kommersielle og finansielle interesser. De var derimot ikke de eneste uten interesser i Midtøsten før og under krigen. Frankrike påropte seg å ha lange tradisjonelle relasjoner med kristne i Levanten samtidig som britene fryktet at Russland ville ekspandere sørover og kutte britiske forsyningslinjer.⁵⁸ Britene inngikk derfor tidlig under krigen tre kontroversielle og kontrasterende avtaler som formet Midtøstens politiske ettertid. Hussein-McMahon-korrespondansen, Sykes-Picot-avtalen og Balfourerklæringen hadde viktige innvirkninger for opprettelsen av mandatet Transjordan, hvor den førstnevnte vil få mest fokus, men alle vil være viktige å gi litt innsikt i. Hussein-McMahon korrespondansen handlet om å skape en allianse mellom britene og arabere, der araberne skulle få et arabisk kongedømme etter krigen. Sykes-Picot-avtalen handlet om oppdelingen av Midtøsten blant britene og franskmennene. Balfourerklæringen var britenes lovnad til jødene om et eget nasjonalhjem i Palestina.

Hussein-McMahon-korrespondansen var en langvarig korrespondanse mellom høykommissæren i Egypt, sir Henry McMahon og lederen for den hashemittiske familien og guvernøren av Hijaz, Sharif Hussein ibn Ali.⁵⁹ Sharif Hussein hadde nytt en semi-autonom stilling som guvernør under det osmanske riket. Osmanerne betalte Sharifene med pengegaver imot at den osmanske sultanen fikk tittelen «beskytter over de hellige byer», men osmanske reformer var upopulære og det var for mye bry for osmanerne å sende styrker til området for å tvinge reformene igjennom.⁶⁰ Kontakten mellom Hussein og britene begynte etter at forholdet til Istanbul forverret seg for Hussein i 1914 før krigen. Ungtyrkerne, som var en reformvillig bevegelse i regjeringen i Istanbul, ønsket å sentralisere det osmanske riket ved å fjerne Hussein som guvernør ettersom at de mente at han stod i veien for reformene i Hijaz. Den økende trusselen fra Saud-familien gjorde at Hussein så seg trengende etter en mektig støttespiller som gjorde han mer imøtekommende for britisk samarbeid.⁶¹

Hvorvidt arabisk nasjonalisme hadde spilt en avgjørende forløpende rolle, kan diskuteres, men det ble i hvertfall radikalisert og brukt som motivasjon for Hussein under

⁵⁸ Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 39. Butenschön, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 75.

⁵⁹ Butenschön, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 77. En høykommissær inneholder et diplomatisk embete som skal representere et medlemslands interesser innenfor et annet medlemsland og var en vanlig praksis innenfor det britiske imperiet.

⁶⁰ Rogan, *Frontier of the state in the Late Ottoman Empire*, s. 10-11.

⁶¹ Butenschön, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 65.

krigen. Britene ville svekke det osmanske riket innenfra. Ved å alliere seg med Hussein, som var etterkommer av Profeten Muhammad og Sharif av Mekka, ville de også svekke den osmanske sultanens krav som beskytter av islam. Britene fryktet hvilke følger sultanens oppfordring jihad ville føre med seg og ville heller ikke bli oppfattet som sin tids korsfarere.⁶²

Korrespondansen er høyst kontroversiell fordi britene på sin side uttalte seg vagt og var usikker på hvor stor grad av uavhengighet Hashemittene skulle tildeles. Det var også misforståelser om definisjonen av osmansk distrikt (*vilayet*) og hva som var distrikt eller ikke. Korrespondansen som var juridisk bindende stoppet opp uten konklusjon, men araberne forventet at britene skulle være den dominerende makten i Midtøsten og innfri en del av deres krav. Det britene gjorde bak ryggen på araberne var å inngå nye avtaler om oppdelingen av Midtøsten med Frankrike gjennom Sykes-Picot-avtalen, der Frankrike endte opp med Syria og Libanon, og lovte bort Palestina til sionistene gjennom Balfour-erklæringen.⁶³ Transjordan var derimot oppe for diskusjon i tiden fremover.

Opprettelsen av Transjordan

Under krigen hadde de to sønnene til Sharif Hussein, Abdullah bin al-Hussein (1882-1951) og Faisal bin al-Hussein (1885-1933) gått ut på slagmarken, Abdullah mot saudiene i Medina og Faisal mot osmanerne i Syria og Transjordan. I Transjordan var det om å gjøre å sikre seg beduinenes lojalitet. Huwaytat-stammen allierte seg med britene og T.E. Lawrence, mens Bani Sakhr støttet osmanerne.⁶⁴ Når osmanerne etter hvert ble den tapende part, rante og plyndret Bani Sakhr og de andre stammene som hadde støttet dem, de gjenværende osmanske troppene.⁶⁵

Etter krigen dro Faisal til Damaskus for å opprette en arabisk regjering og en arabisk stat. Faysals syriske stat skulle også inkludere Transjordan, hvor han raskt søkte å skape gode relasjoner mellom de lokale stammene. Han tilga til og med de som hadde vært lojale mot osmanerne. Faisal fortsatte med osmansk krigspraksis, som gikk ut på å gi pengegaver, honorarer og titler til lokale sjeiker. Han gikk også inn som dommer i konflikter mellom stammer for å sikre seg lokal fred.⁶⁶

⁶² Butenschøn, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 75.

⁶³ *Ibid*, s. 77-79.

⁶⁴ Alon, *The Shaykh of Shaykhs*, s. 33.

⁶⁵ *Ibid*, s. 38.

⁶⁶ Alon, *The Making of Jordan*, s. 14-15.

Til tross for sitt strev var Faysals regjering kortvarig. Britiske og franske interesser overstyrte Faysals og etter å ha vært i forhandlinger i Europa over lengre tid, mistet han også stammenes gunst. I juli 1920, var Faysals styre i Syria over.⁶⁷ I april 1920, ble oppdelingen av Midtøsten bestemt. Syria og Libanon gikk til Frankrike, mens Palestina og Irak gikk til Storbritannia. Faysal skulle så bli konge over britisk Irak. Hva som skulle skje med Transjordan var enda ikke avgjort. Frankrikes og Storbritannias oppdeling av Midtøsten er kjent som mandatordningen. Fredskonferansen etter krigen hadde en anti-imperialistiske tendenser, både fra Woodrow Wilson i USA og Lenin i Moskva. Folkeforbundet ble opprettet med Wilson i spissen, i etterkant av første verdenskrig for å forhindre utbrudd av nye kriger som truet verdensordenen. Selvbestemmelsesprinsippet oppstod som en idé under opprettelsen av Folkeforbundet og stod i opposisjon til de imperialistiske idealene som eksisterte i tiden før krigen. Lenin var lederen for de revolusjonære bolsjevikene i Russland og de fiendtlige holdningene mot de gamle og undertrykkende institusjonene satt dypt inne i programerklæringen deres. Folkeforbundet fikk derimot motstand fra Storbritannia og Frankrike, som ville beholde sine oversjøiske kolonier. Folkeforbundet ble en institusjon etter Wilsons vilje, men han hadde ikke medhold fra sine landsmenn og USA holdt seg i ettertid utenfor forbundet. Mandatordningen ble opprettet som et kompromiss mellom tradisjonell imperialisme og det nye selvbestemmelsesprinsippet og gikk ut på at en «avansert» stat skulle hjelpe til og legge til rette for at en «ikke-avansert» stat skulle bli demokratisk og så selvstyrende at den kunne stå på egne bein.⁶⁸

For britene var Palestina en geopolitisk brikke ved at den styrket britisk kontroll over Suez-kanalen som sikret veien til India, mens Irak bidro med billig olje. Transjordan derimot hadde liten strategisk betydning for britene og hadde minimalt med naturressurser. Transjordan ble sett på som en buffersone mellom jødene i Palestina og stammene i Arabia. Britisk kontroll over området hindret også franskmennene fra å ekspandere sørover. Britene satte senere pris på at Transjordan sikret rom og luft mellom Palestina og Irak.⁶⁹

En med interesse for Transjordan var den britiske høykommissæren i Palestina, sir Herbert Samuel. Han ønsket å inkorporere den vestlige og fruktbare delen av Transjordan inn i det palestinske mandatet. Samuels plan gikk ikke gjennom ettersom at utenriksdepartementet ikke ville sende inn tropper i Transjordan. Samuel fikk dermed lov om å sende ut et par politiske

⁶⁷ Ibid, s. 16-17.

⁶⁸ Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 40. Butenschøn, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 117-120.

⁶⁹ Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 45.

offiserer til 'Ajlun-, Balqa- og Karak-distriktene. Her skulle de oppmuntre og veilede til lokalselvstyre blant stammene som holdt til i distriktene. Den 21. august 1920 hadde Samuel et møte i Salt med lokale stormenn og sjeiker for å forklare at politiske offiserer vil bli plassert ut i distriktene og lovet at Transjordan ikke skulle komme under palestinsk administrasjon, at det ikke skulle innføres militærtjenester eller avvæpning.⁷⁰

De lokale regjeringene viste seg å ikke fungere i noen av de tre distriktene. Britene prøvde ikke engang å innsette en regjering i Ma'an som ble delt mellom de lokale stammelederne.⁷¹ Det ble ikke bedre da Abdullah dro opp til Ma'an 21. november samme år med 300 mann og seks store maskingevær. Styrken var ikke stor nok til å utfordre hverken britene eller franskmennene, men han brukte tiden i Ma'an til å skape lokal støtte.⁷²

Britene hadde nå en situasjon i Transjordan som måtte løses. Et Midtøsten-departement ble opprettet under jurisdiksjonen til *Colonial Office*, som også hadde fått en ny minister, Winston Churchill. Det ble planlagt et møte i Kairo, den 12. mars for å etablere et par ting som allerede var diskutert i London. Disse punktene var at Faisal skulle bli konge i Irak, Transjordan skulle kun til en viss grad være separert fra Palestina og at Abdullah kanskje skulle fungere som regent i Transjordan. Det var kanskje ikke tilfeldig at Abdullah hadde dratt videre nord til Amman allerede den 2. mars for å skape en mer hastig situasjon for britene. Den 18. mars ga Churchill beskjed til London om at en avtale skulle inngås med Abdullah, for å gjøre han til en guvernør under høykommisæren i Palestina.⁷³ Under møtene skal Abdullah ha forespurt å slå sammen Palestina og Transjordan eller Transjordan og Irak under en arabisk leder (ham selv), men begge forslagene skal ha blitt sterkt avvist. Abdullah aksepterte til slutt den 29. mars å regjere Transjordan på en seks måneders prøveperiode.⁷⁴ Tanken om å inkorporere deler av Transjordan direkte inn under i jødisk Palestina var derimot ikke gitt opp av flere jødiske aktører, som prøvde med ulike metoder å realisere denne idéen.

Oppsummering

Det er ingen tvil om at Transjordans historie begynner med osmansk inntreden på 1850-tallet. Skiftet går fra beduinenes herredømme til statlig nærvær og administrativ utbygging, der det er

⁷⁰ Ibid, s. 45-47.

⁷¹ Alon, *The Making of Jordan*, s. 34-35.

⁷² Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 48.

⁷³ Ibid, s. 50-51.

⁷⁴ Ibid, s. 53.

mulig å drive jordbruk. Den store kontrasten er mellom de bofaste og nomadene, der den sterkeste politiske makten bestemmer om området er steppe, ørken eller dyrkbart landskap. Selv om osmansk involvering var langsom og ikke absolutt, lyktes de med å gjenetablere permanente bosetninger, utvide dyrkbar jord og å gjøre Transjordan til et økonomisk interessant sted for kjøpmenn i naboland.

Likevel, på tross av infrastrukturell utbygging og større utnytting av vannressursene og nedbørmengden, var Transjordan et uinteressant sted for engelskmennene. Det viser bare at politiske og økonomiske endringer bare har en grense når det kommer til å endre miljøfaktorer i området. Klimaet er stort sett det samme, selv om det geopolitiske endret seg. Det er også mulig at engelskmennene visste for lite om transformasjonen Transjordan hadde gjennomgått. Tilfellet med de lokale regjeringene viser at britene hadde for lite innsikt i de lokale politiske forholdene.

Dannelsen av Transjordan var et resultat av britisk og arabisk imperialisme, der andre økonomiske og imperialistiske mål var av større interesse. Britene fikk sikre sine økonomiske ønsker, mens Abdullah var en ambisiøs politiker som ville sikre seg en start på sin politiske karriere. Selve mandatordningen, samspillet mellom Palestina- og Transjordanmandatet, jødernes interesse i Transjordan og ikke minst forholdet mellom jødene og araberne er temaer og forhold som var med på å forme britenes vannpolitikk i Transjordan og er sentrale temaer i denne oppgaven.

Kapittel 2

Sionistisk interesse for Transjordan

Med Balfourerklæringen var Palestinamandatet et lovet land fra britene til jødene. Det var av stor interesse for sionistene å gjøre dette landet til europeiske jøders nye hjem. Jødisk nasjonalisme skulle vise seg å være betydningsfullt og avgjørende for utnyttning av vannressursene mellom Palestina og Transjordan. Jordanelven og Dødehavet ble en del av sionistisk statsbygging der vannindustri hadde som mål å elektrifisere og skape profitt for jødenes nye hjemland. Pinchas Rutenberg og Moise Novomeysky skulle realisere de sionistiske planene, gjennom å skaffe seg rettighetene til vann fra Jordanelven og Dødehavet som også var Transjordans største vannressurser. Gjennom å studere hendelsesforløpene og opphavet til flere av rettighetene kan vi få innblikk til hva aktørene tenkte om Transjordans vannressurser og fordelingen av vannressursene mellom mandatene. For å oppnå dette skal jeg gå gjennom en del sekundærlitteratur og kilder, der sekundærlitteraturen tar mer for seg hendelsesforløpet, mens primærkildene blir brukt til å finne ut hva Rutenberg og Novomeysky tenkte og finne ut hva slags rettigheter de fikk. Før jeg går innpå Rutenbergs og Novomeysky vei til sikring av rettighetene til Jordanelven og Dødehavet er det viktig å sette seg inn i sionistenes politiske mål og hvordan britene sikret seg politisk innflytelse i Midtøsten.

Sionismen og det lovende land

Fra de bibelske fortellingene om da Gud lovt Moses at jødene skulle få sitt eget hjem med melk og honning, har landet ved Jordanelven vært et hellig sted for jødene. Etter utdrivelsen som en følge av romersk undertrykkelse under det første århundre, har minnene om det lovende land og fortellingene om de store kongene, David og Solomon, vært en påminner om deres angivelige skjebne om å returnere til landet med «melk og honning».

På grunn av økt polarisering og antisemittisme var tilstandene i 1800-talls Europa verre enn noen gang før for jødene, selv om jødene lenge hadde vært en utsatt gruppe for diskriminering og utstøtelse. Nasjonalistiske følelser og politiske spenninger bygget seg opp i Europa og spesielt i Øst-Europa. I Polen og Russland var tilstanden så alvorlig at det førte til

en stor emigrasjon av jøder til USA og en ny politisk retning, sionisme. Denne politiske sionismen handlet om å opprette en jødisk nasjonalstat i Palestina og oppstod i Russland tidlig i 1880-årene etter flere antisemittiske hendelser.⁷⁵ Allerede da hadde de planer om å sende små bølger med bosettere, som de organiserte i 1880- og 1890-årene, til palestinsk jord. De manglet derimot penger og bosetningene viste seg å ikke nå de resultatene sionistene ønsket. I tillegg var jødene i Vest-Europa og USA mer integrert i staten og sitt sosioøkonomiske miljø og var dermed ikke like interessert i å investere i den politiske sionismen som vokste i Øst-Europa. Sionistene fryktet at en for fragmentert jødisk oppslutning ville svekke deres politiske mål.⁷⁶

Theodor Herzl (1860-1904), som var en pågangsdriver for opprettelsen av jødisk Palestina, skulle gjennom sin iver og dedikasjon forme en samlet og enhetlig sionistisk bevegelse. På 1890-tallet fantes det flere sionistiske bevegelse som alle hadde ulike svar på hvordan å løse det jødiske identitetsproblemet. Flere før ham hadde satt søkelys på det nasjonalistiske i forhold til jødisk identitet og at antisemittisme var så dypt inn i det europeiske systemet at det ikke kunne fjernes juridisk.. Herzl vektla både nasjonalisme og religion, og skrev i sin bok, *The Jewish State* (1896), at den eneste måten for jødene å løsrive seg fra antisemittismen var å opprette en jødisk stat der de kunne uttrykke sin nasjonalkultur og religion. Herzl var mer opptatt det pragmatiske spekteret av nasjonalitet og brukte ikke bibelen til å spesifisere Palestina som et mulig hjemland, noe som kan ha gitt en mer vitenskapelig tilnærming til Herzls argumenter for jødisk nasjonalisme. I 1897 var Herzl en av frontpersonene for å etablere World Zionist Organisation (WZO). Selv om Herzl greide å samle og målsette de ulike sionistiske bevegelsene klarte han ikke å overbevise stormakter om å realisere en slik tanke. Osmanerne trengte ikke mer nasjonalistisk uro, mens europeiske makter og USA ikke ville hjelpe uten diplomatisk vinning.⁷⁷

Herzl prøvde å få til en jødisk koloni i Øst-Afrika, men møtte motstand internt i den jødiske bevegelsen. En minoritet internt avviste Øst-Afrika og mente at det fantes kun ett hjemland, Palestina. Å flytte jødene fra Europa, til Afrika eller Argentina, ville ikke løse problemet. Chaim Weizmann, som senere skulle ta over ledelsen i WZO, hadde vært deres mest erfarne diplomat og var bosatt i Manchester. Han brukte god tid på å bygge opp et godt nettverk av britiske politikere og med sionister i England og internasjonalt. Strategien var å få

⁷⁵ I Russland og Polen ble det vedtatt reformer på slutten av 1800- tallet under Alexander III og Nicholas II, som intensiverte forfølgelsen og trakasseringen av jøder. Cleveland og Bunton, *A history of the Modern Middle East*, s. 227-228.

⁷⁶ Cleveland og Bunton, 2016, *A history of the Modern Middle East*, s. 227-228.

⁷⁷ Ibid, s. 228-229.

stormaktenes garanti for en territoriell stat der jødisk kultur kunne utfolde seg etter Herzls ideer.⁷⁸

Balfour-erklæringen

Balfour-erklæringen var den siste av de tre avtalene britene la for å sikre seg politisk og økonomisk innflytelse Midtøsten under første verdenskrig og den avgjørende faktoren for at Palestina skulle bli jødernes nye hjem. Årsakene til Balfour-erklæringen er mange. De fleste var knyttet til krigen i Europa. Sykes-Picot-avtalen delte Midtøsten mellom britene og franskmennene, men det var en lang prosess med harde forhandlinger. Hverken den franske diplomaten Francois George-Picot eller britenes diplomat Mark Sykes, ville gi fra seg kravet om Palestina og det gjaldt å holde alliansen mellom hverandre oppe i krigstid, selv med interessekonflikt i Midtøsten.⁷⁹ Det at britene inngikk en vag avtale med Sharif Hussein gjorde ikke oppdelingen lettere. En annen grunn for at britene gikk inn for Balfouererklæringen var at jødisk innflytelse i USA kunne vippe amerikanerne inn i krigen. Samtidig var både USA og Russland antiimperialistisk, hvis britene kunne være et protektorat for sionistene, kunne de unngå imperialistiske motargumenter. Målet om å få amerikanerne inn i krigen ble viktigere og viktigere når Russland så ut som til å få en militær kollaps på grunn av revolusjonen i 1917. Det var også viktig for britene å komme tyskerne i forkjøpet med sionistenes gunst, slik at tyskerne ikke fikk sionistenes politiske tyngde. Det skadet heller ikke at den britiske statsministeren Lloyd George og utenriksministeren Arthur Balfour var prozionistiske og hadde sympati ovenfor jødernes sak.⁸⁰

Sir Herbert Samuel, som var britisk politiker og diplomat og med jødisk oppdragelse, skulle senere også bli høykommissær⁸¹ for Palestina og Transjordan, bidro også for skapelsen av Palestina med at han også satt i kabinettet. Han argumenterte for at å ta kontrollen over Palestina ville forsterke engelsk innflytelse over Suez-kanalen og svekke rivaliserende staters nærvær. Han skal ha uttalt, «*We cannot proceed on the supposition that our precious happy relations with France will continue always*» og la dermed press på at Palestina måtte komme

⁷⁸ Butenschön, *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 89-90.

⁷⁹ Barr, 2012, *A line in the Sand*, s. 31-32.

⁸⁰ Butenschön *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*, s. 92.

⁸¹ Øverste representant for Palestina og Transjordan innenfor det britiske imperiet.

under britisk innflytelse.⁸² Han og Weizmann var nøkkelpersoner i den sionistiske bevegelsen ettersom at de også hadde stor innflytelse på den britiske regjeringen.

Den 7. november sendte Arthur Balfour et brev til Lord Rotschild om regjeringens avgjørelse rundt sionistenes ønske om et eget hjemland i Palestina:

*His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of a National Home for the Jewish people, and will use their endeavours to facilitate the achievement of this object, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine, or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country.*⁸³

Første verdenskrig hadde en stor betydning for sionistenes sak, der stormaktspolitikk hadde mye å si for utfallet, men sionister som Herbert Samuel og Chaim Weizmann hadde også mye å si for hvordan det utspilte seg med deres tette tilknytting til britisk politikk. Selv om det aldri var helt klart at det var Palestina som skulle bli sionistenes lovende land, var det en etter hvert en økende konsensus innad i diasporaen at et slikt resultat ville vært det beste. Hva som ville vært inkludert i Palestinaterritoriet var derimot fortsatt uklart. Herbert Samuel ønsket et jødisk Palestina øst for Suez-kanalen. Som nevnt i forrige kapittel ønsket han også å inkorporere den fruktbare delen av Transjordan.⁸⁴ Balfour hadde samme tanker om at sionistiske immigranter kunne bosette seg øst for Jordanelven.⁸⁵

Den sionistiske ideologiens kobling til Palestina som jødisk nasjonalstat, hadde lange røtter, men det var lenge ikke et klart politisk mål. Balfour-erklæringen var det som realiserte at Palestina skulle bli jødernes nasjonalhjem, uten at Palestinaterritoriet var klart definert. Dette førte med seg at enkeltpersoner innenfor den sionistiske ideologien så for seg at jødisk Palestina skulle være større enn det de fikk tildelt av britene. Derfor fantes det under hele britiske mandatperioden en jødisk interesse for den fruktbare og produktive delen av Transjordan og dets vannressurser.

⁸² Barr, *A line in the Sand*, s. 32.

⁸³ Cleveland og Bunton, *A history of the Modern Middle East*, s. 231.

⁸⁴ Barr, *A line in the Sand* s. 32

⁸⁵ Cohn-Sherbok, 2012, *Introduction to Zionism and Israel*, s. 98

Pinchas Rutenberg og elektrifiseringen av Palestina

Pinchas Rutenberg var en pådriver for hydroelektrisk energi i Palestina og Transjordan. Født i Ukraina og utdannet ingeniør ved universitetet i St. Petersburg var Rutenberg også politisk interessert. Etter ingeniør-utdannelsen, fikk han jobb ved en våpenfabrikk og var en del av 1905-revolusjonen i Russland, hvor han hjalp til med å levere våpen til de revolusjonære. Da revolusjonen feilet begynte han igjen med studier, denne gangen med hydro-elektrisitet og demningskonstruksjon. Etter utdannelsen jobbet han med demningsbygging og vannreservoarer i Italia. Rutenberg var jødiskfødt og publiserte sitt første sionistiske verk, *The National Revival of the Jewish People* i 1915, som er den tidligste indikasjonen på hans sionistiske aktivisme. Ved revolusjonen i 1917 dro han tilbake til St. Petersburg for å tilslutte seg det sosialistrevolusjonære partiet, som hadde en kortlevende regjering før bolsjevikene tok makten. I 1919 dro Rutenberg til Nord-Palestina for å hydroelektriske undersøkelser med et britisk ekspertteam. Det var da Rutenberg innså at elektrisk kraft var nøkkelen til å modernisere jødernes nye hjem.⁸⁶

Rutenberg hadde store ambisjoner om å elektrifisere flere byer og jernbanesystemet i Palestina. Dette skulle han greie ved hjelp av å danne hydro-elektrisitet langs Jordanelven, med Tiberiassjøen,⁸⁷ sammen med tilstrømmende elver ved begge breddene. Før et slikt prosjekt kunne igangsettes måtte det utføres en topografisk og hydrologisk undersøkelse.

I juni i 1920, hadde Rutenberg fullført sin undersøkelse av Jordanelven, nedbøren i Jordandalen og langs Yarmukelven, som i dag ligger helt nord i Jordan og grenser til Syria.⁸⁸ Han brukte innsamlet data fra ulike folk som hadde vært i området før han, i tillegg til de dataene han selv hadde greid å måle for å gi et estimat i rapporten sin. I rapporten blir det detaljert beskrevet hvor mye vann som renner ut av Tiberiassjøen og Yarmukelven, hvor mye som renner inn i Jordanelven og millimeter med nedbør som faller årlig i områdene. Tilsvarende målinger og estimater ble gjort med andre elver som ligger utenfor oppgavens grenser. Det interessante her er ikke nødvendigvis målingene eller dataene som er innsamlet, men at det er blitt gjort en undersøkelse og at det fantes en aktiv interesse for utnytting av vannressurser i Transjordan. Det er merkelig at interessen var jødisk og ikke britisk. Dette var selvfølgelig før opprettelsen av mandatet, men Rutenbergs interesse for Yarmuk forsvant ikke med grensesettingen.

⁸⁶ Reguer, 1995, *Rutenberg and the Jordan river*, s. 691-692

⁸⁷ I dag kjent som Galileasjøen.

⁸⁸ CO 733/9/13, *Water Resources in Palestine*, s. 62

Tiberiassjøen er også vel og merke utenfor Transjordans grenser, men mulige demningsarbeid der ville påvirke vannutslipp fra Tiberiassjøen ut til Jordanelven.

Rutenberg hadde derimot flere planer enn å kun levere elektrisitet til Palestina. Han ønsket blant annet å drenere sumper og myrer, skape irrigasjon og bygge hus på områder som skulle bli malariafritt og med gode kommunikasjonsmidler. Med dette mente han at områdene der han skulle bygge boliger var gjort fri for sykdomsinfestert vann og gjort feberfritt gjennom drenering. Han ønsket også å drenere vann fra sumpene rundt Hermonsjøen og lede dem inn i sjøen for så å lage en demning, for å kontrollere utslippet og vannstanden.⁸⁹ Slik kunne de justere utslipp i forhold til vannivået til Tiberiassjøen, slik at vannivået ikke ble for høyt eller for lavt. Denne øvre delen av Jordanelven var også ment til energiproduksjon.⁹⁰ Rutenberg uttrykte i planene sine tanker og visjoner om landskapet i Jordandalen og økologiske inngrep var en del av hans verdiskapning av landskapet.

Med Yarmukelven hadde han planer om å bygge to demninger ved den øvre og nedre delen av elven og blant annet flere kraftstasjoner.⁹¹ Med Tiberiassjøen som hovedreservoar for resten av Jordanelven, var det viktig for Rutenberg at nok vann kunne tilføres sjøen. Han ønsket å bygge en kanal fra Yarmukelven og en kanal fra Tiberiassjøen til sørover til Beisanområdet på palestinsk side. Med andre ord, skulle vann fra Yarmuk gå til palestinsk område. En demning skulle også bygges ved Karak.⁹²

Rutenberg konkluderte med at gjennom et slikt prosjekt, som tok i bruk elvene rundt og inkludert Jordanelven, Tiberiassjøen og Hermonsjøen, ville de kunne klare å produsere 230 tusen kw/t og kunne med dette forsyne 2 millioner mennesker, hvis forbruket var lik som i London i 1918. 19,000 hektar kunne brukes til irrigasjon og etablere nye bosetninger som også kunne tilføres strøm. Rutenberg var optimistisk og regnet med at strømforbruket han hadde kalkulert med var overdrevent og at overskuddet av strøm ville føre til billigere priser. Dette ville på sikt føre til en høyere etterspørsel av elektrisitet fra industrien fra «den industrielle befolkningen».⁹³

I Rutenberg sin versjon av hydroelektrisitet som grunnlaget for palestinsk industri, var det ønskelig med jødiske arbeidere i selskapet. Hans visjon var ikke bare å elektrifisere

⁸⁹ Ibid, s. 16-17.

⁹⁰ Ibid, s. 22.

⁹¹ Ibid, s. 24.

⁹² Ibid, s. 35.

⁹³ Ibid, s. 60.

Palestina, men også å skape et jødisk hjem og å gjøre landområder bærekraftig for jødisk bosetning. Hans visjon for jødisk Palestina var også å inkludere elvene øst for Jordanelven.

*Palestine will be Jewish only if the entire work relative to the building up of Jewish life will be carried out by Jewish workers, however difficult or dangerous the work may be, and whatever sacrifices it may require. The re-building of Palestine by Arab labour would result in the creation of an Arab and not a Jewish Palestine, irrespective of the amount of Jewish Capital drawn in.[...] Every effort must therefore be made to assure the necessary moral and material satisfaction to Jewish labour in Palestine.*⁹⁴

Den 7. mars 1921 skrev sir John Snell, lederen av elektrisitetskommissjonen, til sir Herbert Samuel, med et positivt inntrykk av Rutenberg og hans hydroelektriske plan for Jordan- og Yarmukelven. Snell skal ha blitt positivt overrasket over Rutenbergs planer og innsamling av data, både praktisk og akademisk sett. Han var også positiv til at Rutenberg påpekte svakhetene ved sin egen datainnsamling. Videre formidler også Rutenberg, at en demning ville redusere utslipp av vann til Jordanelven og føre til at saltutvinning ville bli lettere ved Dødehavet ettersom at havnivået ville synke og derav saltinnholdet øke. «*All of these I need hardly say ought to have a great economic value to the country*».⁹⁵ Rutenbergs optimisme og ekspertise var med på å overbevise britene. Rutenberg var ikke bare opptatt av sin egen virksomhet, men også økonomisk utvikling av landskapet og for jødisk fremtid i Palestina. Dette satt også godt hos høykommissær Samuel, når rettighetene til Jordanelven skulle tildeles.

Rutenbergs vannrettigheter

Responseren til Rutenbergs hydroelektriske planer var positivt fra britenes sin side og de ville tilby han en avtale med rettigheter til bruk og drift av vannkraft i Jordanelven, Tiberiassjøen og Yarmukelven. Rutenberg etablerte Palestine Electric Corporation (PEC) i 1923, det skulle likevel ta en stund før selskapet fikk rettighetene som måtte til for å realisere planene.⁹⁶ I 1921 kom britene med et utkast av en avtale som ville gi Rutenberg rettigheter til bruk av vannressursene, men selve utkastet ga grunn til diskusjon og grensesettingen mellom Transjordan og Palestina kompliserte Rutenbergs planer enda mer.

⁹⁴ Ibid, s. 61.

⁹⁵ CO 733/13/51, s. 339.

⁹⁶ Meiton, 2015, *Throwing Transjordan into Palestine Electrification and State Formation*, s. 293.

Sommeren 1921 ble det laget et utkast for tillatelse av bruk av vannressursene, langs Jordanelven, Yarmukelven og Tiberiassjøen. Disse rettighetene skulle selskapet få i 66 år fra datoen kontrakten eventuelt ble underskrevet.⁹⁷ Det var Herbert Samuel som stod for utkastet og delegerte ut rettighetene og de britiske myndighetene i Palestina fikk tilgang til å inspisere finansielle og andre type dokumenter når det var ønsket, med unntak av korrespondanse mellom selskapet og deres juridiske rådgivere.⁹⁸ Palestinske myndigheter kunne også utøve kontroll over selskapets finansielle og teknologiske prosjekter. PEC måtte derimot imøtekomme myndighetenes finansielle og teknologiske krav.⁹⁹ Alle av selskapets konstruksjoner og bebyggelser skulle anses som offentlig arbeid og beskyttes av de samme lovene som rammer offentlig arbeid. Hvis det oppstod konflikter mellom selskapet og lokale myndigheter, skulle de palestinske myndighetene gå inn og avgjøre oppgjøret.¹⁰⁰ Samtidig skulle ikke palestinske myndigheter eller offiserer holdes personlig ansvarlig for eller i respekt av obligatoriske handlinger som er pålagt av myndighetene.¹⁰¹

Det var altså de britiske myndighetene i Palestina som styrte direktivene og gikk inn ved tilfeller av juridiske uenigheter. Myndighetene skulle dermed ikke være ansvarlige for noen av konfliktene eller avgjørelsene som måtte oppstå eller tas. PEC hadde ellers friheter over hva som kunne gjøres og utbygges for å kunne benytte seg av vannressursene. Selv om PEC fikk landrettigheter til å utnytte vannet som lå der, kunne de ikke utnytte ressursene på lokalbefolkningens bekostning. Hvis mengder med vann avtok i elvene slik at de tidligere landeierne og nåværende vannbrukere fikk mindre tilgang på vann enn de tidligere hadde hatt, skulle selskapet betale en kompensasjon som tilsvarte tapet.¹⁰² Vannet skulle heller ikke forurennes og vannet som ble brukt skulle føres tilbake til et nærliggende område slik at utslippet i elvene eller sjøene ikke ble redusert. Selskapet skulle også kompensere for eventuelle skader som ble påført av selskapets prosjekter eller arbeid, og skulle holde myndighetene utenfor en slik kompensasjon.¹⁰³ Som strømlleverandør fantes det også krav som de måtte oppfylle og forbrukerne hadde også rettigheter ved gitte tilfeller. Hvis selskapet mislykket å imøtekomme krav fra myndighetene eller rettigheter til befolkningen, kunne det være muligheter for myndighetene og befolkningen å se etter andre mulige strømlleverandører.¹⁰⁴

⁹⁷ CO 733/9/13, s. 111-112.

⁹⁸ Ibid, s. 140.

⁹⁹ Ibid, s. 126.

¹⁰⁰ Ibid, s. 135-136.

¹⁰¹ Ibid, s. 143.

¹⁰² Ibid, s. 116-117.

¹⁰³ Ibid, s. 140-141.

¹⁰⁴ Ibid, s. 132-135

Selskapet fikk store friheter, men det rettighetene var klar på at det ikke skulle få noen økonomiske konsekvenser for de britiske myndighetene og at de ville blande seg inn hvis det problemer med lokalbefolkningen. Britene var også opptatt av det økologiske og at vannet ikke forsvant.

Selv om dette utkastet kom i 1921, skulle det ta en stund før det ble signert. PEC ble tross alt ikke etablert før i 1923. Det utkastet derimot tok med i betraktning, var Rutenbergs visjon for Palestinaterritoriet, som inneholdt hele den vestlige, dyrkbare delen av Transjordan (se figur 4). På dette tidspunktet var ikke Transjordan opprettet, men styrt av den lokale 'Ajlun-regjeringen som Herbert Samuel hadde opprettet. Rutenberg selv hadde et par innvendinger mot selve avtalen og uttrykte et ønske om en mindre innblanding fra mandatet. Det at britene en dag ville trekke seg ut av mandatet ville muligens føre til at den nye regjeringen ville overta rettighetene til PEC, noe Rutenberg ville anse som skadelig for bedriften.¹⁰⁵

Den 5. november, 1923 sendte direktøren for offentlig arbeid, H. B. Lees, inn et brev til sjefssekretæren i Palestina om det øvre og det nedre nivået på Tiberiassjøen. I brevet blir det påpekt at avtalen ikke tar hensyn til mulige penger til de lokale innbyggerne som følge av konsekvensene av å heve vannstanden i sjøen. Rutenberg hadde kommet med et forslag om å heve vannstanden til 200 meter under havoverflaten. Det var 2,88 meter over målingen som ble gjort 17. oktober samme år og 1,78 meter over gjennomsnittlig vannstand. Lees påpekte at variasjonen på havnivået var på 1,09 meter, på en periode på tre år mellom 1904 og 1907. En eventuell heving av vannivået ville påvirke bygningsprosjekter, som veier og broer, private eiendommer og dreneringer og utslipp til sjøen.¹⁰⁶ Flomfare kunne bli et større aktuelt problem for den nærliggende befolkningen, og steder utenfor flomfare kunne være i fare for å bli for tørt for jordbruk.

Lees reagerte også på at det ikke var noen krav på hvor lavt Tiberiassjøen kunne senkes. Det var planer om at sjøen kunne senkes 8 meter for å forsyne kraftverket ved slutten av sommeren. Dette var i slutten av en tørkeperiode, som ville påvirke befolkningen på en betydelig måte. Det var heller ikke spesifisert på hvilket tidspunkt vannet skulle returneres. Kravet fra direktøren var at slike detaljer i avtalen måtte undersøkes nærmere og at det ble satt begrensninger på hvor høyt og lavt PEC kunne justere vannstanden.¹⁰⁷ Herbert Samuel anerkjente Lees argumenter og videreformidlet problematikken som hadde blitt påpekt. Han

¹⁰⁵ CO 733/51, s. 200-201

¹⁰⁶ Ibid, s. 279

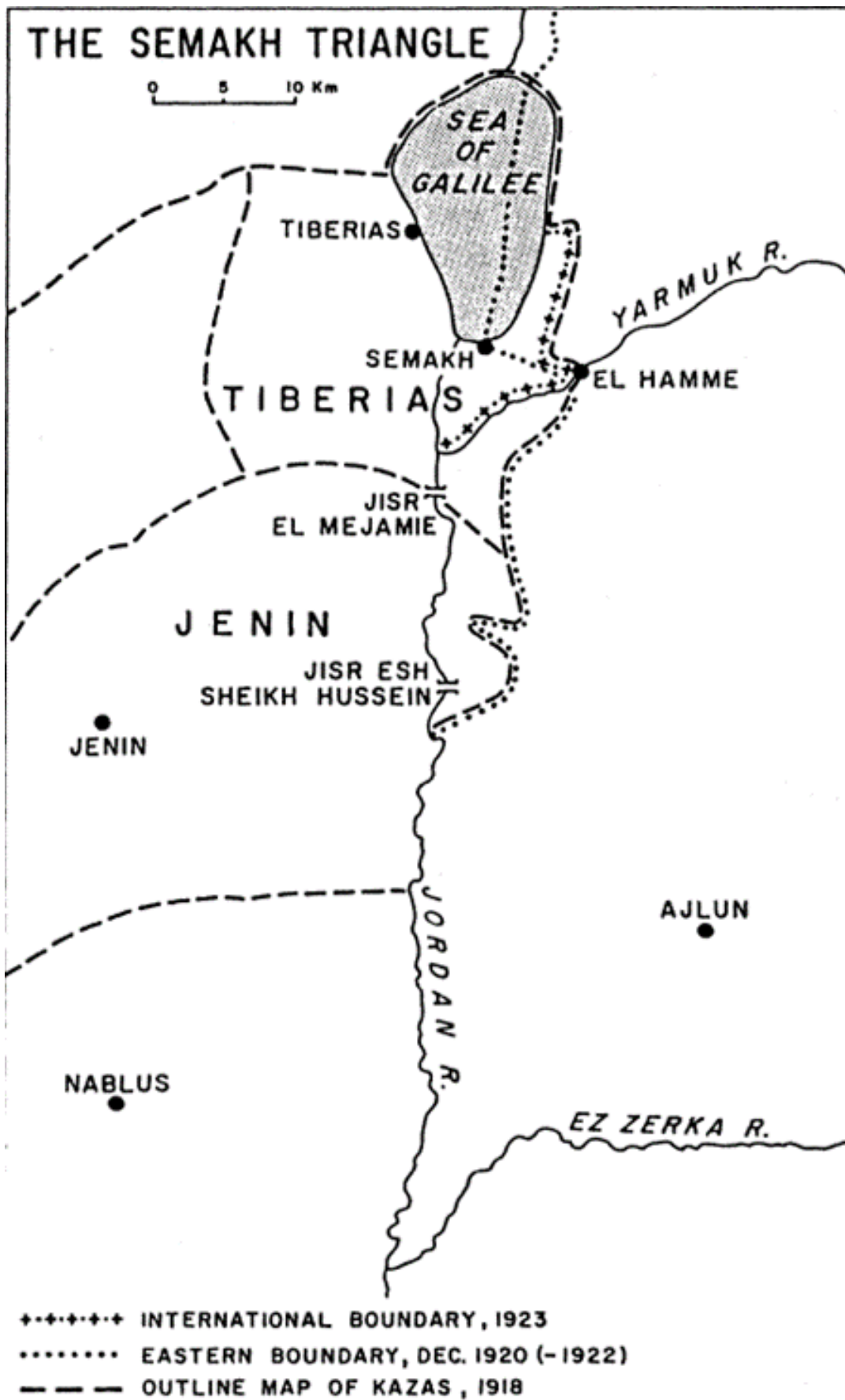
¹⁰⁷ Ibid, s. 281.

ønskte at avtalen ikke måtte signeres før Rutenberg hadde bevist at vannstanden var gjennomsnittlig på 200 meter under havoverflaten mellom 1918 og 1921 og at vannstanden ikke skulle gå under gjennomsnittlig minimumsnivå.¹⁰⁸ Lees bemerkninger viser at britene hadde interesser ovenfor de økologiske konsekvenser av Rutenberg planer og tok hensyn til lokalbefolkningen som ville bli påvirket. Det er også et poeng at slike konsekvenser ville føre til økonomiske problemer i området, som var det motsatte av det de prøvde å oppnå med avtalen til PEC.

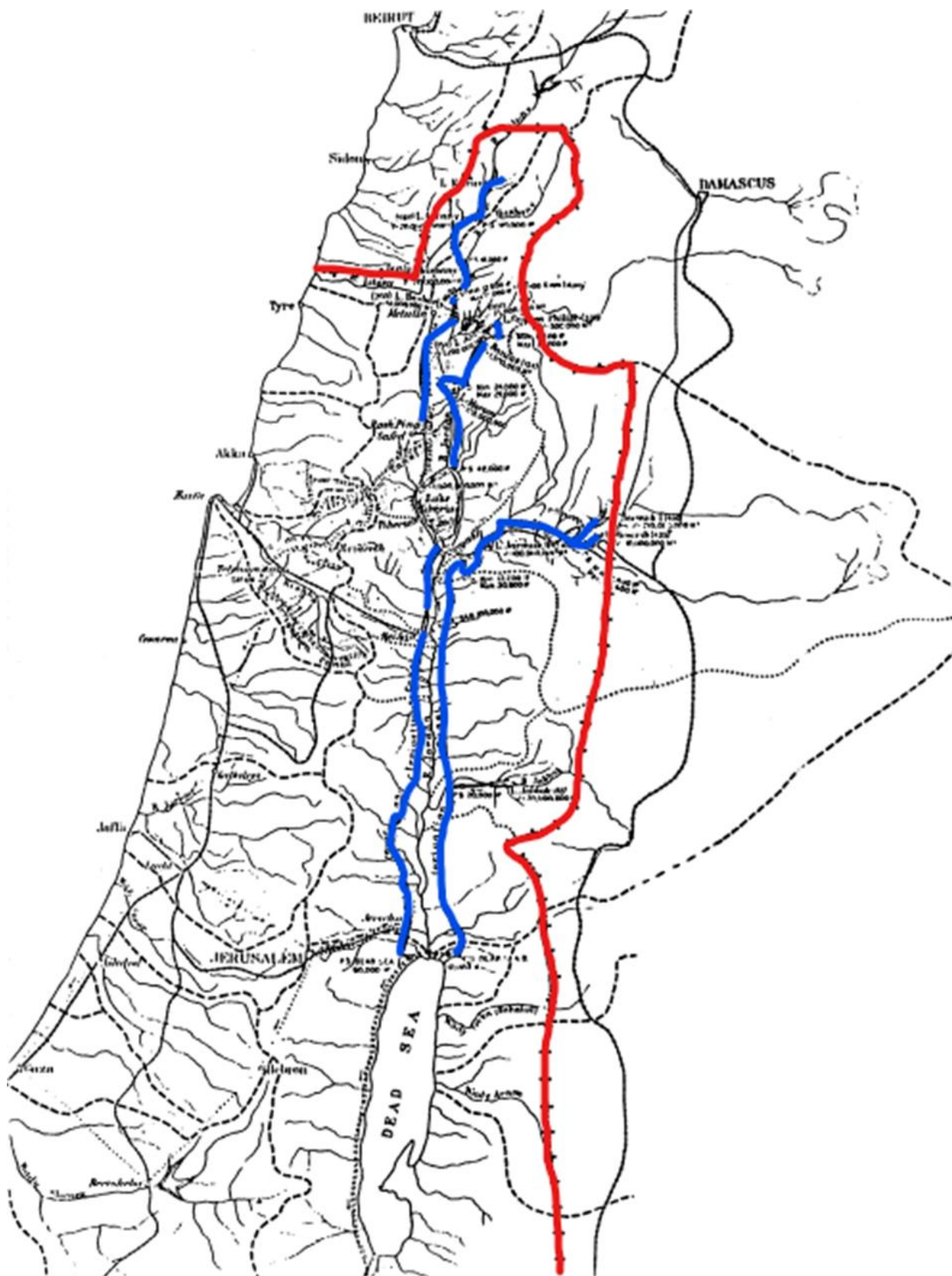
Grensesettingen mellom Palestina og Transjordan kompliserte også Rutenbergs hydroelektriske drømmer. Da Herbert Samuel hadde opprettet 'Ajlun-administrasjonen i 1920 hadde han ekskludert området sør for Yarmuk og lagt det til Beisan-området som lå på palestinsk side. Den britiske hovedrepresentanten i Amman, John Philby (1921-1924), hadde plukket opp dette i juli 1922 etter at Rutenberg-avtalen ble drøftet. Emir Abdullah klagde og mente at han hadde blitt ekskludert fra de britiske myndighetene under inkluderingen av Semakh-triangelet, som lå sørøst for Tiberiassjøen og nord og sør for Yarmukelven, og de sørlige områdene i Palestina.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ibid, s. 276.

¹⁰⁹ Gil-Har, 1993, *The issue of the Semakh Triangle*, s. 692-693.

Figur 3 Viser ulike grenser konsentrert rundt Semakh. Gil-Har, *British Commitments to the Arabs and their applications to the Palestine-Trans-Jordan Boundary*, s. 697.

Figur 4 Kart over elvesystemer og jernbanesystemer i Palestina og Transjordan fra 1920. Hentet fra Rutenberg-rapporten. Rød markering: Rutenbergs grenseforslag til Palestina. Blå markering: Potensielle vannarbeid. Reguer, Rutenberg and the Jordan River, s. 396.

Herbert Samuel hevdet at en klar grense mellom Palestina og Transjordan var det beste for utviklingen av begge land, men han var vag i sin beskrivelse av hvor grensen skulle gå. Palestina skulle inkludere både Semakh-trianglet og nedre Yarmuk øst for Jordanelven. Han begrunnet påstanden sin med at disse områdene tilhørte den palestinske administrasjonen og at en videreføring av dette ville være det beste for utviklingen. Det var en strategisk posisjon for Palestina og det ville falle innenfor Rutenbergs hydroelektriske plan. Det britiske departementet for kolonier, Colonial Office, gikk med på Samuels argumenter, men den sørlige grensen var ikke satt og det så ut til at sørlige deler av Palestina gikk inn i Transjordan. Samuel prøvde å rette på sin feil og trakk en strek fra Aqaba-gulven opp til Dødehavet og videre opp langs Jordanelven, derfra gikk streken opp og fulgte den østre grensen av Tiberias-distriktet. Da Colonial Office spurte om nærmere definisjoner om hva grensen til Tiberiasdistriktet var, kom Samuel med en forhastet beslutning og områdene sør for Yarmukelven ble innlemmet i Transjordan. Det ble ikke grunnlagt hvorfor Samuel endret mening etter to dager, men det er mulig at tidspress var en avgjørende faktor. Grensen ble satt 1. september 1922.¹¹⁰

Grensesettingen satte kjepper i hjulene for Rutenberg, som ikke ga opp drømmen sin med det første. I april 1924 la han inn en søknad om at grensen skulle flyttes østover. Han hadde planer om å opprette en demning, et kraftverk og ledninger på transjordansk side. Sir Hubert Young, rådgiver for Midtøsten-avdelingen i Foreign Office, syntes Rutenberg hadde gode argumenter, men at de kom for sent. Resultatet ble at grensene ikke ble satt og at Abdullah måtte respektere og underskrive avtalen som ga Rutenberg rettigheter til vannressursene.¹¹¹

Ettersom at Rutenberg ikke fikk de områdene han hadde ønsket, fikk han i stedet rettigheter til å utnytte vannkraft på Transjordansk jord. Dette førte med seg at avtalen også måtte tilpasse seg Transjordanske myndigheters hensyn. I et brev fra 4. april 1925, skrevet av sjefssekretæren i Palestina, var det bekymringer både i Palestina og Transjordan når det kom til kompensasjon av vann i tørkesesongen. Et forslag av Rutenberg om å garantere innbyggerne 5% av vannutslippet, ble ikke akseptert.¹¹² Det var flere grunner og årsaker til at avtalen ble forsinket, men den 5. mars 1926 ble avtalen, med justeringer, endelig signert med rettigheter både i Palestina og Transjordan. Avtalen endte opp med å gjelde i 70 år fremover.¹¹³

¹¹⁰ Ibid s. 693-694.

¹¹¹ Ibid, s. 694-695.

¹¹² CO 733/101, s. 682-684.

¹¹³ Meiton, *Throwing Transjordan into Palestine*, s. 294. Dieterich, 2003, *Electrical Current and Nationalist Trends in Transjordan* s. 91. På dette tidspunktet var sir Herbert Plumer høykommissær, men rettighetene ble formet av sir Herbert Samuel.

Figur 5 Palestine Electric Corporation sin hydroelektriske kraftstasjon ved møtetpunktet av Yarmuk- og Jordanelven. *Palestine & Transjordan*, s. 258.

Etableringen i Transjordan

Rutenberg hadde allerede greid å realisere deler av visjonene sine om jødisk bosetting og arbeidskraft på palestinsk side før avtalen var i boks. På transjordansk side derimot stod denne delen av planen foran han. Han håpet på å få kjøpe 1,300 dunum¹¹⁴ med land rundt landsbyen Delhamieh, som ligger rett nord for Yarmukelven og rett øst for Jordanelven. I et møte med den britiske hovedrepresentanten i Transjordan, oberst Henry Cox (1924-1939), den transjordanske statsministeren, Hasan Pasha Abu al-Huda og Abdullah i 1927, ble Rutenberg tilbudt, til sin overraskelse, at de var villig til å selge opp til 6000 dunum. PEC var ivrig etter å kjøpe alt, selv om det kostet dobbelt så mye enn landområdene i Palestina.¹¹⁵

Etter et slikt kjøp håpte PEC på å eie 300 000 dunum med land i både Transjordan og Palestina nord for Dødehavet og sør for Tiberiassjøen og la planer for å irrigere store deler av Jordandalen. Relasjonen med Abdullah bedret seg etter kjøpet og han ble optimistisk til et godt jødisk-arabisk samarbeid og at de to neste årene skulle vise seg å være høydepunktet for jødisk-arabiske relasjoner. Myndighetene i Transjordan gjorde flere juridiske reformer slik at de kunne selge land til utenlandske selskap i 1927, Rutenberg fikk derimot ikke lov til å selge landet til noen andre enn tilbake til Transjordan. Rutenberg hadde greid det ingen andre jødiske eller

¹¹⁴ Osmansk måleenhet for areal. 1 dunum = 0,001 kvadratkilometer.

¹¹⁵ Meiton, *Throwing Transjordan into Palestine Electrification and State Formation*, s. 294-295.

sionistiske selskaper og organisasjoner hadde greid før han, å skaffe land på andre siden av Jordanelven. Han kontaktet PICA, en palestinsk organisasjon for jødisk kolonialisering, for å invitere jødiske bosettere på den transjordanske siden av elven. «*The colonists who will live in these houses will be, of course, in exceptionally good conditions, having at their disposal electricity and water as much as they like and very cheap*». ¹¹⁶ Rutenbergs sitat kan indikere på at han var villig til å risikere økonomisk profitt for at en jødisk koloni i Transjordan skulle finne plass.

Rutenbergs fotfeste og gode relasjoner med myndighetene i Transjordan fikk derimot en nedtur i 1929. Uro og opptøyer i Palestina mellom jøder og arabere i løpet av 20- tallet hadde vekket misnøye også i Transjordan. Flere ble skeptiske til jødene og ikke minst Rutenberg og PEC. Denne uroligheten fikk til slutt overtaket hos de britiske tjenestemennene i Transjordan og i august 1929 skrev Cox til den Palestinske høykommissæren, sir John Chancellor, at de ikke lenger støttet ideen til Rutenberg om jødisk bosetning. En slik prosess ville føre til stor uro i hele landet. «*I beg therefore that Mr. Rutenberg may be informed that any transfer, except to the Government, is impossible*». ¹¹⁷ Jødiske bosetninger i Transjordan tok aldri noe sted og det viser at britene prioriterte sikkerhetspolitikk overfor en eventuelt økonomisk vekst.

Selve elektrifiseringen av Transjordan som ville tjene den transjordanske befolkningen feilet. Den antisjonistiske tendensen i landet fortsatte utover 30- tallet og anså energi fra et palestinsk selskap som en form for sjonistisk manøver. Befolkningen ville heller leve slik de hadde gjort før i stedet for å bli forsynt med elektrisitet. Transjordan forble dermed uten strøm frem til etter opprettelsen av kongedømmet i 1946. ¹¹⁸ Dette tyder på en motvillig og skeptisk holdning til jødisk innflytelse blant befolkningen i Transjordan på 30- og 40-tallet.

Moise Novomeysky og Dødehavet

Den russisk-jødiske Moise Novomeysky var sønn av en gullgraver og vokste opp ved Barguzin-distriktet i Russland. Han tok utdanning hos Klausthal Bergakademi i Tyskland. Ferdig utdannet dro han til Sibir og opprettet en kjemisk fabrikk ved Algasjøen, hvor han utvant salt og solgte det til en glassfabrikk i Irkutsk. I likhet med Rutenberg var han også politisk engasjert. Da han var med på å skaffe eksplosiver til aktivister i mars 1905 endte det med en fengselsstraff på seks måneder. Tilstanden i Russland etter fengselsoppholdet var preget av politisk uro og

¹¹⁶ Ibid, s. 295-296.

¹¹⁷ CO 733/165/3, s. 18.

¹¹⁸ Dieterich, *Electrical Current and Nationalist Trends in Transjordan*, s. 100.

antirevolusjonære krefter var motivert av anti-semittisme. Den politiske uroen førte til at Novomeysky dro til Tyskland, der han møtte på engasjerte sionister som hadde Palestina som mål for et jødisk hjem. Novomeysky ble påvirket av idealismen og så på naturressursene med stor interesse. Novomeysky kom over analysene over Dødehavet og var imponert over mulighetene som lå der. Til forskjell fra Sibirs kulde, var Palestinas stekende sol en naturlig fordel for å utvinne saltet i havet. Novomeysky hadde nå funnet et mål og interesse i det sionistiske prosjektet.¹¹⁹

Dødehavet, som i 2008 lå 420 meter under havnivået, har et utrolig høyt saltnivå og er en av verdens salteste sjøer. Med 33,7 prosent av sjøen bestående av salt, er Dødehavet 8 ganger saltere enn gjennomsnittlig havvann. Lokalisert et sted hvor menneskelig samfunn og sivilisasjon går tusenvis av år tilbake, har Dødehavet vært et sted der mennesker har utvunnet, kjøpt, solgt og transportert salt. Det er trolig også at Dødehavet var det første stedet mennesker har drevet utvinning fra en hypersalt sjø. På 1800- tallet reiste europeiske eventyrere til Dødehavet, ikke minst på grunn av dets bibelske kontekst, og gjorde seg oppmerksom på metoden lokalbefolkningen utvant salt på: *«the Arabs make pits on the side of the lake, which are filled by its overflow on the melting of the snow, and when the lake is lower, the water evaporates, and leaves cakes of salt, which is about an inch thick»*.¹²⁰

Figur 6 Sjølommer med salt og leire ved Dødehavet, Lisan halvøyen. *Palestine & Transjordan*, s. 430.

¹¹⁹ Norris, 2013, *Land of Progress*, s. 54-55.

¹²⁰ *Ibid*, s. 56-57.

Dødehavet var av stor interesse for europeere på 1800-tallet og ikke minst fra sionistene. Theodor Herzl skal ha satt i gang flere undersøkelser fra 1894 og utover. I 1905 prøvde David Levontin, den første som opprettet en sionistisk bank i Palestina, å kjøpe en del landområder nord for Dødehavet i 1905, men fikk ikke støtte fra de sionistiske organisasjonene, ettersom at de var nølende i store utviklingsprosjekt på dette stadiet. Dødehavets økonomiske posisjon gjorde at interessen kom fra flere kanter og Novomeysky hadde til forskjell høyere konkurranse om vannressursene.¹²¹

Rettighetene til Dødehavet

Med Dødehavet fikk Palestina en ny betydning enn bare som buffersoner med utsyn over Suez-kanalen. Tyskland hadde på 1800-tallet en dominerende posisjon på saltmarkedet i verden. I 1910 satte de inn initiativer for å holde prisene oppe, men da Alsace-området gikk til Frankrike etter første verdenskrig, fikk Frankrike 30% av inntektene og avtaler med Tyskland ble inngått for igjen å holde prisene oppe. Dødehavet ble dermed en god mulighet for britene å skaffe seg imperialistisk profitt og en fot inn i salthandelen. Novomeysky, som ikke greide å etablere et selskap under osmanske myndigheter, fikk en ny mulighet med britisk styre. Britisk sympati for jødene og innbydelser for jødisk immigrasjon gjorde at Novomeysky i 1920 reiste fra Irkutsk til Palestina på 18 uker for å presentere seg for Herbert Samuel og sjefssekretæren Wyndham Deedes for å prøve å få rettighetene til saltutvinning i Dødehavet.¹²²

Novomeysky viste seg frem med sin ekspertise og sine akademiske egenskaper. Han unngikk å spille på sine sionistiske ideer og vektla heller hvordan han kunne «gjøre dødt landskap produktivt». Britene var imponert over Novomeyskys kunnskaper og hadde han som favoritt til å holde rettighetene til Dødehavet. Den naturlige metoden å utvinne salt på, som Novomeysky tidligere hadde forslått for flere år siden var ikke praktisert på en industriell skala. Omkostningene var for risikable for myndighetene i Palestina å ta. Britene foretrakk derfor at private foretak heller skulle satse på utvinningen. Novomeysky hadde derfor utfordringer med å skaffe nok kapital til å starte bedriften. Det var ikke før i 1928 at han fikk investorer fra den sionistiske foreningen i Amerika.¹²³

¹²¹ Ibid, s. 59-61.

¹²² Ibid, s. 151-153.

¹²³ Ibid, 154-156.

Et annet element som stod i veien for Novomeysky var kritikken og misnøyen mot at britene ga mange av de palestinske rettighetene til sionister og at britene var partiske i favør av jødene. Britenes avtale med Rutenberg skapte stor debatt i Palestina. Novomeysky greide i 1923 å samarbeide med Thomas Gregorie Tulloch, som hadde mange britiske kontakter innenfor finans og politikk og var til stor hjelp for at Novomeysky fikk en fot foran de andre konkurrentene. På denne måten kunne Novomeysky tilbakevise argumenter om at selskapet ville være et rent jødisk foretak. Novomeysky godtok også Colonial Office sitt krav om at selskapet skulle registreres i Storbritannia og ha et britisk styremedlem.¹²⁴

Rettighetene til saltutvinningen i Dødehavet ble etablert 1. januar 1930. Palestine Potash Limited (PPL) som selskapet het fikk blant annet landrettigheter ved Dødehavet til saltutvinning. De fikk rettigheter til å skaffe ferskvann til produksjonen, drikking, vasking og til sanitære funksjoner for selskapet og de ansatte. De fikk dermed ikke lov til å bruke det til å lage elektrisitet. PPL fikk også rettigheter til å bore og grave etter ferskvann, underlagt myndighetens godkjenning, og bruke fartøyer på Dødehavet til sitt formål. Disse rettighetene skulle gjelde 75 år frem i tid.¹²⁵ Som i 1926 var det høykommissæren, som på denne tiden var sir John Chancellor i 1930, som tilegnet Novomeysky Dødehavsrettighetene.¹²⁶ Chancellor, som var kjent for sin lunkne holdning til jøder, viser med disse handlingene andre tendenser da han tildelte Novomeysky en viktig regional ressurs uten hensyn til palestinske arabere eller Abdullah og Transjordan.

Reaksjonene på Dødehavsrettighetene i arabiske aviser var nådeløs. De beskrev avtalen som roten til døden for et arabisk Palestina. De var ikke imot utnyttelsen av naturressursene, men heller mot ideen om at det gikk til jødisk eierskap. Den palestinske Husseini-familien som hadde holdt på med transport av mineraler fra Dødehavet siden 1899, krevde at PPL's dødehavsrettigheter ikke skulle gå ut over deres virksomhet.¹²⁷ Musa al-Husseini prøvde i 1923 å skaffe rettigheter til Dødehavet gjennom transjordansk autoritet og spilte på arabiske relasjoner og identitet. Men selv om Transjordan var en arabisk autoritet, var det underlagt det britisk styrte Palestinamandatet og Husseini forsøk var derfor mislykket. Selv om PPLs dødehavsrettigheter gikk ut over Transjordans dødehavskyst var Abdullah og regjeringen i Amman ekskludert fra avtalene før det ble bestemt i London at det skulle være et palestinsk

¹²⁴ Ibid, s. 57-59.

¹²⁵ ISA 20504/14 – לז, s. 2-3.

¹²⁶ The Dead Sea Concession.

¹²⁷ Ibid, s. 186-187.

prosjekt. Til tross for at det fantes arabisk interesse for utvinning av ressursene gikk rettighetene til jødisk entreprenør med visjoner om å styrke økonomien i en jødisk Palestina.¹²⁸

Konklusjon

Det tok lengre tid for Novomeysky å få Dødehavsrettighetene enn det tok for Rutenberg å skaffe seg rettighetene til Jordan- og Yarmukelven. Novomeysky trengte mer omsetting og kapital for å drive selskapet sitt, ettersom at saltutvinning hadde høyere kostnader en produksjon av elektrisitet. Novomeysky møtte også derav mer motstand på slutten av 20-tallet da folk så seg lei av jødisk favorisering. Rettighetene til Rutenberg og Novomeysky likner i format og Novomeysky fikk rettigheter til å utnytte vann i Transjordan, hvis det var nødvendig for saltutvinningen, og hadde dermed enda en likhet med Rutenberg i det at de hadde tilgang til vannressurser fra transjordansk side. Både Rutenberg og Novomeysky hadde visjoner for Palestina og landskapet rundt selskapenes interesseområder. Rutenberg var mer interessert i jødiske bosetninger, mens Novomeysky brukte et mer økonomisk argument: «å gjøre dødt landskap produktivt». Novomeyskys interesser i å utnytte transjordanske vannressurser og landområder vil bli diskutert videre i kapittel 5.

Delegeringen av vannrettighetene til Jordanelven og Dødehavet, forteller mye om britenes prioriteringer og hvor koblet de var til stormaktspolitikken. Britenes interesse i området var sekundært og mild. Det var Suez-kanalen som var viktig og de anså det som jødernes oppgave å utvikle landet. Lengden på begge selskapenes patent på vannressursene indikerer på dette. Ikke minst Rutenbergs rettigheter til deler av Yarmukelven, som til slutt endte på transjordansk side. Det at to ulike høykommissærer ga to relativt like rettigheter til bruk av vannressurser til to sionist-inspirerte jødiske entreprenører viser at selv om det var forskjell i høykommissærenes personlige tilnærminger mot jødiske bevegelser, så utgjorde det ikke noe forskjell i hvordan de fordelte vannressursene rent praktisk. Samuel som var sympatisk overfor jødene viste han også at han var pragmatisk og gikk etter for Lees bemerkninger for de økologiske konsekvensene av alt for lav vannstand i Tiberiassjøen, men det kan også bety at Samuel så på de økonomiske faktorene fremfor de ideologiske.

Det var jødene som viste størst interesse i Transjordan. Britene hadde en lunken interesse, mens Abdullah så på området som starten en større arabisk stat. Samuel ønsket å inkorporere Transjordans fruktbare sone i Palestina før mandatetableringen i 1921. Rutenberg

¹²⁸ Ibid, s. 191-192.

prøvde på det samme. Det at grensene ikke var fastsatt mellom Transjordan og Palestina gjorde at Rutenberg fortsatt så muligheter for at deler av Transjordan kunne komme inn under Palestina og selskapet hans. Philbys bemerkninger og Abdullahs klager over ekskluderingen fra grensesettingen av Semakh-triangelet, viser til at interesse nå kom fra Transjordans myndigheter. Det endte i et kompromiss, der Transjordan fikk landområdene, mens Rutenberg fikk beholde sine vannrettigheter også i Transjordan. Abdullah var derimot mer økonomisk orientert enn prinsipiell, da han senere på 20-tallet var villig til å selge landområder til Rutenberg. På grunn av økende spenning mellom jøder og arabere fikk ikke Rutenberg sendt kolonister til de kjøpte landområdene., som han hadde håpet.

Det er verdt å merke seg at det fantes ulike syn blant britene på favoriseringen av jødisk Palestina. Lees ville ikke gi PEC for mye autonomi. Philby og Cox, som tjenestegjorde i Transjordan, helte mer mot å fremme Transjordans interesser. Tildelingen av vannrettighetene viser til at Høykommissærene favoriserte Palestina, selv om han i enkelttilfeller også måtte ta hensyn til Transjordan som for eksempel med grensesettingen ved Semakh-triangelet. Det kan derfor virke som et skille mellom det realpolitiske, som er britisk prioritert, der endringer av grenser og jødisk kolonisering av vestlige Transjordan blir tilbakeholdt for å ikke skape uro blant lokalbefolkningen, og det rent økonomiske, som overskrider mandatgrensene og tilegnes jødiske interesser.

Kapittel 3

Vann som fiende

Vann er ikke bare et element som kan benyttes til å frembringe elektrisitet, jordbruk eller slukke tørste. Vann kan også være en hindring for utvikling og et arnested for sykdommer og dødelighet. Som et livsnødvendig element tiltrekker vann også ulike livsformer til seg, som ikke nødvendigvis er kompatible med hverandre. Bakterier og mygg kan samle seg og florere i menneskeskapte vannreservoarer eller dammer. Konsentrasjonen av mennesker som lever ved bakterieinfiserte vannkilder øker sjansen for høy smitterate og spredning. Bosetningsmønstre og høy befolkningstetthet kan være utslagsgivende i kampen mot dødelige smittesykdommer. I *Report by His Britannic Majesty's Government on the Administration Under Palestine and Transjordan*¹²⁹ er malaria og bekjempelsen av denne sykdommen et stort tema. Selv om det fantes flere sykdommer, som også smittet gjennom vann, skal malariabekjempelsen være hovedfokuset i dette kapitlet fordi økologiske inngrep var nødvendige for å bekjempe malariaen. Det skal også være interessant å se nærmere på hvor smitten skjer, helsedepartementet i Transjordan sitt fokus på demografi og bosetning, og hvorvidt malariabekjempelsen ble en del av et utviklingsprosjekt av jordområdene i Transjordan der økt jordbruksproduksjon var et formål.

Britenes tiltak rundt rent drikkevann og bekjempelsen av myggenes naturlige habitat kan ses i lys av økonomisk, statlig og helsemessig utvikling. Malaria var en hindring for folk å slå seg ned og drive produktivt jordbruk og etablere større tettsteder. Med slike tanker i mente er ikke kampen mot malaria bare medisinsk og humanitær, men også en del av britenes økonomiske ansvar overfor mandatprogrammet. Britenes malariakamp og endring av vannløp var derfor en del av en økonomisk og økologisk kontekst. *Environmental orientalism* blir derfor et sentralt tema i dette kapitlet. Spørsmålene er derimot hvor mye ble gjort i utviklingens navn og hvor stort fokus var det på økonomisk utvikling av vannkildene? For å svare på dette har jeg satt malariakampen i lys av palestinsk kontekst. Jeg skal derfor analysere kildene komparativt. Hovedsakelig vil jeg benytte meg av årsrapportene fra mandatene sendt til Folkeforbundet, som er lettest å sammenlikne, men jeg vil også benytte meg av arkivmaterialer fra Colonial Office

¹²⁹ Annual report. Referert som årsrapporter i teksten.

som tar for seg helserapportene mer detaljert og utfyller bildet i større grad. Årsrapportene vektlegger Palestina mest, mens utvalget av arkivmaterialet fra Colonial Office derimot tar for seg Transjordan og ikke Palestina. Kildene er derfor ujevne rent materielt, men som påpekes senere i teksten, er det en skjevfordeling av informasjon i Annual report i favør palestina-mandatet. Derfor vil materialet om Transjordan fra Colonial Office balansere ut kildemengden. Malaria vil være hovedfokuset i dette kapittelet, men andre sykdommer vil også trekkes frem ettersom at det vil gi en indikasjon om strategien deres fungerte på et overordnet plan.

Om malaria

Malaria er en av menneskehetens eldste og dødeligste sykdommer gjennom historien. Den var til stede helt fra tiden før menneskearten utviklet seg. Sykdommen stammer fra Afrika og var med på menneskenes reise da de vandret til nye kontinenter og begynte med bosetninger. Da menneskene begynte å migrere til faste sesongbaserte bosetninger fant malariaen mindre mobile verter å spre seg hos, samtidig som at det ble flere mennesker for myggen å bite i. Malariamyggen spredde seg langs fuktige og tørre områder. Langs kyst og skog, i by og landsby og i subarktiske, subtropiske og tropiske soner, men siden 1900-tallet har sykdommen forsvunnet fra de nordlige sonene.¹³⁰

Malariasykdommen sprer seg gjennom en syklus på flere stadier og gjennom en symbiose mellom myggen og mennesket. Det finnes fire typer malariainfeksjoner og alle er encellede livsformer. Det er 70 mulige myggarter som kan bære malaria, men det er rundt 40 som er av større betydning for smittespredningen. En fellesnevner for alle er viktigheten av vann. Eggene legges i vann og kan ligge der i to til tre dager i varmere strøk, mens i kaldere strøk kan det ta flere uker. Ernæring fra blodet som myggen suger til seg er viktig for utviklingen av eggene og hvor ofte myggen legger egg. De fleste mygg vil legge fire til fem omganger med egg før de dør. Hvor myggen formerer seg varierer. Noen foretrekker saltvann, andre ferskvann. Noen formerer seg kun ved myrer og sumper, andre legger egg ved kanten av mindre elver og bekker eller i pytter og dammer. Noen lever i lavland, mens andre liker seg best i høylandet terreng, felles for de ulike myggene er at de trenger fuktig landskap for å formere seg. Ulike arter spiser også i ulike deler av døgnet. Noen spiser og lever innendørs, mens andre spiser utendørs. Noen mygg foretrekker menneskeblod, mens andre foretrekker

¹³⁰ Webb, 2009, *Humanity's Burden*, s. 1.2.

dyreblod.¹³¹ Myggene er dermed tilpasset klima og terreng og til og med tilpasset menneskelige levevaner gjennom tidene. Dette betyr at myggen også tar en lokalisert form og at myggens vaner derfor må studeres ut ifra hvor man befinner seg geografisk og kulturelt, ettersom at menneskers kultur og oppførsel varierer i klima og miljø og myggen tilpasser seg menneskenes levemåter.

Historisk bakgrunn

Kampen mot malaria og transformeringen av terrenget myggen befinner seg i, har lange historiske linjer. Rundt om i Middelhavet og Midtøsten så flere kulturer sammenhenger mellom miljøet og malariasmitten. Romerne eksperimenterte med drenering av sumper der malariamyggen formerte seg, uten noe særlig suksess. Abbasidekalifatet drenerte også i sin tid områder rundt Bagdad for å redusere smitten.¹³² Liknende tilnærminger ble også gjort av Det osmanske riket.

En vanlig oppfattelse var at man oppfattet at sykdommen var sammenbundet med området. Man kunne kjenne det i luften om området var utsatt for malaria. Derfor kan en kamp mot malaria også være en kamp mot terrenget. Mens man tidligere hadde unngått sumpområder og myrer, endret det osmanske riket strategi, under Tanzimatperioden på 1800-tallet, angående malariainfiserte områder. Med opptil 4 millioner flyktninger fra Kaukasus etter Krimkrigen (1854-1856) ville osmanerne med sin bosettingspolitikk i Syria omforme myrer og sumper til produktive jordbruksområder samtidig som de bekjempet malariaen gjennom økologiske tiltak. En slik politikk førte til at landeiere ansatte jorddyrkere og bosettere til å arbeide og transformere malariainfiserte områder og tjente på arbeidet til fattigere mennesker.¹³³

De første årene for tsjerkesserne, i Syria og Transjordan, var vanskelige på grunn av klimatiske og kulturelle årsaker. De var flinke til å forsvare seg mot arabiske stammer, men slet mot malaria og andre lokale sykdommer. Lewis påstår at det var høy dødsrate blant immigrantene de første årene.¹³⁴ Bosettingspolitikken var heller ikke kun påtenkt til tsjerkessere og tsjetsjenere, men også nomadene. Noen mente at malariaen likte seg best i udyrket land og at jordbruk ville gi rikdom til landet samtidig som fjernet malariamyggen. Disse ideene kan man spore tilbake til 1300-talls historikeren, Ibn Khalduns tidligere verk. Men osmanerne var

¹³¹ Ibid, s. 6-7.

¹³² Ibid, s. 16.

¹³³ Gratien, 2017, *The ottoman quagmire*, s. 584-587.

¹³⁴ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 101-102.

klar over faren ved å bosette seg og bearbeide malariautsatte områder. De utførte flere dreneringsprosjekter for å øke jordbrukspotensialet ved sumper og myrer rundt om i riket, men det var dyre prosjekter i en tid hvor det osmanske riket hadde økende gjeld. Flere prosjekter kan derfor ikke ha blitt fullført og det var derfor ingen garanti for at malariaen var blitt bekjempet i disse områdene.¹³⁵ Osmanske initiativer viser at utvikling og malariabekjempelser hadde en sammenheng og en lengre historisk tradisjon. Det osmanske riket agerte heller ikke ulikt andre koloniriker i sin samtid.

Den vestlige vitenskapelige oppfattelsen om malariabekjempelsen tidlig på 1900-tallet var positivt innstilt til at sykdommen kunne fjernes fullstendig fra jordens overflate, før målet ble omjustert i mellomkrigstiden, da de innså at det ikke var mulig. Målet var da å kontrollere smitten i stedet.¹³⁶ Det fantes derfor en oppfattelse av at malaria var noe som kunne bekjempes og kontrolleres på en globalt skala og at det var et globalt problem.

Britisk malariabekjempelse begynte allerede under krigen mot osmanerne under første verdenskrig. Terrenget kunne være like farlig som osmanerne og det var essensielt å sikre at soldatene hadde rikelig med rent drikkevann. Major Austen tjente under britene i Palestina og hadde hovedansvaret for malariabekjempelsen under krigen. I 1919 skrev han en artikkel til tidsskriftet *Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene* om tiltakene som ble gjort i perioden 1917-1918. Da den britiske frontlinjen lå like sør for Gaza i mars 1917 var Wadi Ghuzze den viktigste vannforsyningen. Austen hadde derfor ansvar for å sikre at elven var ren nok til å drikke fra uten at soldatene ble infisert av malaria. Utgraving av kanaler, helling av olje og kjemikalier i elven var metoder soldatene brukte for å kvitte seg med malariamyggen. Andre steder importerte de fisk fra Egypt som spiste malarialarvene, men det var vanskelig å konkludere hvor mye fisken bidro til fjerning av myggen. Arbeidet var vellykket i den grad at myggen og larvene forsvant så lenge opprettholdt arbeidet uten avbrytelser fra krigen. Men da frontlinjen endret seg, og arbeidet opphørte fant man igjen egg der det utryddet kun ti dager tidligere.¹³⁷ Denne type arbeid fortsatte under krigen og var en del av nødvendige tiltak for at britene skulle lykkes. Austen forklarer også at to store sumper ble drenert av det indiske kompaniet på den østlige siden av Jordanelven.¹³⁸ Noe mer om arbeid i Transjordan har ikke blitt funnet i artikkelen. Drenering og bekjempelse av malaria var allerede igangsatt før Palestinamandatet. Tanken om bekjempelse av terrenget ble grunnleggende for metodene som

¹³⁵ Gratien *The ottoman quagmire*, s. 589-591.

¹³⁶ Amadouy, 1997, *The Campaign against Malaria in Transjordan*, s. 453-454.

¹³⁷ Austen, 1919, *Anti-Mosquito Measures in Palestine*, s. 48-50.

¹³⁸ *Ibid*, s. 56.

ble benyttet og la fundamentet for arbeidet og tankesettet som ble gjort senere under mandatperioden.

Transjordansk administrasjon og opprettelsen av helsedepartementet

Malariabekjempelsen pågikk sannsynligvis tidligere i Palestinamandatet enn i Transjordan. I årsrapportene til Folkeforbundet får ikke Transjordan sin egen seksjon før i 1924, og det er først i 1926 at Transjordan får sin egen helsedel i årsrapportene, mens Palestina nevner malaria allerede i årsrapporten om 1923. Dette betyr at kunnskapen om bekjempelse av malaria og terrenget kom fra Palestina, og at disse metodene var det som styrte tankesettet i Transjordan, selv om bekjempelsen av malaria fikk sitt eget preg i Transjordan. Hvorfor Transjordan fikk et helsedepartement i 1926 og at Transjordan ikke fikk sin egen seksjon før i 1924 i årsrapportene kan forklares gjennom britisk mandatpolitikk.

Da emir Abdullah fikk regjere Transjordan i 1921, fikk han en prøveperiode på et halvt år, som senere ble forlenget. Abdullah hadde i perioden frem til 1924 turbulente forhold til de britiske hovedrepresentantene i Transjordan, Albert Abramson og hans etterfølger H. St John Philby. De hadde som oppgave å være et mellomledd mellom høykommissæren i Palestina og Abdullah, og skulle passe på at han fulgte pliktene og løftene som leder for et mandat. Philby hevdet at Transjordan ikke hadde en framtid på grunn av Abdullah og hans regjerings manglende evne til å gjøre noe godt. Abdullah var like misfornøyd med Philby og kommenterte hans konvertering til islam flere år senere med «*Islam has gained little, and Christianity has lost even less*». ¹³⁹

En del av misnøyen mot Abdullah kom av hans økonomiske «misbruk», ifølge de britiske offiserene. Philby påstod at Abdullah favoriserte sjeikene og unnlot dem å betale skatt, i tillegg til at han selv levde et luksuriøst liv og brukte den offentlige kontoen som sin egen lommebok. ¹⁴⁰ Noe av det kan ha vært overdrevet, men Abdullah brukte penger på å holde de sterkeste stammene på god fot. Selv om en slik favorisering av stammene ledet til et opprør av 'Adwan-stammen i Balqa i 1923. ¹⁴¹

Oberstløytnant Cox tok over for Philby i 1924 og havnet tidlig i en vanskelig posisjon. Statskassen i London valgte, uten å konsultere Colonial Office, å avslutte bistanden som gikk

¹³⁹ Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 81-82.

¹⁴⁰ Alon, *The making of Jordan*, s. 57-58.

¹⁴¹ Ibid, s. 53.

direkte til Transjordan. I stedet skulle bistanden komme fra Palestina, som betydde en reduisering på 90 000 pund fra fjoråret. Abdullah reagerte på dette med å spørre om han nå var fri fra britiske direktiver.¹⁴² Det hele endte med at Cox ga Abdullah et ultimatum: enten å reformere administrasjonen og akseptere britisk tilsyn eller gi opp tronen sin. Abdullah valgte det førstnevnte.

Flere lag av britisk politikk ser ut til å ha spilt inn for Transjordan i disse årene. Til å begynne med ville de gi Abdullah friheter innenfor visse rammer. Deretter kan friheten ha vist seg å ha tøyet rammene og at den personlige kranglingen mellom Philby og Abdullah kan ha gitt britene andre meninger om hvordan mandatet skulle styres. Til syvende og sist var det budsjettkuttet som avgjorde og satte genser for Abdullah, hvor Cox ble tvunget til å gi han et ultimatum. Friheten Abdullah fikk i begynnelsen, kan tilsa at britene hadde et avslappet forhold til Transjordan, men disputten mellom Philby og Abdullah tilsier det motsatte. Britene fikk større kontroll over mandatet til slutt og fikk reformert regjeringen, men Transjordan måtte leve under budsjettet til regjeringen i Palestina. Dette setter igjen lys på prioriteringen av Transjordan som mandat, og at selv om det fantes vilje til å utvikle Transjordan, så kom ikke den viljen ovenfra i det britiske kolonisystemet.

Hvis man studerer årsrapportene blir britisk tilnærming til mandatene reflektert, samtidig som at man finner en skjevfordeling av mengden som rapporteres om Palestina kontra mengden som rapporteres om Transjordan. I 1923 tar årsrapporten nesten ikke for seg Transjordan og det er derfor ingenting å finne om malariabekjempelsen eller vannarbeid der. En egen seksjon på Transjordan er med i 1924-rapporten, men ingen deler av rapporten referer til helse i det hele tatt, noe som tilsier at det ikke fantes noen helseadministrasjon i mandatet enda. I tillegg er det brukt 64 sider til Palestinaseksjonen, mens kun 6 sider er skrevet om Transjordan. I Transjordanseksjonen for rapporten for 1925 finnes det ingen del for helseseksjonen, men et helsedepartement ble opprettet på slutten av året. Det kommer også fram i rapporten at en medisinsk offiser, fra den palestinske tjenesten, ble satt i ledelsen, assistert av en inspektør og åtte distriktsleger og en fysiker fra kirkemisjonen ble ansatt i Salt-distriktet.¹⁴³

¹⁴² Wilson, *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*, s. 82.

¹⁴³ Annual report 1925, s. 61.

Malariaens utbredelse

Under mandatperioden i Palestina og Transjordan ble det årlig utført undersøkelser blant skolebarn på høsten, i ulike deler av mandatene. Det kommer ikke fram i årsrapportene hvor eksakt de gjorde undersøkelsen, men trolig hadde de hyppigere tester i viktige byer og tettsteder og der folk var hardest rammet av malaria. Ved mindre steder, mindre utsatte regioner og der malariatilfellene ikke var høye er det mulig at de testet vekselvis. Malariafeberen tok aldri en form av epidemi under mandatet, men arbeidet rundt malariabekjempelsen og arbeidet med å stoppe utbredelsen og holde drikkevannet rent var en stor del av helserapportene for begge mandatene. I denne delen er poenget å fremstille utbredelsen av sykdommen og variasjonen av den.

Nedenfor er det laget en tabell basert på tallene som kommer fram i årsrapportene undersøkelsene som kommer fram i rapportene ble gjort hver høst. Årsrapportene oppga som oftest informasjon om antall undersøkte og smitteraten. Antall barn er utregnet basert på den gitte informasjonen der det var mulig, mellom 1934 og 1935. Tallet på antall smittede barn er rundet opp og ned ut ifra desimaltallet. Med antall smittede kan man lese til seg omfanget av malariasmitten på en mer direkte måte. De smittede er ikke dermed kun en del av statistikken, slik den var for dem som leste rapporten, men også individer, slik det var for dem som testet dem og skrev rapporten. Tallene er derimot ikke alltid representativt for om smitten økte eller ikke, fordi antall testede også varierer. Her vil prosentandelen være av større betydning. Hvor de tester og omfanget av steder de tester vil også påvirke resultatet av antall smittede. Det at de i noen år tester mindre og andre år flere, gir mørketall. Årene med flest testede vil gi en større indikasjon enn andre på en smitteøkning.

Smitte blant skolebarn i Palestina:

Smitte blant skolebarn	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Byer									
Antall testede	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	22666	26000	21162	38792	35 874
Smitterate (%)	1,55	1,41	0,745	1,37	1,64	1,7	1,67	1,51	1,4
Antall smittede	-	-	-	-	372	442	353	586	502
Landsbyer									
Antall testede	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	41587	45000	28827	43883	32696
Smitterate (%)	8,5	5,46	5,5	4,36	5,4	7,3	6,68	4,74	4,5
Antall smittede	-	-	-	-	2246	3285	1925	2080	1471
Totalt smittede barn	-	-	-	-	2618	3727	2278	2666	1973

Figur 7 Tabell over testing av skolebarn i Palestina 1930-1938. Data er hentet fra Annual Report 1931-1938.

Undersøkelsene som tabellen fremstiller, er delt opp i kategoriene som byer og landsbyer. Det må her nevnes at antallet landsbyer er større enn byene. Byene har derimot en større befolkning og en høyere konsentrasjon. Smitteraten blant skolebarn gikk ned fra 1930 til 1932, da den var på sitt laveste i byene. Samme tendensen finner man i landsbyene selv om den laveste raten var i 1933. I årsrapporten fra 1932 kommer det fram at tendensen var god og at smittetallene var synkende blant skolebarn.¹⁴⁴ Dette gjaldt både skolebarn i byene og landsbyene, men de ga ingen forklaring på hva som skyldtes nedgangen.

Tabellen under gir en oversikt over ttesting av skolebarn i Transjordan. Dataene kommer fra årsrapportene som fokuserer mest på antall testede barn og smitteraten. I rapportene fra 1931, 1934, 1935, 1936 og 1937 kommer det fram hvor mange barn som testet positivt på malaria. For årene 1932, 1933 og 1938, har det blitt gjort en utregning av antall barn basert på antall testede og smitteraten.

Smitte blant skolebarn i Transjordan:¹⁴⁵

Smitte blant skolebarn	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Antall testede	1430 (a)	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	7228	6114	9222	9180	5896	7008	9861	10033
Smitterate (%)	25 (b)	19	14,9	9,4	6,6	5,6	4,5	3,8	4,5	15	5	10,4	5
Antall smittede	302 (a)	-	-	-	-	411 (c)	215	350	417 (c)	1365 (c)	351 (c)	1030 (c)	502

Figur 8 Testing av skolebarn i Transjordan, 1926-1938. Data er hentet fra Annual Report 1931-1938. Antall testede og antall smittede for året 1926 er hentet fra Biggers rapport. CO 831/2/2, s. 75-79.

I Transjordan var smitteraten relativt høy i forhold til Palestina. Det kom ikke fram hvor mange de testet før i 1931, men smitteraten var også synkende i Transjordan og sank frem til 1933 før den gikk opp og ned i bølger frem til 1938. Til forskjell fra Palestina gjør ikke

¹⁴⁴ Annual report 1932, s. 116-117.

¹⁴⁵ (a) Tallene er hentet fra Biggers rapport. Disse tallene indikerer at smitteraten er på 21%.

(b) Smitteraten er hentet fra årsrapporten i 1931. Prosentandelen representerer ikke tallene fra Biggers rapport. Det er mulig at årsrapporten baserer seg på flere kilder eller tall som Bigger ikke tok med i rapporten på grunn av ulike forhold. Av denne grunne valgte jeg å ta med dette tallet i stedet for 21%, som ville vært det kalkulerte resultatet.

(c) Disse tallene er med i årsrapportene og er ikke utregnet basert på antall undersøkte og smitteraten, slik jeg har gjort med årene 1926, 1932, 1933 og 1938.

årsrapporten forskjell på skolebarn i byer og landsbyer i Transjordan. Grunnen til dette kan skyldes på at det ikke fantes like store byer i Transjordan og at byene i Palestina vokste raskere, på grunn av jødiske immigranter og arabere fra landsbygdene.

Tabellen nedenfor viser totalt smittede og totalt døde som blir nevnt i årsrapporten. Antall smittede barn ble lagt til for å se hvor representativ statistikken over skolebarn var for resten av befolkningen. I årsrapportene for 1937 og 1938 kommer det frem at pasienter som dro til frivillige klinikker i stedet for offentlige klinikker hadde høyere antall pasienter med malaria. Forklaringen ble begrunnet av at frivillige klinikker undersøkte pasientene klinisk og ikke mikroskopisk, som de gjorde i de offentlige klinikkene. Derfor ble flere tilfeller av ukjent feber diagnostisert som malaria.

Totalt smittede i Transjordan:¹⁴⁶

Transjordan	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Totalt smittede	2260 (a)	8972	5296	2601	1476	1447	1283	1876	2736	5452	2791	2791	2181
Smittede barn	302 (b)	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	411	215	350	417	1365	351	1030	502
Prosent	13,3 (c)	-	-	-	-	28,4	16,7	18,7	15	25	12,6	36,9	23
Døde	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	Ukjent	8	17	4	1

Figur 9 Tabell over totalt smittede i Transjordan, 1926-1938. Data over totalt smittede og døde er hentet fra Annual Reports 1932-1938 og CO 831/2/2, s. 35.

Ut ifra tabellen varierer det hvor representativt smittede skolebarn er for resten av befolkningen, mellom 12,6% og 36,9%, som interessant nok var to år etter hverandre. Det samme kan være tilfellet også i Palestina. At undersøkelser ikke representerer resten av befolkningen på en korrelativ måte. Årsakene til at tallene varierer kan være at ulike steder testes i ulike år. Skolebarn som begrep er ikke representativt for alle barn i Transjordan ettersom at ikke alle barn nødvendigvis gikk på skolen og fordi årskullene vil variere i kvantitet. Sannsynligvis vil også barn av nomadiske familier mest sannsynlig ha blitt utelukket av slike

¹⁴⁶ (a) Tallet er hentet fra helse rapporten om Transjordan i 1927. Ettersom at årsrapporten fra 1932 ikke opplyste tallet fra 1926, ble den fylt ut fra helse rapporten.

(b) Tallet er hentet fra Årsrapporten fra 1932 og ikke helse rapporten.

(c) Prosenten er utregnet og ikke en del av noen av rapportene.

studier på grunn av at de holdt seg til familien og dermed på flyttefot. I årene mellom 1926 og 1934 var det en tørkeperiode i Transjordan og Palestina som kan ha påvirket myggens økologiske grunnlag.¹⁴⁷ Mangel på vannpytter, dammer og sesongbaserte elver, førte med seg at myggens utbredelse minsket og at smittetallene derfor sank i begge mandatene.

I helserapporten fra Transjordan om 1927 var den totale smitten på 5492 i 1927, men disse tallene stemmer ikke med årsrapporten fra 1932, som påstår at smittetallet for 1927 var på 8972. Grunnen til forskjellig data er uvisst, men det sistnevnte tallet er med i tabellen fordi det muligens er tatt med tall som ikke kom med i helserapporten fra 1927. De høye tallene fra helserapporten i 1927 ble forklart med at smitten ikke hadde spredt seg, men at rutinen for testingen hadde forbedret seg og at det ble forventet at et høyere tall ville komme frem i 1928. Statistikken fra årsrapportene viser at dette ikke var tilfelle.¹⁴⁸

Den totale smitten i landet sank fra 1927 frem til 1932, da den var på sitt laveste, derifra økte den drastisk frem til 1935, før den nesten halverte til neste år og holdt seg relativt stabil frem til 1938. Økningen i 1933 forklares med infeksjon av vannkildene ved Verka-Ma'in i ved Madaba i Balqa-distriktet. Mange arbeidere kom for å hjelpe med vannarbeidet og på grunn av den nye bilveien kom det flere enn vanlig. Nye bosetninger av nomader ved Azraq, som lå ut midt i ørkensonen (se kart på figur 2), førte også til økningen av malariasmitten. Den nye bosetningen lå ved en del myrer som britene advarte mot å etablere seg ved myrene.¹⁴⁹ Økningen i 1934 skyldtes smittespredning hos arbeiderne til Iraq Petroleum Company og Palestine Potash Company.¹⁵⁰ I 1935 hadde dammer og elveløp blitt unormalt store etter store nedbørmengder som ikke tørket opp før myggsesongen. De store innhøstningene gjorde at bøndene ble i Jordandalen senere enn vanlig og forhindret dem fra å rense kanalene. En annen årsak var at mange menn jobbet på to hovedveier i Jordandalen, der hvor smitten var størst.¹⁵¹

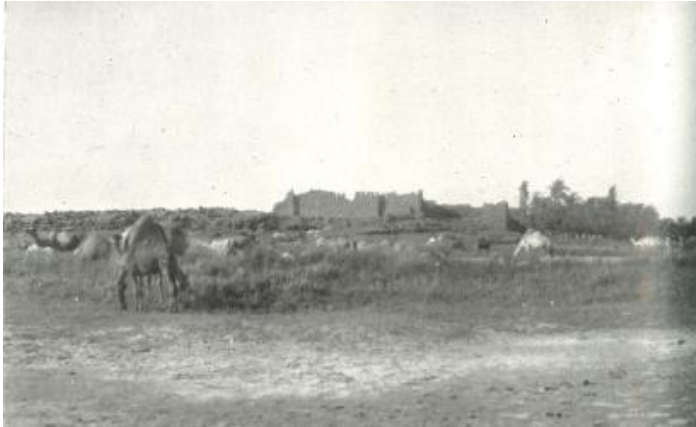
¹⁴⁷ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 134.

¹⁴⁸ CO 831/2/2, s. 35.

¹⁴⁹ Annual report 1933, s. 268.

¹⁵⁰ Annual report 1934, s. 256.

¹⁵¹ Annual report 1935, s. 324.

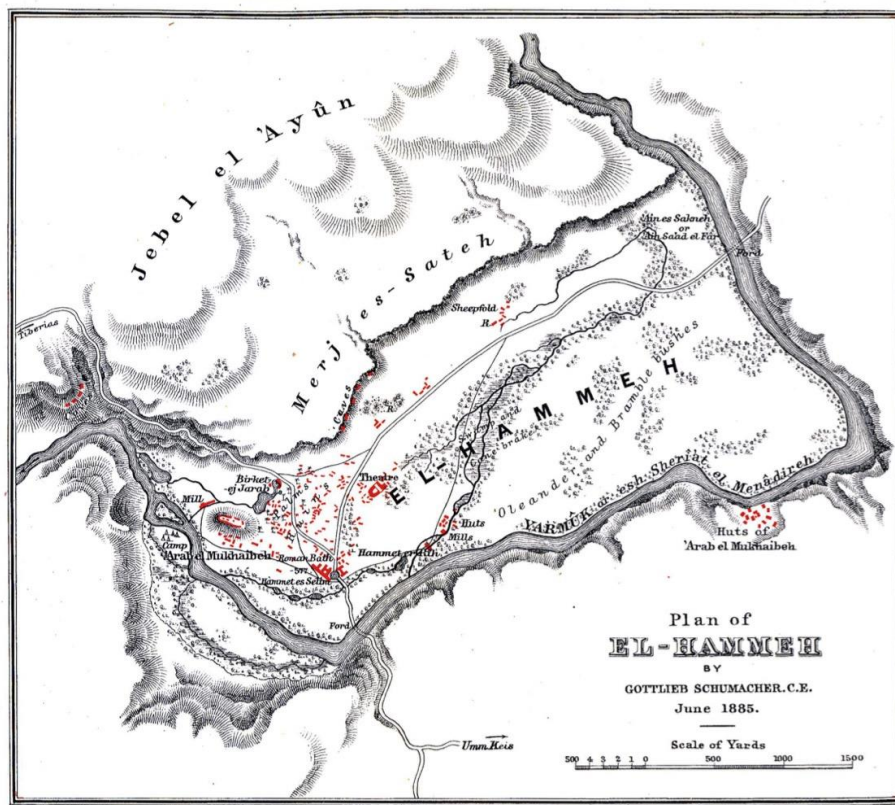
Figur 10 Kameler som beiter utenfor Kasr Azraq. Palestina & Transjordan, s. 447.

Biggers rapport

I 1926 ble den Palestinske overlegen W. K. Bigger sendt til Transjordan for å utføre malariaundersøkelser og starte forebyggende arbeid. Arbeidet og rapporten som han fullførte la grunnlaget for arbeidet som ble gjennomført i årene som skulle følge i mandatet. I rapporten hans kommer det fram at han dro rundt om i Transjordan i 1926 og 1927 og testet til sammen 2260 barn. Gjennom Bigger sin rapport kan man finne frem til hvor smitten var høy, og hvilke omgivelser malariaen likte seg best i. Han tok også for seg årsakene til hvorfor enkelte smittsteder er høye, mens andre er lav. I tillegg kommer det fram kommersielle og økonomiske ideer knyttet til antimalariaarbeid.

Biggers rapport er sammensatt av tre mindre rapporter. Den første rapporten tok for seg 'Ajlun- og Balqa-distriktene mellom 6. og 18. mai 1926, da han besøkte 25 landsbyer og testet 1133 hvorav 213 var smittet. Smitteraten varierte fra sted til sted, men Umm Keis var spesielt utsatt, da 34 av 44 barn ble påvist malaria. Bifurcatus-myggen var funnet i en av cisternene og han forklarte at det var dårlige forhold i denne landsbyen «... *and the sleep was almost impossible for the number of mosquitos of all sorts*». Han forklarer den høye smitteraten med at mange i landsbyen ofte besøker El Hammeh nær Yarmukdalen som var et kjent sted for malaria. Han påpeker El Hammeh som et veldig farlig sted helsemessig for transjordanere, palestinere og syrere ettersom at flere tusen reiser til dette stedet for å bade og foreslo at både den Transjordanske og den Palestinske regjeringen burde samarbeide i malariaarbeidet, ettersom det var mye malaria på begge sidene av grensen.¹⁵²

¹⁵² CO 831/2/2, s. 76-77.

Figur 11 Kart over El-Hammeh. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Schumacher%27s_map_of_El_Hammeh.jpg.

Etter å ha reist rundt i 'Ajlun og Balqa konkluderte Bigger med at smitten øker når man nærmet seg Ghoren (Jordandalen). Arbeidet ved Irbid og Madaba, ville være relativt enkelt ettersom at det var få cisterner der. I resten av landet ville det være vanskeligere på grunn av alle elvene og bekkene, som krevde kontinuerlig med vedlikehold, luking og graving av kanaler og grøfter, men likevel fullt mulig. Ved Jerash foreslo Bigger å enten grave ut «the birkeh» og gjøre det om til en dam eller å fylle den inn og lage den om til en kanal.¹⁵³ Han referer her til Birketain som betyr «de to dammene». Birketain hadde vært hovedkilden til vann i området siden antikken.¹⁵⁴ Men ut ifra forslagene kan det virke som at Birketein muligens var blitt en sump eller flere små dammer hvor myggen fikk for mye fødeplasser. Kanalen som rant ut fra Birketain skulle dermed deles opp i to eller flere kanaler som skulle brukes vekselvis, slik at en av de var tomme for en periode sånn at vannet kunne tørke inn og dermed unngå stille vann.

¹⁵³ Ibid, s. 77.

¹⁵⁴ Fisher, 1932, *Excavations at Jerash*, s. 11.

Ved andre steder i 'Ajlun foreslo han rutinearbeid ved vannløpene og økende bruk av irrigasjon, men påpekte at malariaen ikke ville forsvinne helt uten jevnlig overvåking av fagekspertter.¹⁵⁵

I den andre rapporten dro Bigger den første november sør for Amman som han tidligere ikke hadde kartlagt og utførte samme type studier der. Han presenterte området som rikt på vannkilder som for det meste var små og godt brukt. Det var mye jordbruk i forhold til vann og derfor var det stort omløp på vannet som betydde at vannet ikke stod stille. Bøndene passet også på at det ikke var noe ugress langs kanalene, slik at vannet ikke forsvant til noe annet formål enn jordbruket. Bigger fant ingen larver i disse kildene. Det er likevel vanskelig å vite hvilke områder han snakker om, ettersom at det ikke blir spesifisert. «Området sør for Amman» kan bety veldig mye. I samme avsnitt hopper han sørover til Karak, Ma'an og Wadi Musa (som ligger ved den antikke byen Petra), når han beskriver dem som rikt på vannkilder og at han fant store mengder larver. Han rapporterer videre at befolkningen i dette distriktet er semi-nomadisk og at de bor i telt i deler av året. Av denne grunn var smitteraten mindre i disse områdene enn områder der folk var bofaste.¹⁵⁶

Områdene Bigger undersøkte i november 1926 var større og han undersøkte 7 byer og tettsteder, blant disse Karak og Ma'an. Totalt 421 skolebarn ble undersøkt og av disse testet 62 positivt for malaria. Mens 20 prosent var smittet i Balqa- og 'Ajlun-distriktene, var 14 prosent smittet i Karak- og Ma'an-distriktene. Bigger observerte at disse landsbyene hadde en eller flere vannkilder i nærheten av seg og at jorden var så godt irrigerte at myggen ikke klarte å formere seg i vannkildene ved landsbyene. Den potensielle smitekilden måtte komme fra et annet sted. Det var ikke funnet noen larver i nærheten og smitteraten var avhengig av hvorvidt landsbyboerne eide mye land rundt Ghor. Biggers forslag gikk for det meste ut på utgraving og rydding av irrigasjonskanaler og elveløp. Han foreslo også bruk av de giftige kjemikaliene Paris Green mellom Karak og Afranj ettersom at han beregnet at drenering ville vært for vanskelig. Bigger dro så nordover og besøkte stedene han var i mai samme året. Der hadde de fulgt rådene hans og Birketein var fylt inn og en enkelt kanal var lagt igjen i midten. Irrigasjonskanalene ble ryddet og klargjort fra småsteiner og ugress. Og et utslippsområde ble kanalisert for å unngå at vannet ble liggende stille. Han anbefalte videre fylling av Birketein og importere myggspisende fisk til hovedkanalen. Mye av arbeidet viste til positive resultater, selv om mer arbeid gjenstod.¹⁵⁷

¹⁵⁵ CO 831/2/2, s. 77.

¹⁵⁶ Ibid, s. 78.

¹⁵⁷ Ibid, s. 78-79.

I den tredje rapporten beskriver han reisen sin til Ghor-områdene ved Dødehavet. Her kommer det frem beskrivelser av landskapet og hvordan folk lever på. Forslagene er også mer kommersielle da Jordandalen tilbyr større økonomisk profitt enn andre steder lenger øst.

*In all places visited conditions are similar. The country is all desert except where springs arise at the foot of the hills or larger wadies with perennial streams open into the plain. In such places the water is used for irrigation and extremely fine crops are raised. The population is confined to these oasis.*¹⁵⁸

Han gjorde en undersøkelse i Ghor El-Mazra'a der han testet 44 barn i alderen 3-10 år hvor alle hadde malaria. Han fant derimot ikke mange larver i områdene. Bigger antok derfor at grunnen til at det var funnet så lite egg og larver var på grunn av at nesten alt vannet var i bruk til irrigasjon og at vannet derfor ikke hadde greid å forme sumpaktige områder. Han fant derimot mygg i bekker og vannkilder langs Dødehavet, men disse stedene var langt unna der leirer eller bosetninger fantes.¹⁵⁹

Bigger foreslo å sende to underinspektører til Ghoren for kontrollere irrigasjonsarbeid. Arbeidet med å rense og reparere kanalene skulle gjøres av bøndene selv. Han argumenterer for at til tross for kostnadene, så hadde Ghoren potensialet til å bli det mest produktive området av landet. Han hevdet at mulighetene ble misbrukt ved å dyrke hvete og bygg, og at med dagens malariasituasjon er det bare de «primitive» som gidder å dyrke noe som helst og inntil en bedre og mer folkerik befolkning bosetter seg der er det små sjanser for forbedring. Bigger anså at områdene kunne være 20 ganger mer verdt enn det det var hvis dyrking av appelsiner hadde blitt prioritert fremfor hvete og bygg.¹⁶⁰ Biggers siste avsnitt i rapporten oppsummerer hvilke tanker som kom med i malariakampen:

All means of encouraging cultivation, such as the opening of roads to Kerak to ensure disposal of produce, assistance in dealing with their creditors

¹⁵⁸ Ibid, s. 80.

¹⁵⁹ Ibid s. 80.

¹⁶⁰ Ibid, s. 80.

*and assistance by the Agricultural Dpt. in teaching the people the cultivation of oranges etc. are so recommended as increased cultivation will assist eradication of malaria by encouraging others to settle in the area and so making the water more valuable to the individual and eliminating waste.*¹⁶¹

Biggers sine forslag er interessante. For ikke bare handler det om utryddingen av malaria, men også en forbedring av landet og landskapet i Transjordan. Bigger foreslår dyrking av citrusfrukter som har en større markedsverdi. Han tenker dermed på en større kommersiell drift av jordbruket og større utnyttning av landets økonomiske potensial. Han kommer også med to forslag som er interessant fra et miljøperspektiv. Det er bruken av Paris Green og å fylle Birketein med fisk som spiser mygglarver. Dette er to handlinger som har stor påvirkning på miljøet rundt seg. Paris Green er en ren forgiftning av vannet og kan påvirke dagliglivet og jordbruket av innbyggerne. Fisken kan ha en økologisk påvirkning på det livet som finnes der fra før av og kan skape skjevheter i det økologiske mangfoldet. Hvordan Bigger ordlegger seg i rapportene sine sier også hva han tenker om områdene i Transjordan. Ordet «*primitive*» går på bøndenes økonomiske metode, og han mener at bruken av vann bør effektiviseres. Det er også nedsettende om hvordan menneskene lever på. Han ønsker også å eliminere «*waste*» som går på at vann ikke brukt til jordbruk, er bortkastet. Det indikerer også at han mener at landskapet ubrukt vann går til, også er av null verdi.

Malariabekjempelse i Transjordan

Helserapporten om Transjordan fra 1927 er en utfyllende rapport som også inneholder Biggers rapport. I forhold til kvantitativt data og annen informasjon er arbeidet mot malaria fra helserapporten nesten ikke med i årsrapporten for samme år. Sammenliknet med andre helserapporter fra Transjordan for andre år går mye av dataene fra helserapportene igjen i årsrapportene. I helserapporten fra 1927 nevnes det at de i all hovedsak brukte insektmidler, drenering i større eller mindre skala, kontroll av større og mindre vannføringer som vannløp, graving, fylling, murarbeid, tømning av vannkteinere periodevis, beskytte cisterner, brønner, tanker osv. mot mygg, kanalisering, kontrollere ulike irrigasjonskanaler og skjerming og behandling av malariasmittede.

¹⁶¹ Ibid, s. 80.

Helserapporten tar også for seg flere mindre distrikter som Amman, Karak, Tafila, Ma'an, Aqaba, Madaba, Salt, Irbid, Jerash-Aljun og oppsummerer hovedtiltakene som har blitt gjort for året 1927. Nedenfor har jeg laget en tabell som vil gi en generell oversikt over tiltakene de gjorde. Informasjonen i rapporten var ikke fullstendig nok til at tabellen kunne fylles ut helt og derfor representerer ikke tabellen hele bildet.

Antimalariaarbeid:¹⁶²

	Infisert			Forebyggende arbeid 1927		
	Cisterner	Brønner	Andre vannkilder	Cisterner	Brønner	Andre vannkilder
Amman	6	342	6	176 (a)	176 (a)	0
Amman distriktet	373	0	28	176 (a)	176 (a)	0
Karak	313	0	3	16	0	0
Karak distriktet	1160	3	103	232	3	(b)
Tafila	0	0	61 (c)	0	0	0
Tafila distriktet	0	0	100 (c)	0	0	0
Ma'an	0	290	2	0	290	2
Akaba	0	117	0 (d)	0	1	0
Madaba	285	0	0	309 (e)	0	0
Madaba distriktet	675	0	9 (f)	309 (e)	0	0
Salt distriktet	437	9	109	254	0	Uspesifert
Irbid	252	0	0	2577 (g)	0	Uspesifert
Irbid distriktet	4970	0	42	2577 (g)	0	Uspesifert
Jerash distriktet	445	0	37	594 (h)	0	Uspesifert
Ajlun distriktet	746	0	25	594 (h)	0	Uspesifert
Sum	9662	761	525	4451		

Figur 12 Antimalariaarbeid i Transjordan. Tall fra helserapporten, CO 831/2/2, s. 29-35.

Hensikten med denne tabellen er å vise hva slags arbeid som ble gjort og hvor mye arbeid som lå foran dem. Tallene kommer ikke fra en tabell i kilden, men kommer fram som del av en tekst. Noen ganger blir manglende data forklart, mens andre ganger blir det ikke nevnt

¹⁶² (a) Uspesifikt hvorvidt det var 176 cisterner eller brønner. Det var heller ikke gjort forskjell på om det er snakk om Amman byen eller distriktet.

(b) Manglende kilde. Hele side 31 av CO 831/2/2 er manglende.

(c) Ingen brønner eller cisterner i Tafila byen eller distriktet. Også veldig lite malaria funnet i vannet grunnet irrigasjon og rotasjon. Smitten kommer fra en annen plass.

(d) Det blir ikke presisert hvor mye, men at visse private irrigasjonskanaler også er kilde til malaria.

(e) Kilden gjør ikke forskjell på cisterner i byen og i distriktet.

(f) Rapporten sier ingenting om disse vannkildene er infisert av malaria.

(g) Presiserer ikke hvor mange cisterner i byen og distriktet som har blitt rengjort. Ut ifra tallene indikerer det at det meste er gjort i distriktet.

(h) Det presiseres ikke hvor mye som blir gjort i Jerash eller 'Ajlun.

hvorfor det ikke har blitt tatt med. For eksempel kan vi se på tabellen forebyggende arbeid under vannkilder ofte er satt til 0. Det kommer av at når beskrivelsen av utført arbeid kommer i rapporten blir ikke arbeid rundt «vannkilder» nevnt. Dette blir derfor antatt at det ikke blir gjort noe arbeid ved vannkilder. Andre ganger er det en korrelasjon med tallet 0, med at det ikke ble funnet malaria ved vannkilder eller av at området kun baserte seg på brønner eller cisterner. Det er viktig også at vannkilder er oversatt fra det engelske ordet «*springs*» og at det kan tolkes på ulike måter hvilken form vannet tar i et slikt begrep. I flere av rutene i tallene står det «uspesifisert» som et resultat på at antallet vannkilder med arbeid ikke er en del av rapporten. Derimot er det påpekt antall meter med elver og vannløp som det er gjort arbeid med. Dette skal tas opp senere i teksten. Der hvor dataene på vannkilder mangler, blir forklart med en bemerkning.

I fotnotene har jeg forsøkt å utdype og forklare et par bemerkninger i kilden, som ikke kommer fram i tabellen. For eksempel blir det ikke utdypet i teksten hvorvidt vannkildene i Madaba distriktet er malariainfisert eller ikke. Jeg valgte likevel å ta det med ettersom at det gir en opplysning om hva som er der av vann og hvilken form det tar. Det er også mulig at andre steder hvor det er står direkte, som i byen Amman, at det er funnet 6 cisterner med malaria i, at vi ikke får informasjon om hvor mange cisterner som finnes i byen totalt. På grunn av at cisterner og brønner ofte blir omtalt om hverandre i utregningen i kildene var det enklere å summere de sammen i tabellen. Når arbeidet med cisterner og brønner ikke ble avklart hvorvidt det ble gjort i byen eller distriktet, som i tilfellet med Amman, Madaba, Irbid og Jerash, har tallet bare blitt brukt en gang i regnestykket.

Tabellen indikerer at omfattende arbeid ble utført i 1927. I tillegg skal omtrent 88 000 metere med kanaler, bekker og elver har blitt klarert og erklært som uinfisert.¹⁶³ Av arbeid i perioden mellom 1926 og 1938 var mesteparten rutinearbeid og opprettholdelse av rent drikkevann. Mye likt som kom fram ved helse rapporten i 1927. Smøre olje, legge lokk på, rensing og myggsikre cisterner og brønner, og holde vann i bevegelse ved irrigasjonskanaler. I 1932 ble 115 939 ulike vannkilder rensset med olje.¹⁶⁴

Ellers bestod det av forbedring og reparering av vannforsyninger i byene og installering av motoriserte pumper og graving av brønner.¹⁶⁵ Arbeidet rundt vann kan være mye av årsaken for nedgangen av malariasmitte på 20-tallet og utover på 30-tallet. Samtidig pågikk det en

¹⁶³ Annual report, 1927, s. 79.

¹⁶⁴ CO 831/28/5, s. 38.

¹⁶⁵ Annual report 1937, s. 364.

tørkeperiode fra 1926 frem til 1934 som kan ha påvirket nedgangen, ved at det fjernet vannområder som myggen kunne legge egg i. Årsrapporten fra 1935 påpeker at det finnes korrelasjon mellom nedbørsmengder og smittetallene. I dette tilfellet hadde lite regn forrige vinter ført til at de fleste innbyggerne i nord og i Madaba-distriktet, store problemer med å vedlikeholde vann for drikking og andre bruksområder.¹⁶⁶

Ofte bestod mye av arbeidet knyttet til bevegelse av vann og irrigasjon gjort av innbyggerne tilknyttet de lokale vannkildene, slik også Bigger fikk utarbeidet arbeid i 1926. Mye av tiden og ressursene gikk derfor utover de som gjorde arbeidet og de som eide jorda. Ved enkelte tilfeller ble derimot arbeid finansiert. I 1929 ble vannreservoarer og vanngjennomganger konstruert for vannforsyningene i fire landsbyer. Earthquake Relief Fund finansierte flere landsbyers vannforsyninger med 990 pund.¹⁶⁷ I 1938 ble et vannprosjekt i Salt på 4000 pund støttet gjennom et lån på 2500 pund.¹⁶⁸ Slike lån kommer sjeldent fram i helseseksjonen og i det siste tilfellet kommer det heller ikke fram hvem som stod bak lånet. Flere lån ble derimot gitt fra Colonial Development Fund, som skal diskuteres nærmere i neste kapittel.

Malariabekjempelse i Palestina

Vann var essensielt i kampen for forebygging mot malaria og andre sykdommer. Mye av vannarbeidet var likt i Palestina som i Transjordan. Det var kontinuerlig med vedlikehold og overvåking av malariautsatte områder. Ofte ble jobben aldri ferdig. Brønner og cisternes måtte tilføres olje og renses med kjemikalier. Lokk ble satt opp på infiserte brønner og cisterner, til eggene, larvene og myggen døde. Kanaler og groper ble gravet ut for å holde stille vann gående. Luking av gress og rydding av vannløp var viktig for å fjerne mulige fødeplasser for myggen.

Utenom kontinuerlig arbeid kan man snakke om to typer arbeid som satte stort preg på landskapet i Palestina. Dette var vannarbeid i urbane og rurale strøk. Dette var hovedsakelig dreneringsarbeid av ulik karakter. Dreneringer i de rurale strøkene tok form av rydding av sumper og myrer og klargjorde landet for jordbruksproduksjon eller industri. I byene var det mer snakk om utbygging av kloakksystemer eller tilførsel av vann fra utenomliggende vannkilder til voksende byer. Dreneringsprosjektene var todelt i sin funksjon, med at de bidro

¹⁶⁶ Annual report 1933, s. 271.

¹⁶⁷ Annual report 1929, s. 161.

¹⁶⁸ Annual report 1938, s. 374.

til forbedret helse blant befolkningen og ga økonomisk vekst gjennom større utnytting av jordbrukspotensialet og gjennom økende urbanisering.

Britisk malariabekjempelse i Palestina startet allerede under første verdenskrig og metodene de brukte den gang ble videreført under mandatperioden. Selv om denne oppgaven mangler kildene for perioden mellom 1918 og 1922, er det mye som tyder på at malariabekjempelsen var en pågående prosess. Helserapporten fra 1922 om Palestina, viser de til at smittetallene fra malaria har gått ned i løpet av de siste fem årene. Til tross for økt inspeksjon hadde raten falt fra året før. Rapporten trekker også frem påstander som viser til progresjon i arbeidet. For eksempel blir det hevdet at noen landsbyer nesten er så malariafritt at man kan sove uten myggnett.¹⁶⁹ Også fra årsrapporten for 1924, kommer det fram statistikk fra 1918, som viser til at malariakontroll har vært en pågående aktivitet.¹⁷⁰

Det kommer frem veldig tidlig at drenering og tilføring av vannforsyninger til byer er en viktig del av malariabekjempelsen. I 1922 ble det avtalt møter for å utføre dreneringsprosjekter ved havnebyen Acre. Flere interesseorganisasjoner og landutviklings bedrifter ville sponse og investere i dreneringsprosjekter. Rockefeller Foundation sponset den palestinske regjeringen med en lege og en ingeniør for å hjelpe til med malariakontroll og fremtidige prosjekter. De ønsket også å tilby et lån på 50 000 dollar for utvikling av landet.¹⁷¹

På grunn av klimaet, baserte flere steder i Palestina seg på nedbør, inkludert Jerusalem. Dette gjorde dem utsatt for vannmangel under nedbørsfattige år. Tilførsel av vannforsyninger var viktig for utviklingen av flere bosetninger i Palestina. I 1922 ble Jerusalem tilført 567 750 liter med vann fra Solomonsjøene samtidig som de allerede hadde 454 200 liter fra før av. Helserapporten konstaterte at var for lite for en voksende by som baserte seg på nedbør. Rapporten tar for seg flere steder der vannreservoarene og vannforholdene er dårlig og trenger forbedringer.¹⁷²

Ofte var mye av vannarbeidet utført av lokale innbyggere, der de utførte dreneringsprosjekter eller forbedret vannreservoarer og rør. I 1924 gikk noen av de nye rørene til nye hus, boliger og fabrikker.¹⁷³ Slike typer arbeid ble iverksatt av myndighetene og det var viktig å involvere lokalbefolkningen ettersom at kostnaden for slike prosjekter var store. Flere

¹⁶⁹ CO 733/51, s. 502.

¹⁷⁰ Annual report 1924, s. 33.

¹⁷¹ CO 733/51, s. 503-504.

¹⁷² Ibid, s. 507.

¹⁷³ Annual report 1924, s. 32.

dreneringsprosjekter var derimot sponset av ulike organisasjoner. I 1926 stod de jødiske organisasjonene, Palestine Jewish Colonisation Association og Jewish National Fund bak dreneringen av Kishon- og Kabbara-området, mens undersøkelser av Waqf-landene, Wadi Musrasa og Wadi Rubin, ble utført av The Supreme Moslem Council, som var det øverste rådet for muslimene i mandatet.¹⁷⁴ I 1933 ble 26 250 pund lånt ut fra Colonial Development Fund til et 150 000-pund dyrt kloakkprosjekt i Jerusalem.¹⁷⁵ Ved noen tilfeller samarbeidet de jødiske og muslimske organisasjonene med hverandre i enkelte prosjekter. Prosjektet med Birket Ramadan-myrene ble i 1935 fremskjøvet for å unngå vinterregnet. Regjeringen, The Supreme Moslem Council og Jewish Settlement of Natahaniya, var alle med på å finansiere dette dreneringsprosjektet, som til gjengjeld reduserte malariatilfellene i de nærliggende landsbyene.¹⁷⁶

Utover 30-tallet ble flere vannprosjekter utført i byene, spesielt i rasktvoksende byer som Jaffa, Haifa og Jerusalem og Tel-Aviv. Flere år med tørke førte med seg økende urbanisering av landsbyboere og beduiner som søkte seg til byene etter ledig arbeidsplass.¹⁷⁷ Det ble opprettet nye prosjekter nesten hvert år i disse byene, der rør skulle legges til gamle og nye kvartaler. I 1937 dukket også nye byer som Hadera, Jeriko. Petah Tiqva og Lydda Air Port som trengte ytterligere planlegging og utbygging av vanninfrastruktur.

Landsbyene fikk også tildelt oppmerksomhet. I 1933 ble en komite valgt ut av Medical Services av Høykommissæren for å permanent forbedre vannforsyningene i landsbyene og et lån på 45000 pund ble gitt fra flere fond til dette arbeidet. 97 nye prosjekter ble godkjent til en bekostning av 22 350 pund. Rundt 115 landsbyer med en befolkning på 87 000 med husdyr på rundt 155 000 ville dra fordel av slike prosjekter. Fond opptil 50000 pund ble lagt til rette for ytterligere forbedringer for neste år. Landsbyer som hadde råd til det måtte betale 50% av kostnadene, men hvis det ikke lot seg gjøre skulle andelen redusert eller annullert.¹⁷⁸

De to neste årene fortsatte forbedringer landsbyenes vannforsyninger. 93 prosjekter ble fullført i 1935, mens 35 ble fullført i 1936, på budsjetter til 30 000 og 20 000 pund. Opptøyer og uroligheter mellom arabere, jøder og britene førte med seg et strammere budsjett for de to neste årene. Innen 1937 var 222 prosjekter fullført.¹⁷⁹ I 1938 ble ingenting gjennomført av

¹⁷⁴ Annual report, 1926, s. 36.

¹⁷⁵ Annual report 1933, s. 137.

¹⁷⁶ Annual report 1935, s. 149.

¹⁷⁷ Annual report 1934, s. 149-150.

¹⁷⁸ Ibid, s, 141

¹⁷⁹ Annual report 1935, s. 152. Annual report 1936, s. 176. Annual report 1937, s. 161.

komiteen. Også prosjektene i byene ble utsatt på grunn av urolighetene. Terroristangrep i Jerusalem, Haifa og Jaffa i 1938 utsatte et par rørleggingsprosjekter og resulterte også i dødsfall blant noen av de ansatte.¹⁸⁰ Generelt gjorde urolighetene i Palestina det vanskelig å opprettholde nøye undersøkelser av malaria, selv om mye av rutinene ble opprettholdt. Smitten holdt seg derimot lav på tross av urolighetene, noe som kan ha kommet av det forebyggende arbeidet.¹⁸¹

Sammenlikning

Malariabekjempelsen krevde omfattende arbeid i begge mandater. Historikeren Vartan Amadouny vurderer, i *The Campaign against Malaria in Transjordan* (1997), graden av kontroll britene greide å få til i Transjordan som skjør, men en god prestasjon med tanke på budsjettet britene hadde under mandatperioden.¹⁸² Malariabekjempelsen i Transjordan var sterkt påvirket av det som hadde blitt gjort i Palestina. Mye var på grunn av ekspertisen Bigger hadde lært fra tiden sin i Palestina. Likevel fantes det forskjeller i prosessene mellom mandatene.

Malaria fantes i store deler av Palestina og Transjordan. Rent geografisk var malariaen mest utbredt i Palestina sammenliknet med Transjordan, det kan forklares med at Palestina hadde mindre areal med ørken enn det Transjordan hadde og dermed mer fruktbare steder for myggen å formere seg i. Dette betyr ikke at det ikke fantes malaria i ørkenen i Palestina eller Transjordan, men at det i mindre grad ble undersøkt. Det er fullt mulig av det fantes mygg og larver i vannet ved noen av oasene, men det ble ikke gjort mye testing av den nomadiske befolkningen. Dette er tydelig i Biggers rapport, når han reiser for det meste langs Jordandalen, og i årsrapportene, når de tester skolebarn som for det meste er bofaste. En undersøkelse viste at mellom 80 og 100 prosent av befolkningen i Jordandalen hadde malaria.¹⁸³ Det er også mulig at det ble gjort mindre testing av beduinene i Negev-ørkenen i Palestina også. Mens malariaen var høy i Jordandalen vest i Transjordan, fantes malariaen også langs kysten i Palestina, selv om trykket av ble høyest i den Palestinske delen av Jordandalen.

Metodene som ble brukt i Transjordan var lik de som ble brukt i Palestina. Men det fantes forskjell i kvantitet av de ulike metodene. Mens både Transjordan og Palestina var opptatt av vedlikehold av brønner og cisterner var det flere dreneringsprosjekter i Palestina enn i

¹⁸⁰ Annual report 1938, s. 168-169

¹⁸¹ Ibid, s. 166.

¹⁸² Amadouny, *The Campaign against Malaria in Transjordan*, s. 30.

¹⁸³ CO 831/2/2, s. 35.

Transjordan. Mens man i dag kan lure på hvor lurt det var å drenere vann fra vannfattige områder, var dreneringsprosjekter under mandatperioden knyttet til produktivitet og kommersiell utvikling. Hvorfor ble dreneringsprosjektene vanligere i Palestina enn i Transjordan? Kanskje det fantes flere myrer i Palestina enn i Transjordan. Jordandalen går jo flere hundre meter under havoverflaten, mens 'Ajlun er et høydeplatå. Dette betyr at mye av vannet rant videre og derfor ikke ble liggende og samlet seg til myrer. Men fra Austens rapport vet vi at det fantes det myrer i Jordandalen og at det ble utført drenering der under krigen. Biggers rapport indikerer også at Birketain muligens inneholdt et myrområde. I Palestina var Kishon- og Kabbara-myrene utenfor Jordandalen og i flatere terreng. Det fantes også myrer og sumper utenfor Transjordans fruktbare landskap. Azraq, som lå midt i ørkensonen, var årsaken til at flere ble smittet da nomader og andre tilflyttede slo seg ned der, på grunn av at bosetningene lå nære malariainfiserte myrer.¹⁸⁴ Likevel kom det aldri noen rapporter på dreneringsprosjekter fra Azraq, som ville vært et forebyggende tiltak mot malaria.

Mye av forklaringen bak hvorfor dreneringsprosjekter skjedde i Palestina, men ikke i Transjordan, er de økonomiske realitetene i mandatene. Bigger hadde kommersielle planer for hvordan prosjektene mot malaria også kunne gi økonomisk gevinst også i Transjordan, men kildene sier ingenting om at de ble gjennomført. Dette kan ha mye med at dreneringer var kostnadskrevenne prosjekter. Da Transjordan måtte gå under Palestinsk budsjett ble disse prosjektene for dyre til å utføres. I tillegg var det en økonomisk nedtur globalt i løpet av 30-tallet, samt en tørkeperiode som gikk hardt utover innhøstingen og beduinenes nomadiske drift. Prosjekter som utgraving av brønner og motoriserte pumper i Transjordan kom fra lån, men ellers var det meste av arbeidet avhengig av samarbeid med den lokale befolkningen. I Palestina var lån fra jødiske og muslimske interesseorganisasjoner med på å sponse flere av dreneringsprosjektene og kloakkutviklingen i flere av byene. Jødisk immigrasjon førte med seg stor økonomisk interesse utenifra, noe som satte i gang flere initiativer for å utnytte de økonomiske potensialene i Palestina fra både jødisk og muslimsk side. En mangel på slik immigrasjon i Transjordan kan ha vært grunnen til mangel på økonomisk investering. Derfor måtte Transjordan på 30-tallet benytte seg mer av Colonial Development Fund for utviklingen av vannressurser, bosettingsinitiativer og infrastruktur. Dette skal diskuteres nærmere i neste kapittel.

¹⁸⁴ Annual report 1937, s. 359.

Utgravinger av kanaler og elveløp kan ha hatt en positiv utvikling for Transjordans utvikling, men det er vanskelig å svare på grunn av nedbørmangelen mellom 1926-1934. Likevel var en enorm innsats lagt ned i omformingen av miljøet og landskapet. Luking av gress, rydding av mulige fødeplasser for myggen, transportering av fisk og bruk av kjemikalier var alle nøkkelelementer i kampen mot malaria. Spesielt kanalgraving og arbeid med å holde vannet rennende var arbeid som også førte med seg større menneskelig utnyttning av vannressursene som var tilgjengelige.

John Broichs artikkel *British Water Policy in Mandate Palestine: Environmental Orientalism and Social Transformation*, blir her igjen interessant å ta opp, ikke minst ved å sette det i transjordansk kontekst, men også på grunn av interessante funn i årsrapportene om Palestina. Broich hevder at britisk og jødisk vannpolitikk var ensidig og at malariakampen var et påskudd og overdrevet for å drenere viktige vannkilder hos den lokale befolkningen til fordel for immigrerte jøder, og var dermed av en rasistisk natur. Dette kan ha vært tilfeller enkelte steder i Palestina og årsrapportene bekrefter at det var en favorisering av jødiske prosjekter som er en gjennomtrengende rød tråd i mandatperioden. Likevel tyder prosjekter satt i gang av Supreme Muslim Council på at en kan problematisere denne oppfatningen. Muslimene holdt på med samme virksomhet, dog i mindre skala, og utførte til og med prosjekter sammen med jødene og britene. Påstanden om at malariakampen i Palestina var overdrevet er vanskelig for denne oppgaven å svare på, ettersom det er utenfor oppgavens fokusområde.

Amadouny er derimot av en annen oppfatning av malariakampen i Transjordan. Han hevder at samarbeidet mellom staten og befolkningen for å bekjempe malaria spilte en nøkkelrolle og at det førte til økt tillit til staten fra befolkningens side. Dette passer inn med mine funn i kildene, ettersom samarbeidet kom av manglende økonomi og investering i Transjordan. Amadouny peker også på en negativ effekt, som at samarbeidet medførte en forventning til statlig intervensjon og at det hele førte til skapelsen av et statsapparat.¹⁸⁵ Transjordan unngikk til en stor grad et rasistisk aspekt av malariakampen, ettersom at det ikke ble en skjevfordeling mellom jøder og muslimer, selv om Amadouny også påpeker at britiske tropper og koloniale tjenestemenn ble prioritert. Biggers rapport viser derimot til at det fantes en *environmental orientalism* eller en form for *imaginary environment*, som Davis snakker om, og bruker nedsettende ord om lokalbefolkningens metoder. Det går også an å vende på Broichs begrep: ettersom at det var manglende dreneringsprosjekter i Transjordan, selv om

¹⁸⁵ Amadouny, *The Campaign against Malaria in Transjordan*, s. 478-479.

dreneringsprosjekter til tider var rasistiske i palestinsk sammenheng, tyder dette også på manglende tanker om utvikling. Selv om drenering av sumper i et allerede tørt land, kan medføre negative økologiske konsekvenser og med sine rasistiske holdninger tilknyttet prosjektene, var dreneringer av malariasumper og myrer et historisk verktøy, brukt av både romerne, abbasidene og osmanerne. Selv med sine negative sider var drenering et av de beste midlene britene hadde mot malaria som de visste om på den tiden. Derfor kan manglende interesse av dreneringsprosjekter i Transjordan under britisk mandat tyde på en manglende interesse for utvikling.

Kapittel 4

Colonial Development Fund, M.G. Ionides og vannprosjekter

Kolonial utvikling har en lang historie og kan strekke seg tilbake til 1800-tallet, da det ble utbygget jernbanenettverk og andre kommunikasjonsmidler i det britiske imperiet. Liknende linjer finner man også i andre imperier, som i det osmanske riket etter Tanzimatreformene, alt etter hvordan man definerer begrepet «koloni» og ønsker å analysere det. Enkelte historikere, som Jürgen Osterhammel, omtaler begrepet «koloni» som «*a phenomenon of colossal vagueness*».¹⁸⁶ Mye av forskningen innenfor kolonial utvikling har for det meste fokusert på tiden etter andre verdenskrig, men britisk koloniutvikling begynte alt å få faste rammer på 1920- og 1930- tallet.¹⁸⁷

Dette kapittelet vil sette søkelys på 1930-tallet og ringvirkningene av *Colonial Development Act* fra 1929. Utviklingsloven fra 1929 varte fram til 1940, da en ny koloniutviklingslov ble proklamert. Det er også i dette tidsrommet hvor kildene om Transjordans vannprosjekter i forhold til *Colonial Development Fund* slutter og er derfor en naturlig avslutning for kapittelet.

Colonial Development Fund

Statssekretæren for koloniene i Storbritannia, Joseph Chamberlain, kom i 1895 med en uttalelse som skulle begynne et skifte i kolonipolitikk for britene. I uttalelsen beskrev han tilstanden til koloniene som underutviklet og uten mulighet til å utvikle seg uten britisk assistanse. Han anerkjente dermed kolonimaktens ansvar overfor koloniene om å bistå med utviklingen. Hvordan dette skulle skje var mer uklart. De fleste gikk gjennom lån som skulle tilbakebetales og skjedde på *ad hoc*-vis.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Norris, *Land of Progress*, s. 16.

¹⁸⁷ Ibid, s. 7.

¹⁸⁸ Abbott, 1971, *A Re-examination of the 1929 Colonial Development Act*, s. 168.

Første verdenskrig skulle sette fart på den britiske kolonipolitikken. Antiimperialistiske tanker var utbredt blant i USA, noe som kom tydelig fram i Woodrow Wilsons berømte 14 punkter, og blant de revolusjonære i Russland. Dette preget mandatprogrammet hvor internasjonal utvikling var en grunntanke. Krigen hadde vært destruktiv og svekket transport og handelen innad i det britiske imperiet, men mobiliseringen under krigen viste at imperiet raskt kunne bli konkurransedyktig på verdensmarkedet igjen. Grunntanken rundt kolonialutvikling handlet om å øke levestandarden til den allmenne befolkningen i koloniene. Fokuset til britene var på kommersielle varer som ville tilfredsstille det urbane markedet og mye av pengene gikk til Afrika. Historikeren Jacob Norris som skriver om utvikling av infrastruktur i Palestina i *Land of Progress* (2013) hevder at det er relativt lite litteratur på koloniutvikling i Palestina før andre verdenskrig.¹⁸⁹ Det samme kan sies om Transjordan. Både Eugene Rogan og Yoav Alon snakker om infrastrukturell og økonomisk utvikling i Transjordan under osmanerne og britene, men det er ingenting til lite litteratur om Colonial Development Fund og diskusjon rundt deres bidrag til mandatet.

På 1920-tallet begynte britene sine første forsøk på å fastsette et program for kolonial utvikling og endte opp i *den koloniale utviklingsloven fra 1929*,¹⁹⁰ som igjen skapte *Colonial Development Fund* (CDF) og *Colonial Development Fund Advisory Committee* (CDFAC). Colonial Development Fund var dermed en statlig satsing som kom av utviklingsloven. Loven ble nedfelt like etter parlamentsvalget og ble sambyrdig godkjent av både Labour-partiet og Tory-partiet. Utviklingsloven var ikke en del av kampanjen til Labour, men den ble aktuell like etter regjeringdannelsen. Grunnen var økonomiske nedgangstider og økt arbeidsledighet i Storbritannia. Gjennom utviklingsloven skulle arbeidsledigheten gå ned og transporten i imperiet gå opp.¹⁹¹ Det var dermed ingen ren medmenneskelig handling fra britenes side. Økonomen George C. Abbott kritiserer loven blant annet for at det ikke fantes en klar sammenheng mellom kolonial utvikling og flere arbeidsplasser. Han kritiserte også CDF for å ikke fokusere på sosial utvikling, men bare på materiell utvikling og utvikling av infrastruktur. CDF satte et vanskelig skille mellom prosjekter som var «utvikling av natur» og prosjekter som var av administrativ karakter. Dette var problematisk for enkelte kolonier som ikke hadde råd til prosjekter av administrativ karakter og benyttet seg dermed ikke fullt av det CDF hadde å

¹⁸⁹ Norris, *Land of Progress*, s. 8.

¹⁹⁰ The 1929 Colonial Development Act.

¹⁹¹ Abbott *A Re-examination of the 1929 Colonial Development Act*, s. 171.

tilby. Det at mye av det CDF bidro med var lån bidro til de enkelte koloniernes skepsis til CDF ettersom at de ikke ville greie å tilbakebetale lånene.¹⁹²

CDF holdt i første omgang frem til 1939 og ble lagt ned på grunn av den politiske situasjonen i Europa. Totalt ble 596 prosjekter fullført rundt om i det britiske imperiet og 8,8 millioner pund ble gitt vekk der 5,6 millioner var i form av bistand og resten var lån. Hele 30% av pengene gikk til intern transport og kommunikasjonsmidler, 16% til helse og 10% til vannprosjekter. Abbott påpeker at pengene til vannprosjekter indikerer CDFs sitt fokus på grunnleggende infrastruktur og prosjekter som krevde tungt maskineri og kapital. Skogbruk og fiske, som var de vanligste naturressursene fikk 2% hver, mens jordbruk, som var lovens hovedfokus fikk kun 6%.¹⁹³ Totalt ga CDF ut 2 774 000 pund i lån og kun 1 012 000 ble tilbakebetalt, altså 36,9%.¹⁹⁴ Etter planen skulle CDF dele ut 1 million pund i året, men de endte med å gi mindre penger enn det de hadde planlagt i 1929. Utenom 1935/36 og 1936/37, hvor de ga ut 900 000 pund, ga de halvparten av det de hadde planlagt å gi. Dette kom av to grunner, reduserte inntekter i koloniene på grunn av den økonomiske nedgangstiden og på grunn av regjeringens avgjørelse i 1931 om å kutte i alle deler av nasjonale utgifter. Kutt i CDFs budsjett skjedde da koloniene trengte hjelp som mest. I 1931 kuttet de budsjettet ned til 750 000 pund og videre ned til 400 000 pund i 1932.¹⁹⁵ Jacob Norris påpeker at de økonomiske krisene på 30-tallet satte initiativene i revers, men at slutten av tiåret viste en omvending på denne trenden.¹⁹⁶

Som nevnt tidligere sluttet CDF å gi bistand og lån som normalt i 1939. De fortsatte likevel videre i 1940, men kun under betingelsene om at prosjektene var viktige og at de hastet. CDFAC opphørte endelig i 1940 da *Colonial Development and Welfare Act* (CDWA) ble opprettet.¹⁹⁷ CDWA økte satsingen til 5,5 millioner pund i året. Mangel på personell og forsyninger gjorde at også denne lovet feilet og en ny lov ble etablert allerede i 1945.¹⁹⁸

Transjordan og Colonial Development Fund

Den 22. november 1930 ble den første søknaden sendt fra høykommissæren i Palestina og Transjordan, John Chancellor, til Colonial Development Fund. Prosjektene høykommissæren

¹⁹² Ibid, s. 176-177.

¹⁹³ Ibid, s. 173-174.

¹⁹⁴ Ibid 177-178.

¹⁹⁵ Ibid, s. 174-175.

¹⁹⁶ Norris, *Land of Progress*, s. 7.

¹⁹⁷ Abbott, *A Re-examination of the 1929 Colonial Development Act*, s. 81.

¹⁹⁸ Sunderland, 2007, *Managing British Colonial and Post-Colonial Development*, s. 60-61.

ville ha støtte til var et vannprosjekt estimert til 1000 pund og til bygging av telegraflinjer mellom Amman og Ma'an som ville koste rundt 11000 pund. Vannprosjektet skulle gå til den nye bosetningen Mafraq, like vest for jernbanelinjen ved 'Aljun-provinsen. Da Mafraq ble bosatt i 1928, var målet å «*bringing under cultivation valuable land which has been neglected for centuries*». De transjordanske myndighetene hadde lovet å rense vannreservoartanken ved Mafraq, som skulle fange nedbør, men de ulike årsaker ble det ikke gjort. Prosjektet gikk derfor ut på å rense tanken som inneholdt 3 meter med slam.¹⁹⁹ Prosjektet ble beskrevet som et viktig skritt mot gjenvinningen av potensiell fruktbar jord og verdifullt land. Telegraflinjen var viktig ettersom at Karak og Ma'an var viktige handelsbyer og raskere kommunikasjon ville effektivisere handelen.²⁰⁰ Argumentene var at prosjektene ville lønne seg økonomisk på sikt og derfor falle under CDF sine krav for prosjekter. Søknaden, ble imidlertid avslått. Komiteen mislykkes i å overbevise CDF om bistanden. Vannprosjektet ble derfor utsatt til året etter da myndighetene i Transjordan la til 1000 pund ekstra under administrasjonen til formål for å fullføre prosjektet.²⁰¹

CDFs avslag på utviklingsprosjektene var derimot ikke et enkelttilfelle. Cox hadde fått avslag på et halvt dusin med søknader til CDF.²⁰² Et skifte kom derimot i februar 1933, da assisterende undersekretær for kolonidepartementet, Cosmo Parkinson, i et personlig og oppriktig brev til den daværende høykommissæren, Arthur Wauchope, forklarer bekymringene sine rundt den politiske situasjonen og Transjordans tilstand:

Reading last night the record of the meeting of the Permanent Mandates Commission I came across a reply of yours "As soon as Trans-Jordan can be brought to a greater state of prosperity" ; and that has stirred me up to write [...] about Trans-Jordan.

The Jews are saying a good deal nowadays about the stagnation of Trans-Jordan. They have their own reasons for that; but there is unfortunately a deal of truth in what they say, and we were thinking about this long before Brodetsky and Arlosoroff began to talk about it in connection with the recent move for the Jews in the settlement of Jews in Trans-Jordan. There is an article in the Palestine and Middle East Economic Magazine for

¹⁹⁹ CO 831/10/16, s. 21.

²⁰⁰ Ibid, s. 19.

²⁰¹ CO 831/15/12, s. 10.

²⁰² CO 831/24/6, s. 4.

*January last (month) which brings out the point well. How far it is true to say that in old times Trans-Jordan was so prosperous, I am not sure; [...] but I have heard before the statement with which the article begins about Trans-Jordan's fame as granary of the ancient world.*²⁰³

Transjordan, som hele tiden hadde levd på subsidier fra Storbritannia og siden 1924 utelukkende fra Palestina-mandatet, var avhengig av utenlandsk investering. Abdullah og en gruppe jordeiende sjeiker ønsket en åpning for jødiske immigranter og bosetninger. De ønsket å låne bort eller selge jordområder for å lette på det økonomiske trykket. I begynnelsen av 1933 hadde sionistene inngått to avtaler med Abdullah og Mithqal al-Fayiz, leder av Bani Sakhr-stammen, om leie av land og boliglån.²⁰⁴ Det fantes dermed krefter i Transjordan som skapte legitim bekymring for Parkinson. Sionistene var dermed også et skritt nærmere målet om å inkorporere Transjordan i det jødiske Palestina.

Parkinson påpekte i brevet at selv om britene hadde holdt landet ved like gjennom årlige investeringer kunne ikke det samme sies om utvikling. Han forstod at utvikling ville vært på agendaen hvis Transjordan fikk mer støtte fra staten, men skjønnte at grunnen til at britiske tjenestemenn ikke spurte om mer støtte var at de måtte «*keep down, especially in these days, the calls upon the Exchequer*» og at statskassen var mindre innstilt til å gi støtte til forslag om utviklingsprosjekter i koloniene. Han hevdet at CDFAC var det beste stedet å be om lån og støtte til tross for avslagene de hadde fått tidligere.²⁰⁵ Parkinson argumenterte for at søknaden burde inneholde et prosjekt som var økonomisk og at komiteen liker prosjekter som var «utvikling av natur». At det inneholdt en risiko, var ikke nødvendigvis et problem. Det var dermed viktig, ifølge Parkinson, at prosjektene ikke var halvferdige eller ufullstendig planlagt. Selv om Parkinson påpekte at komiteen ønsket en rask og langvarig økonomisk avkasting på prosjektene, hevdet han at det var et prinsipp som de ikke fulgte konsekvent. CDFAC hadde heller ingen problemer med å betale for undersøkelser av prosjektenes gjennomførbarhet og potensial eller at de myndighetene i koloniene var med på den finansielle risikoen på prosjektene, siden det ville føre til nøyere overvåkning. Et siste argument var at CDFAC var mer åpen for å gjennomføre et prosjekt for en koloni som ikke hadde fått støtte fra dem fra før av.²⁰⁶

²⁰³ Ibid, s. 84.

²⁰⁴ Alon, *The Making of Jordan*, s. 113.

²⁰⁵ CO 831/24/6, s. 85.

²⁰⁶ Ibid, s. 86-87.

Parkinson påpeker til slutt at det ikke er hva som helst av prosjekter som en burde søke på og foreslår forbedringer eller utredninger av jordbruk, irrigasjon, noe av industriell natur eller om det trengtes noe undersøkelser av naturressursene. Til slutt konkluderer Parkinson brevet med sin personlige oppfordring:

*You would probably agree that the real solution is to develop Trans-Jordan by Jewish enterprise and with Jewish capital, but for the present I leave that out of account because of the political situation and, if we are going to “do something” for Trans-Jordan, I should like to “do it now”.*²⁰⁷

Parkinsons brev er interessant lesing, ikke bare fordi det ledet til en debatt om Transjordans stagnasjon og hvordan de skulle tilnærme seg subsidier til utviklingsprosjekter, men også fordi britiske holdninger til sionismen og utviklingen av Transjordan kommer frem. Parkinsons holdninger er todelt, og de virker ikke å være ideologisk begrunnet. Han anså Transjordans manglende utvikling som problematisk og at sionistisk investering var den beste måten å igangsette denne prosessen. Han var derimot også bekymret for slike investeringer, slik situasjonen hadde utviklet seg mellom arabere og jøder i Palestina. Selv om han ikke var uenig med Abdullah og Mithqal om å profittere på jødisk kapital, hevdet han at tidspunktet var dårlig for Transjordans beste. Hans bekymringer ledet til at Transjordans utvikling ikke kunne vente og at Colonial Development Fund var den beste tilnærmingen.

Sir Henry Cox responderte den 7. april på Parkinsons brev, hvor han kom med flere forslag til utviklingsprosjekter og bekreftet Parkinson sin oppfattelse om at Transjordans stagnasjon. «*In the Shara between Ma’an and Tafleh the people will tell you that the progressive decrease in rainfall has compelled them to give up the cultivation of land which was under the plough 15 to 20 years ago*». Skylden ble ikke nødvendigvis lagt på dårlig administrering av mandatet, men tørkeperioden mellom 1926 og 1934 og mangelen på nedbør.²⁰⁸ Cox kom med seks forslag til utviklingsprosjekter han mente var viktig og av CDF sin interesse. Enkelte av forslagene ble også utslagsgivende for hva Transjordan kom til å søke på i årene fremover. Flere av disse forslagene var vannprosjekter som gikk ut på boring etter vann for å forbedre jordbruk og beitemark. Han foreslo også damprosjekter øst og vest for Hijazjernbanen for å regulere utslippet av elvene og forbedring av landsbyenes

²⁰⁷ Ibid, s. 87-88.

²⁰⁸ Ibid, s. 78.

vannforsyninger. Av andre prosjekter gikk det et ut på å utdele bestemte typer frø og å inngjerde statens skogområder ettersom de ble nedhogget for å utvide jordbruket.²⁰⁹

Etter flere måneder med testboringer og utregninger av estimater for hva et prosjekt ville koste, sendte høykommissær Wauchope endelig en søknad til CDF den 19. august 1933. Søknaden gikk ut på å få finansiell støtte på 6500 pund til boring av to brønner i Remtha og Mehseta, som lå i områder brukt til beite for flokkdyrene. Transjordan hadde ikke råd til å fylle disse prosjektene inn i sitt eget budsjett og de ønsket heller ikke et lån ettersom at det ikke nødvendigvis ga en forutsatt og sikker økonomisk avkastning. Wauchope argumenterte derimot for at beitedrift var en stor del av den transjordanske økonomien og at sikring av fast vanntilgang gjennom å hente opp grunnvann, ville være til fordel siden nedbørsbasert beiting er uforutsigbar og nettopp fordi at de var inne en nedbørsfattig periode. Han håpte også på at så snart brønnene viste seg å være profitable, ville andre bedrifter og landeiere selv investere i slike prosjekter.²¹⁰

Prosjektet viste seg å være en suksess og begge brønnene stod ferdig den 15. januar 1935.²¹¹ Dette banet veien videre for nye vannprosjekter med støtte fra CDF. Ikke bare hadde CDF godkjent søknaden deres, men prosjektet ble gjennomført, noe som overbeviste både offiserene i Transjordan og styret CDFAC om at samarbeidet deres var fruktbart. Selv om flere ulike typer prosjekter var drøftet samtidig som vannbøringsprosjektet ble utført, var Wauchope ute allerede den 25. februar med en ny søknad for et nytt vannprosjekt. Der hvor det første prosjektet var ved utkanten den dyrkbare sonen, skulle de neste boringene skje ute i ørkenen og skaffe permanente vannforsyninger for beduinene.²¹²

Gjennom årene fram til 1940 fantes det flere prosjekter som ble godkjent av CDF. Flere framdriftsrapporter viser til prosjekter av ulik karakter. Mellom 1935 og 1940 ble det godkjent 9 prosjekter. Fire av de var vannprosjekter, der to var irrigasjonsprosjekter og de to andre var forbedring av vannforsyninger og boring i ørkenen. De to sistnevnte var ferdigstilt i 1939.²¹³ I 1941 hadde de satt målinger av vannet i 14 brønner gjennomført 70 dreneringsmålinger og etablert 46 målingsstasjoner for nedbør.²¹⁴ Av prosjekter av andre typer var det et frøutviklingsprosjekt – som Cox hadde foreslått tidligere, gjenoppbyggingen av Allenby Bridge

²⁰⁹ Ibid, s. 78-81.

²¹⁰ Ibid, s. 54-56.

²¹¹ CO 831/33/4, s. 51.

²¹² Ibid, s. 47.

²¹³ CO 831/52/3, s. 13.

²¹⁴ CO 831/55/15, s. 7.

Road, i byen Salt, etableringen av en forskningsstasjon for jordbruk, akselereringen av «Land Settlement», som gikk ut på bosetning og registrering av eiendom, og etableringen av et utviklingsdepartement.²¹⁵ Dette var ikke nødvendigvis små enkeltprosjekter. Etableringen av utviklingsdepartementet betydde også ulike irrigasjonsprosjekter som skulle følge departementets etablering sammen med en hydrologisk undersøkelse.

Ionides og etableringen av Department of Development

CRISIS LOOMING IN TRANSJORDAN

FAMINE IMMIMENT UNLESS INVESTMENTS MADE

The only way of averting country-wide famine in Trans-Jordan this winter is by attracting immediate and large investments of capital, is the gist of a report submitted by the committee recently appointed by the Emir Abdullah to study the conditions there, learns the "Agence d'Orient" from its Amman correspondence.

Aggravation of economic distress continues, in spite of the Government's efforts to secure improvement. The Emir has had several conversations with Col. Cox, the British resident, on the whole subject, the news-agency further understands.

- *THE PALESTINE POST 23.11.34.*²¹⁶

Slik så en spalte ut i The Palestine Post i 1934. Nesten to år etter Parkinsons bekymring over palestinske mediers omtale av Transjordan, så overskriften fortsatt dystert ut. Lite nedbør og dårlig avling hadde påvirket jordbruket og økonomien i flere år. En tørkeperiode hadde pågått siden 1926, samtidig som den økonomiske krisen hadde foregått siden 1929. Antall kameler blant beduinene i Transjordan gikk ned fra 17 985 i 1932 til 6385 i 1935. Antall geiter gikk fra 41 038 til 16 909, mens antall sauer gikk fra 41 435 ned til 9366 på de samme årene.²¹⁷ Ifølge Jewish Agency hadde Bani Hasa-stammen mistet 8000 av sine flokkdyr, og innen februar i 1934 hadde 94 personer dødd av sult. Bani Hamada-stammen hadde heller ikke dyrket noen ting i områdene mellom Madaba og Karak.²¹⁸ Med et vannprosjekt fullført tidlig i 1935 og flere

²¹⁵ CO 831/47/10, s. 44.

²¹⁶ CO 831/24/6, s. 17.

²¹⁷ Lewis, *Nomads and settlers in Syria and Jordan*, s. 134.

²¹⁸ Alon, *The Making of Jordan*, s. 112.

andre prosjekter på vei, fant britene det nødvendig å etablere et utviklingsdepartement som kunne ligge i direkte kontakt med CDF og med oversikt over prosjektene som var igangsatt og hvilke fremtidige prosjekter som skulle prioriteres. I et utdrag fra en rapport om den politiske situasjonen i Transjordan fra mai 1934, kommer det fram at den økonomiske komiteen i Transjordan foreslo at utviklingsdirektørens oppgaver var å ta styring over samarbeidet med CDF, og jordbruksbanken samt de andre pliktene som tittelen inneholder. Komiteen foreslo at direktøren burde være en engelskmann, noe den transjordanske regjeringen var enig med, selv om de var usikre på om han burde ha jordbruksbanken tilknyttet embetet sitt.²¹⁹

Selv om ideen kom tidlig, skulle det ta tid før prosessen var igangsatt. Cox sendte et brev den 3. mai 1935 til høykommissæren, med et utdrag av en rapport av den palestinske irrigasjonsoffiseren J. Donald Shepherd. Rapporten slo fast at det fantes gode potensielle irrigasjonsmuligheter for å utvide og effektivisere jordbruket i Ghoren. Shepherd hevdet at bare i området Wadi Araba kunne de fordoble inntektene fra 20 000 pund til 40 000.²²⁰ Cox tar opp ulike prosjekter i brevet sitt, der irrigasjonsprosjekter i Ghoren og eskalering i bosetting og landregistrering av bønder i Transjordan var i fokus. Han argumenterte for at et irrigasjonsprosjekt i Ghoren var veldig viktig for å forhindre at landregistreringen og bosettingen skulle stoppe opp og hevdet at en utviklingsdirektør var essensielt for en slik irrigasjonsplan.²²¹

Forslagene om en direktør for utvikling satt godt hos høykommissær Wauchope som konkluderte at en slik stilling være en fordel for utviklingen av jordbruket. Å utnytte de eksisterende midlene gjennom å bruke palestinske offiserer, var ikke realistisk ettersom disse var for opptatt med utviklingsarbeid i Palestina. Jobben til en utviklingsdirektør skulle, ifølge Wauchope, bestå av å gjennomføre irrigasjonsprosjekter og kontrollere langsiktige lån med jordbruksbanken. Tanken var også at CDF skulle stå bak finansieringen bak etableringen og driften av utviklingsdepartementet. Wauchope foreslo at stillingen skulle finansieres med 1550 pund årlig, til direktøren, i fem år i form av bistand. 20 000 skulle også komme i form av lån til irrigasjonsprosjektene. Han så videre for seg at den transjordanske regjeringen skulle stå for finansieringen på et selvstendig grunnlag etter de fem første årene.²²²

²¹⁹ CO 831/24/6, s. 18.

²²⁰ CO 831/33/9, s. 53.

²²¹ Ibid, s. 51-52.

²²² Ibid, s. 45-47.

Selve irrigasjonsprosjektet blir i den offisielle rapporten beskrevet som «*of the utmost importance*» og «*as an integral part of the whole programme of development*».²²³ Irrigasjonsprosjektene var åpenbart et stort prosjekt. Omkostningene alene var store sammenliknet med andre prosjekter. Et vitenskapelig senter for jordbruk, fordeling av frø og boring av brønner i ørkenen kostet til sammen 15 493 pund.²²⁴ Prosjektene skulle være en bærebjelke for utviklingsprogrammet. CDFAC så seg enig med argumentasjonen i søknaden, men før de ville gi noen avgjørende konklusjoner ønsket de en mer spesifikk plan av irrigasjonsprosjektene.²²⁵ En mer detaljert plan ble sendt 23. oktober 1935. Planene var å forbedre irrigasjonen ved Yarmukelven og utnytte de årlige elvene som oppstår i løpet av vintermånedene og på våren. Med dette skulle vannet gå til produksjon av frukt og grønnsaker som bananer, poteter, appelsiner og tørket frukt, og melkeprodukter. Slike varer ville være lukrative å selge i palestinske byer som Haifa og Jeriko.²²⁶ Den 9. november ble 7900 pund godkjent som bistand til etableringen et utviklingsdepartement og ansettelsen av en utviklingsdirektør. 20 000 ble i prinsippet godkjent til irrigasjonsprosjektet, som ikke kunne startes før utviklingsdepartementet var etablert.²²⁷

Arbeidet med å finne en passende direktør var allerede påbegynt i juni 1935. Det var kun to kandidater som ble vurdert til jobben. Første man var løytnant Alfred Eric Dempster. I en alder av 40, hadde han tjenestegjort i den kanadiske hæren siden 1915. De siste 12 årene før han skrev søknaden sin i juni 1935, hadde han jobbet med å utføre evalueringer og revurderinger av store og verdifulle områder for Mortgage Company of Egypt Limited.²²⁸ Dempster var en sterk og godkjent kandidat, før Michael G. Ionides ble anbefalt av en Mr. Butcher, som også hadde et inntrykk at Dempster var for gammel til posisjonen i tillegg til at han var for fiksert i sine egne ideer samtidig som at han var ekstremt døv på det ene øret.²²⁹

Michael Ionides ble født 19. september 1903 og var britisk statsborger av gresk avstamning. Han kom fra en stolt familiebakgrunn, og fulgte farens fotspor, ved å studere i Oxford, for å bli ingeniør, i perioden 1922 og 1925. Etter utdannelsen gikk veien videre hos Western Electric Company, hvor han begynte i praksis allerede som student. I 1927 ble han ansatt som assisterende ingeniør hos irrigasjonsdepartementet i Irak. Deretter jobbet han seg

²²³ Ibid, s. 31.

²²⁴ Nowar, 2006, *The Development of Trans-Jordan*, s. 293.

²²⁵ CO 831/33/9, s. 27.

²²⁶ Ibid, s. 21-23.

²²⁷ Ibid, s. 18-19.

²²⁸ CO 831/36/8, s. 61-62.

²²⁹ Ibid, s. 46-47.

opp til assistent for direktøren for irrigasjonsdepartementet i 1929. I Irak gjennomførte han flere vann- og irrigasjonsprosjekter som gjorde han veldig attraktiv for jobben i Transjordan. Han konstruerte kanaler og overvåket flere irrigasjonssystemer. Han utførte også flere målinger og hydrologiske undersøkelser over elvene i Irak. Han publiserte også opp til 15 akademiske bøker og artikler om hydrologi og om elvesystemene i Irak. I 1932 opphørte Irak som mandat for det britiske imperiet og landet ble innlemmet i Folkeforbundet. Som resultat mistet Ionides jobben til fordel en med irakisk bakgrunn. Ionides etablerte dermed et byrå i 1934 for å inspisere arbeidet til Iraq Petroleum Company.²³⁰

Ionides var godt likt i Transjordan. Han hadde flere anbefalinger bak seg og kom godt overens med Cox og emir Abdullah, som han besøkte på en reise i løpet av ansettelsesprosessen. Den eneste haken var at Ionides måtte si opp sin daværende jobb seks måneder på forhånd, før han kunne begynne i jobben som utviklingsdirektør for Transjordan.²³¹ Den 12. november 1936 ble tilbudet om ansettelse akseptert av Ionides, startdatoen ble satt til den 15. mai. 1937.²³²

Ionides sin rapport

I perioden som utviklingsdirektør brukte Ionides store mengder av tiden sin på å kartlegge og undersøke Transjordans vannressurser. Sammen med George Stanfield Blake, som var geologisk rådgiver for Palestina, lagde han en omfattende rapport om Transjordans hydrologiske og geologiske natur. I en oppsummerende rapport om utviklingsdepartementets oppgaver mellom 1937 og 1939, blir det poengtert at undersøkelsen i utgangspunktet startet som et av departementets mindre oppgaver, men at den etter hvert vokste seg til deres hovedarbeid.²³³

REPORT – The Water Resources of Transjordan and their Development ble igangsatt allerede 1937, samme år som Ionides begynte som utviklingsdirektør. Rapporten inneholder over 368 sider med geologisk, klimatisk og hydrologisk informasjon, inkludert appendikser og kart og illustrasjoner. Totalt er den på 10 kapitler og 9 appendikser. Formålet med rapporten var at den skulle være behjelpelig og informativ i forhold til irrigasjonsprosjektene som skulle igangsettes sammen med etableringen av utviklingsdepartementet. I forordet i rapporten

²³⁰ Ibid, s. 35-40.

²³¹ Ibid, s. 33-34.

²³² Ibid, s. 21.

²³³ CO 831/52/4, s . 23.

henviser Ionides Palestine Royal Commission sin egen rapport, der de nevner at de også var interessert i Transjordans potensiale.

*The country has not been fully surveyed, and there is not sufficient expert evidence available to form an estimate of the amount of uncultivable land which might be rendered cultivable. Opinions on the point tend to vary with political prepossessions. The numbers of new settlers for whom could be found in Transjordan is assessed by some Jewish writers in millions; but by those who oppose Jewish immigration in thousands. It is clearly desirable that this uncertainty should be as far as possibly removed, and we recommend that, as soon as the financial position permits, a survey of Transjordan should be made and a scheme prepared for irrigation and development.*²³⁴

Ionides skriver videre at Palestine Royal Commissions sine anbefalinger var å utføre en hydrologisk undersøkelse. Arbeidet startet i oktober 1937 og under arbeidet fikk de besøk fra Palestine Royal Commission i juni 1938. I deres rapport av arbeidet skrev de følgende:

*In our opinion, Transjordan offers a small scope for intensive settlement on the land. We do not suggest that it cannot carry a larger agricultural population than it does, but we are convinced that the additional agricultural population which the land can support is small.*²³⁵

Disse to sitatene som Ionides drar fram i forordet forteller oss om hva britene visste om vannressursene i Transjordan i helhet. Rapporten til Ionides baserte seg riktignok på tidligere verk og undersøkelser, samtidig som han produserte egne resultater og målinger. Undersøkelser av Jordan- og Yarmukelven ble også gjort i 1921 av Rutenberg i form av potensialet til å generere elektrisitet. I tillegg hadde Bigger kommentert ulike former for forbedringer av irrigasjon og jordbruk i Ghor-området da han utførte malariaundersøkelser. Disse var undersøkelser for andre formål og ga aldri en helhetlig vurdering av Transjordan. Ionides brukte ikke disse rapportene til sin egen undersøkelser, men poenget er at det fantes rapporter om vannforholdene i ulike deler av Transjordan, dog med egen agenda. Ionides sin rapport var uansett den første av sitt slag, som tok for seg hele Transjordan og med hensikt til videre utvikling av landet. Hans referanseliste inneholder enten generelle verk om hydrologi og

²³⁴ REPORT - The Water Resources of Transjordan and their Development - 4223/8 – 5, xvii. Herav REPORT.

²³⁵ Ibid, xvii

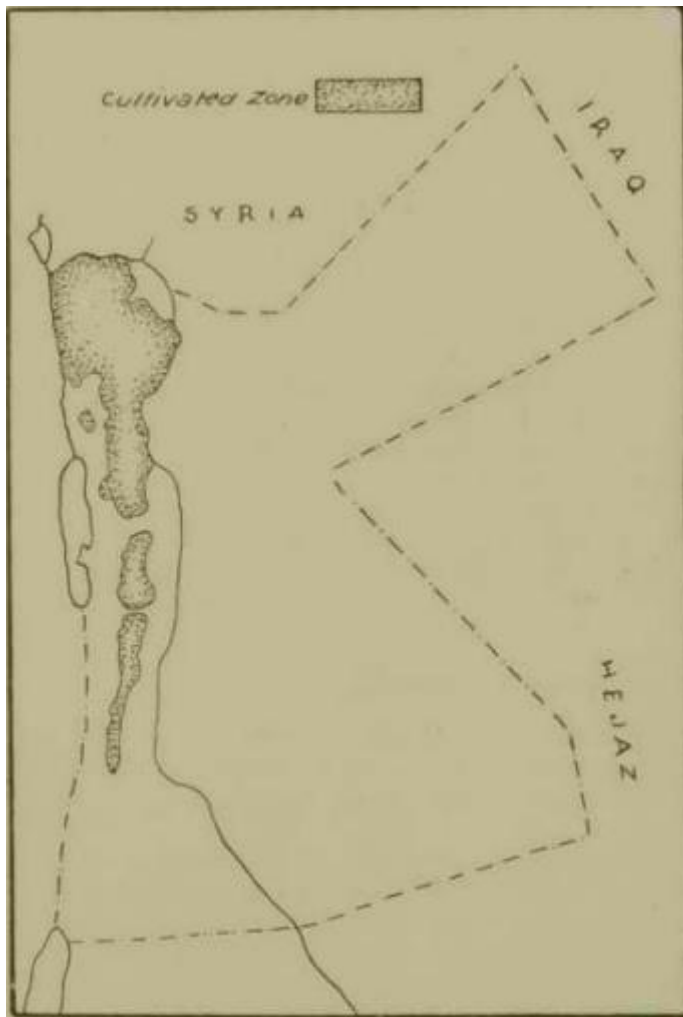
geologi, eller til andre undersøkelser som enten omhandlet Palestina, Irak eller Syria. Veldig få av disse verkene hadde Transjordan med i tittelen, og da i kontekst med Palestina.

Det er tydelig at jødisk immigrasjon og interessen for Transjordan har hatt stor påvirkning for britenes handlekraft til å utforske Transjordans økonomiske potensiale. Jødisk interesse for Transjordan viste ikke bare til at britene handlinger i form av vannutvikling var reaksjoner, men også at britene visste lite om Transjordan. Palestine Royal Commission sin konklusjon etter besøket i 1938 er også interessant i måten de formulerer den. Den er nesten litt vag, samtidig som den er bastant. Det fantes forbedringspotensial, men ikke i den grad jødiske tilhengere skulle ønske seg. De ville ikke trekke forhastede konklusjoner, men samtidig er de overbevist. Den virker bevisst diplomatisk.

Det første kapittelet i rapporten til Ionides er en generell oppsummering av undersøkelsen og utviklingspotensialene. Han forklarer, som allerede nevnt i kapittel 1, at vannressursene var nedbørbasert. Der jorden var dyrket og veldig mottakelig for vann, var det lite vannutslipp, som kunne danne elver og bekker. Likevel var utslippet på et generelt grunnlag ganske stor, spesielt nord i Transjordan og langs Yarmukelven. Elvesystemene i Jordandalen var avhengige av nedbøren og varierte mye basert hvor mye det hadde regnet i vintermånedene. Det gjorde vanskelig for å forutse og planlegge eventuelle irrigasjonsprosjekter i Ghoren. I tillegg var veien ned fra plataet til selve dalen bratt og umulig å irrigere. Lenger nede derimot, nederst i Jordandalen fantes det derimot terrasser med muligheter for irrigasjon. Ionides fant ut at det fantes store mengder med grunnvann nordvest i Transjordan, men på grunn av at det var naturlig med jordbruk i disse områdene lå grunnvannet for dypt til at de produktivt og kostnadseffektivt kunne hente opp vannet og utvide irrigasjonsområdene. Lenger sørvest i landet, hvor det regnet mindre, var det mindre intensiv jordbruksdyrking og grunnvannet stod dermed nærmere bakkenivå. Mengden med grunnvann var derimot ikke nok til å kunne utnyttes til noen særlig stor forbedring, ifølge Ionides.²³⁶

Ionides fortsatte med å forklare at det fantes 9061 kvadratkilometere med landområder som mottok mer enn 200 millimeter med nedbør i løpet av året og at kun halvparten av dette er dyrkbart land (se figur 11) Den andre halvparten er enten skog, kupert landskap, bratte skråninger og dalføre. Halvparten av de dyrkbare områdene baserer seg kun på nedbør. 1680 kvadratkilometere mottok over 500 millimeter nedbør årlig, til sammenlikning hadde Palestina 7800 kvadratkilometere med samme nedbørmengde. Gjennomsnittlig fikk dyrkbare områder i

²³⁶ Ibid, s. 4-5.

Figur 14 Kart over områder tilpasset jordbruk. *REPORT*, s. 5.

Ionides hevdet at grensen for antall mennesker som kunne holde på med nedbørsbasert jordbruk var overskredet. Økende nedbør etter flere tørre år ville forbedre situasjonen, men at forbedringene ville bli absorbert av de som slet og at det ikke var mye rom for utvidelse av den dyrkbare sonen som allerede eksisterte. Han påpekte også at jorderosjon hadde gjort det vanskeligere for jordbrukssektoren. Han erkjente at jorden en gang i tiden var bra, da terrasser med jordbruk eksisterte, men at det i senere tid var elendig. Ionides mente derfor at en «nasjonal innsats» med konservering av jorden, gjennom flere år og kanskje til og med generasjoner, ville forbedre forholdene for dyrking. Hvis det var noe han mente kunne gi økonomisk avkastning på kortere sikt, så var det forbedringer i for av irrigasjon.²³⁸

Ionides konkluderte med at i det kuperte landskapet og der de holder på med nedbørsbasert jordbruk, er det kun landeieren og bøndenes egen innsats som bør stå for

²³⁸ Ibid, s. 6-7.

forbedringene, ettersom at det er kontinuerlig arbeid og langsomme investeringer. Han hevder at det er i Jordandalen, der de er mer avhengige av irrigasjon, at kortsiktige prosjekter med raskere avkastning vil forekomme. Han foreslo at kontroll over eksisterende elver, redusere absorberingen av vann i kanalene, pumping av brønner og lage en ny kanal fra Yarmukelven til Wadi Ziqlab. Det siste forslaget var et stort prosjekt som han estimerte vill koste 70 000 pund og irrigere 40,7 kvadratkilometere med land.²³⁹

I en artikkel fra 1953 skriver Ionides at et utkast for et prosjekt om å lage en kanal fra Yarmuk, supplert med vann fra Tiberiassjøen, for å irrigere 300 kvadratkilometere med land på østbanken av Jordanelven, ble utformet i 1937, men prosjektet ble ikke vurdert før i 1946, av Royal Palestine Commission og at forslaget likevel ble avslått.²⁴⁰ En slik plan ble derimot aldri foreslått i rapporten som stod ferdig i 1939, uten at det kom noen forklaring på hvorfor den ble utelatt.

Rapporten til Ionides og Blake stod ferdig i 1939, men allerede i desember annonserte Ionides at han ikke ønsket å fornye kontrakt med britene i Transjordan, da de to første årene hans var omme i mai 1939.²⁴¹ Grunnen skal ha vært den ansente situasjonen i Jordandalen som gjorde det vanskelig å utføre irrigasjonsprosjekter og ikke minst på grunn av mordet av George Blake og kollegaen hans da de utførte en undersøkelse på vegne av den jødiske Palestine Potash Company.²⁴² Prosjektet til 70 000 pund mellom Wadi Ziqlab ble derfor aldri noe av. To utkast av irrigasjonsprosjekter ved Wadi Ziqlab og Wadi Arab til 3500 og 4000 pund, ble opprettet og sendt, men på grunn av økonomiske begrensninger grunnet andre verdenskrig, ble flere CDF-prosjekter utsatt med mindre de kunne utføres gjennom lokale ressurser, redskap og arbeidskraft og uten at de kom i veien for krigsinnsatsen. Prosjektene ble derfor aldri godkjent.²⁴³

Det er vanskelig å si hvor mye Ionides avgang hadde å si for Department of Development. På den ene siden var utbruddet av andre verdenskrig direkte avgjørende for CDFAC sine økonomiske bidrag og effektivitet og ble mest sannsynlig utslagsgivende for Colonial Development and Welfare Act også da den erstattet Colonial Development Act fra 1929. På den andre siden kunne Transjordans forhold til CDF og fremtidige prosjekter ha skiftet karakter og retning ettersom at Department of Development begynte å innlemmes inn under det

²³⁹ Ibid, s. 8-10.

²⁴⁰ Ionides, 1953, *The Disputed Waters of Jordan*, s. 155.

²⁴¹ CO 831/52/4, s. 25.

²⁴² CO 831/57/8, s. 4.

²⁴³ CO 831/52/6, s. 11-12.

ordinære budsjettet til Transjordan i 1939 og at denne prosessen skulle fortsettes videre.²⁴⁴ Mellom 1933 og 1938 fikk Transjordan 90 990 pund fra Colonial Development Fund.²⁴⁵

Konklusjon

Colonial Development var ingen garanti for at prosjekter ble påbegynt eller fullført, men det var en viktig instans og bidragsyter for at Transjordan fikk en økt utvikling av økonomisk og infrastrukturell natur, selv om det aldri var like mye som britene i Transjordan hadde håpet på. Ionides sin rapport er interessant og viktig i den historiske konteksten i Transjordan. Det at denne rapporten ble laget viser at det fantes interesse rundt vannressursene i Transjordan og hvordan de eventuelt kunne forbedres. Rapporten viser til hva britene visste og når de fant det ut. Det er klart at britene må ha visst om «situasjonen». De hadde vært der i flere år og sett det med egne øyne, men det var aldri utført noe studie av slik kvantitet og kvalitet som Ionides' og Blakes rapport.

Situasjonen i Palestina og jødernes interesse spilte en sentral rolle for britenes initiativsetting for arbeidet av utvikling i Transjordan. Spesielt jødernes interesse for kolonisering av deler av Transjordan bekymret Parkinson i 1933. Den økonomiske situasjonen i Transjordan og tørkeperioden mellom 1926 og 1934 var nok med på å gjøre situasjonen reell, da Abdullah og stammeledere var villig til å selge og leie land til sionistiske interesseorganisasjoner. Det er til å begynne med uklart hvor Parkinsons interesser egentlig ligger. Han hevder at jødisk kapital ville gjort en bedre jobb og fått fart på utviklingen av Transjordan, men ønsker ikke dette på et tidspunkt med økende uro mellom jøder og arabere i Palestina. Parkinsons syn støtter opp under Broichs funn, at britene så på jødene som gode og om ikke bedre utviklere enn arabere.²⁴⁶ Samtidig er han bekymret på Transjordans vegne og ønsker britisk initiativ til utvikling. Mest sannsynlig, som undersekretær for kolonidepartementet lå Parkinsons interesser i det helhetlige bildet og ønsket å forhindre at mandatsystemet tar en uventet vending hvis ingenting blir gjort.

Cox var en av de som delte synet om at Transjordan en gang var sivilisasjonens vugge og hadde hatt en nedadgående kurve siden den gang. Han prøvde å få til prosjekter før Parkinson bemerket sin bekymring, men det var ikke før etter at høykommissær Wauchope begynte gi sin støtte til søknadene til Colonial Development Fund at prosjektene fikk grønt lys. Muligens kan

²⁴⁴ CO 831/52/4, s. 29.

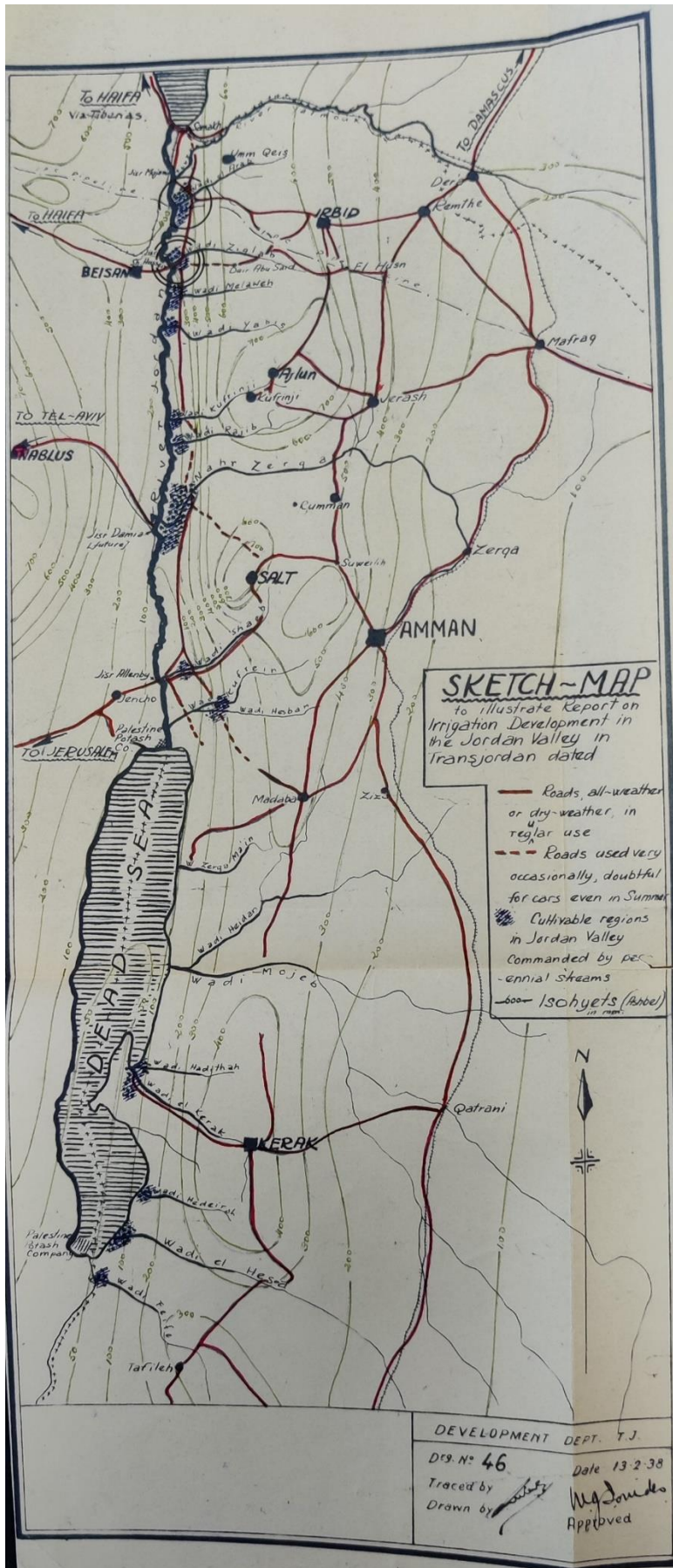
²⁴⁵ Nowar, *The Development of Trans-Jordan*, s. 290.

²⁴⁶ Broich, *Water policy in Mandate Palestine*, s. 280.

press ovenfra, fra Parkinson, vært utslagsgivende for Wauchopes innblanding. Det må også nevnes at en utvikling av Transjordans økonomi og vannressurser ikke var uinteressant for Wauchope og at det ikke sto i kontrast til andre interesser.

I lys av *environmental orientalism* er det også interessant at det første vannprosjektet som får grønt lys er et prosjekt som går til å styrke den beduinske økonomien i Transjordan. I Broichs artikkel, forsvinner beiteområder og beduinøkonomi i Palestina til fordel for kommersiell jordbruksøkonomi og bosettingspolitikk. Det er her Transjordan må sees i en egen kontekst. For det er også høykommissær Wauchope som sender søknaden for dette prosjektet og jeg vil påstå at det her finnes en «imaginary environment» fra britene sin side som går til beduinenes fordel. Palestinske og transjordanske kilder har vist en stor tendens til at de foretrakk jordbruksøkonomi som overlegen over nomadeøkonomi, men dette vannprosjektet utfordrer dette synet. Mulig var det av sympati for nomadene under tørkeperioden eller så var det et realøkonomiske grunner bak det. Wauchope anerkjente nomadenes viktighet for stimuleringen av økonomien i Transjordan. Det var trolig en blanding av disse to grunnene.

For å si hvorvidt Colonial Development Fund var en suksess i Transjordan, trengs det en studie med fokus på alle prosjektene knyttet til CDF og ikke bare vannprosjektene. Et annet problem med å svare på dette er at prosjektene skulle ha langvarige virkninger. Prosjektene skulle ha avkastning på sikt. Det ble derimot utført prosjekter og etablert kunnskap om vannressursene i Transjordan og britene fikk etablert et statsapparat som gikk inn for å stimulere transjordansk økonomi. Dessverre ble dette forstyrret av uro langs Ghoren, endringer av Colonial Development Act i 1942 og utbruddet av andre verdenskrig. Tapet av Ionides etter to år, var ikke etter planen og medførte at prosjektene falmet og til slutt forsvant. Under krigen ble sikkerhetspolitikk prioritert av britene og gjorde livet til utviklingsdepartementet kortvarig.

Figur 15 Kart over irrigasjonsmuligheter i Jordandalen. CO 831/52/6, s. 51.

Kapittel 5

Wadi Hasa-disputten

Whoever holds the Dead Sea holds the key to the Middle East.

Disse ordene ble brukt av Viscount Templeton i «The House of Lords» i 1929, som et motargument til at Moise Novomeysky skulle få etablere et sionistisk selskap ved Dødehavet for å utvinne salt. Holdningen til Templeton var at det heller skulle opprettes et uavhengig britisk selskap med samme formål.²⁴⁷ Templeton fikk aldri viljen sin. Tiden skulle vise at britisk imperiepolitikk i ettertid skulle undergrave den betydningen Dødehavets ressurser skulle ha for Midtøstenregionen.

Siste del av kapittel 2 tok for seg Moise Novomeysky og rettighetene til Dødehavet og områdene rundt, og etableringen av Palestine Potash Limited (PPL). Rettighetene gitt til Novomeysky skulle bli gjeldende og diskutert ved slutten av 1930- og i begynnelsen av 1940-årene. Wadi Hasa-elven var den nest største elven i Jordandalen etter Zarqaelven.²⁴⁸ Elven hadde et utslipp på 0,75 kubikkmeter i sekundet og vannet ble brukt til å irrigere Ghor el Safi-området. I løpet av 1937 ba Novomeysky om tillatelse til å bruke dette vannet på vegne av PPL. Dette satte i gang en lang diskusjon mellom Novomeysky på den ene siden og britiske tjenestemenn i Transjordan, med sir Henry Cox, Michael Ionides, A.P. Mitchell og A. L. Gardiner på den andre siden.

Diskusjonen kommer fram i fire britiske kilder som heter «*Potash Company's Application for land and water at Wadi Hasa*» som er organisert i form av volum 1 til 4. Mens tidligere kilder som har blitt brukt, har en form for begynnelse og slutt i hvert dokument, er det ingenting som tilsier at disse kildene har en naturlig orden innenfor de fire volumene. Den eneste ordningen er at saken var såpass stor at den måtte deles inn i fire deler. Dokumentene er hovedsakelig korrespondanser og memorandumer som er organisert i noenlunde kronologisk

²⁴⁷ Norris, *Land of Progress*, s. 158-159.

²⁴⁸ Den største elven i regionen var åpenbart Jordanelven, men den fungerer også som en grense til Palestina. Yarmukelven var den største tilførselen av vann til Jordanelven, men på grunn av grensene med Syria og Palestina, var Zarqaelven den største elven innad i Transjordan.

rekkefølge. Det er også interessant at flere av dokumentene er stemplet som «*Secret*» og «*Confidential*», som kan ha noe med den sårbare situasjonen britene befant seg i med uroen mellom jødene og araberne. Det dukker opp ulike temaer i forhold til diskusjonen om Wadi Hasa og om hvem som har rettigheter til vannet. Derfor blir strukturen på kapittelet tematisk og ikke kronologisk. Wadi Hasa-disputten er interessant fordi den på flere måter viser en motsetning i britiske holdninger til de rettighetene Novomeysky og PPL fikk i 1930. Britene hadde i løpet et tiår på 1920-tallet gitt vekk rettighetene til Jordanelven og Dødehavet, de to viktigste vannressursene i Palestina og Transjordan, til to sionistiske entreprenører. I 1937 var derimot holdningen blant britene en annen, riktignok briter stasjonert i Transjordan. Dette kapittelet vil sette søkelys på hva Wadi Hasa-disputten gikk ut på. Hvorfor var holdningen annerledes? Hvem hadde rettighetene til vannet? Og, hva var argumentene som lå til grunn for de ulike temaene som dukket opp i denne disputten?

Novomeyskys søknad om land og vannrettigheter

Palestine Potash Limited var et jødisk selskap eid av Moise Novomeysky, som spesialiserte seg på å utvinne salt og kjemikalier ut av Dødehavet. Metoden de brukte var å pumpe vann fra Dødehavet opp langs skråningene som omgir og ligger over Dødehavet. Der hadde de gravd ut saltpanner, slik at saltvannet de pumpet kunne ligge der og fordampe. Det som lå igjen, var ulike salttyper som selskapet skulle utvinne videre. Øverst i de første saltpannene, lå tjukt og flytende salt, som skulle renne ned videre til andre saltpanner for videre utvinning. Det som lå igjen i de øverste saltpannene var hard salt, kalt «*Common salt*», som ikke rant videre og var av mindre økonomisk betydning.

Figur 16 Palestine Potash Company sine saltpanner ved den nordlige enden av Dødehavet. *Palestine & Transjordan*, s. 258.

Den 25. juni 1937 sendte Novomeysky en forespørsel til britiske myndigheter om tilførsel av ferskvann fra Wadi Hasa til saltpannene ved Dødehavet.²⁴⁹ Novomeysky hadde møtt på tre problemer som satte en stopper for saltutvinningen. For det første hadde det harde saltet som lå igjen (Common salt) samlet seg opp i store mengder. Tidligere hadde PPL vannet ut og oppløst dette saltet med vann fra Dødehavet og skylt det vekk, men dette førte til det andre problemet: at saltinnholdet i Dødehavet ble for høyt til at utskyllingen og oppløsningen kunne skje effektivt nok. Det tredje problemet var vannstanden i Dødehavet begynt å synke som førte til en ytterligere negativ effekt på forholdet mellom salt og vann. Novomeysky trengte derfor ferskvann til å skylle ut størknet salt fra saltpannene, opprettholde et balansert saltnivå i Dødehavet og øke havnivået, slik at produksjonen kunne fortsette som normalt.²⁵⁰

Den 7. og 10. desember 1937 sendte Novomeysky forespørsler på ny. Denne gangen med en forespørsel om landområder på 125 og 1240 hektar (til sammen 3650 dunums), mellom selskapets grenser og jordbruksområdene til bøndene i Safieh, øst for Dødehavet. Da han ba om rettighetene til landområdene og Wadi Hasa-vannet refererte han til klausulene i Dødehavsrettighetene som var tildelt han i 1930. Disse klausulene var klausul 2 (b) og klausul 5 (i). Han hevdet at vannet som ikke ble brukt av bøndene var av null verdi for dem og at en bygging av en kanal ville utrydde malaria i et tungt infisert område.²⁵¹

Klausul 2 (b) handler om ekstra tilførsel av vann til selskapets behov:

*The right to obtain freshwater required for the production of salts drinking washing or sanitary purposes and the general purposes of the Undertaking and the Company's employees (subject to the existing rights of user) from the River Jordan or any other convenient affluents to the Dead Sea and the River Jordan (but so that water power must not be used to generate electricity).*²⁵²

Klausul 5 (i) handler om rettigheter til ekstra landområder til selskapets behov:

The Government shall at the request in writing of the Company at any time during the continuance of the term hereby granted grant to the Company

²⁴⁹ FO 816/69, Novomeysky til Chief Minister, 25. januar 1938.

²⁵⁰ FO 816/69, Note on request on report for a supply of Water from the Wadi Hasa made by Palestine Potash Ltd. Ionides, 12. januar 1938.

²⁵¹ FO 816/69, Novomeysky til Cox, 10 desember 1937. FO 816/69, Novomeysky til Høykommissæren for Palestina og Transjordan, 7. desember 1937. Novomeysky refererer til klausul 2 (b), men i dokumentet «Palestine Potash Concession at Dead Sea» (ISA 20504/14 – ל), går vannrettighetene under 2 (Thirdly).

²⁵² ISA 20504/14 – ל, s. 2. *The Company* er referert til Palestine Potash Company.

*a lease for the remainder of the said term of such additional lands outside the area of the Concession Lands as may reasonable be required by the Company whether for evaporation purposes or for auxiliary works in connection with this Concession but subject to the same exceptions and reservations as those of clause 3 (a) (i) or (iv) hereof and subject also and without prejudice to any mining licences including rights to collect salts which shall at the time of such request have been already granted by the Government in respect of such lands.*²⁵³

Klausul 2 (b) sier at PPL hadde rettigheter til ferskvann fra Jordanelven og andre næromliggende vannkilder til produksjon av salt ved behov. Klausul 5 (i) gir derimot selskapet rettigheter til nærliggende områder for utvinnings- og fordampningsprosessen av salt. Disse to klausulene er uklare og dårlig skrevet. De er begge skrevet i én setning som gjør det vanskelig å tolke betydningen bak rettighetene. Det er for eksempel vanskelig å vite om ordene «*(subjekt to the existing rights of user)*» skal tilknyttes den første delen av klausulen eller den siste. Klausul 5 (i) er også utydelig i sin sak, der PPL har rett til land som er «*reasonable*» for utvinningsprosessen.

Novomeysky la til en rapport til i brevet den 7. desember som hevdet at det gjenværende vannet i elven etter bøndenes vannbruk, ble estimert til 30 kubikkmeter vann i minuttet. Han ba derfor om 30 kubikkmeter i minuttet i vintermånedene mellom 15. oktober og 15. mars.²⁵⁴ Rapporten hadde en utregning av hvor mye vann som rant gjennom elven per minutt, men den hadde ikke undersøkt hva bøndene dyrket eller hvor mye jordbruksareal de hadde. Rapporten var derimot en ren gjetning der de estimerte vannbruket på kommersielle produkter som hadde et visst vannforbruk. Den gitte vannmengden elven hadde til rådighet etter bøndenes bruk var derfor basert på antakelser.

I tillegg til at Novomeysky hadde estimert at han kunne kreve 30 kubikkmeter med vann i minuttet, hadde Ionides fått opplysninger om at Novomeysky, den 14. juni 1937 hadde antatt at innen 15. oktober, ville det vært 200 000 tonn med salt som ville trengt å skylles vekk. Dette stemte ikke med oppdaterte data fra PPL, og Ionides ba derfor, den 17. desember, om sikre tall til rapporten sin.²⁵⁵ Den 4. januar 1938 svarte Novomeysky, at siden 1935 hadde hele 900 000

²⁵³ ISA 20504/14 – ٧٤, s. 4-5. The Government er referert til The Government of Palestine and Transjordan. The Concession er Dødehavsrettighetene.

²⁵⁴ FO 816/69, Novomeysky til Cox, 10. desember 1937, Report on Wadi Hasa.

²⁵⁵ FO 816/69, Ionides til Novomeysky, 17. desember 1937.

tonn med salt blitt oppsamlet i saltpannene og at det var den totale summen av salt som måtte skylles vekk.²⁵⁶ Det var mye av Novomeyskys informasjon som var uviss og uklar for britene. Både Dødehavsrettighetene, rapporten og motstridene data gjorde at britene møtte Novomeysky med forsiktighet og skepsis.

Britisk respons

Det kom ingen umiddelbar britisk reaksjon. For det meste ble det bedt om oppklaringer om data i korrespondansen mellom Ionides og Novomeysky. Britene brukte også en tid på å sette seg inn i situasjonen Novomeysky hadde beskrevet. Den 21. desember sendte Henry Cox brev til A. L. Gardiner, sin juridiske rådgiver om hva «*subject to the existing right of user*» betydde da han undersøkte Dødehavsrettighetene til PPL.²⁵⁷

I en rapport fra den 12. januar 1938 oppsummerer Ionides situasjonen som hadde utspilt seg så langt og kom også med sine meninger om situasjonen. For de første fant Ionides det urovekkende å finne ut at PPL hadde 900 000 tonn med salt liggende igjen da han først fikk vite at det kun var 200 000. Ionides spekulerte ironisk på at PPL enten hadde nye metoder for å regne ut saltmengder eller at de ikke var redd for å ydmyke seg selv gjennom tekniske regnefeil. En viktig faktor ville være hvor mye salt de skulle produsere i fremtiden også. Ionides var derimot åpen for at hvis dataene om Wadi Hasa stemte, burde Transjordan hjulpet til der de kunne, men hvis det ikke stemte burde de ha funnet en alternativ løsning. Som utviklingsdirektør var det viktig for Ionides å vite hva det økonomiske potensialet til området PPL var, før britene eventuelt solgte eller ga det vekk. Han ville derfor gå gjennom tallene nøye, før det ble tatt en avgjørende beslutning. Han regnet ut at vannet som ble brukt til irrigasjon, var med på å gro en årlig mengde med jordbruksprodukter til en verdi av 12 000 pund og at de to tredjedelene Novomeysky etterspurte, kunne være verdt 24 000 pund på et fremtidig tidspunkt ved utvikling av irrigasjonssystemet. Han konkluderte derfor at ved å gi etter for Novomeyskys etterspørsel ville de gi bort et verdifullt grunnlag for potensialet for videre utvikling. Derfor burde ikke Transjordan imøtekomme forespørselen med mindre det ikke fantes noen andre alternativer, noe Ionides hevdet det fantes to av. Fra assistenten hans George Blake ble det påstått at det fantes muligheter for å bore brønner ved breddene til Dødehavet der PPL ville finne nok vann til å fremskaffe den nødvendige vannmengden. Dette ville selvfølgelig

²⁵⁶ FO 816/69, Novomeysky til Cox, 4. januar 1938.

²⁵⁷ FO 816/69, Cox til Gardiner, 21. desember 1937.

bli et dyrere alternativ for selskapet. Det andre alternativet var å utvide saltpannene, noe som mest sannsynlig bare ville utsette problemene for PPL, men det var uvisst på tidspunktet hvorvidt havnivået i Dødehavet ville fortsette å synke eller gjenoppta seg. Ionides konkluderte derfor med at en nøye studie av fremtiden til havnivået i Dødehavet burde utføres og at assistanse kunne blitt gitt hvis selskapet kunne bevise at det ikke fantes andre muligheter enn å hente ferskvann fra Wadi Hasa.²⁵⁸

Den 22. februar 1938 sendte Cox tre brev for å besvare tre spørsmål, som han selv fikk fra høykommissær Battershill. Til sin juridiske rådgiver, Gardiner, spurte Cox *om PPL hadde rett på vannet ifølge Dødehavsrettighetene?* Til direktøren for «*Land Department*», A. P. Mitchell, ba Cox han om å finne ut *hvem som eide vannet?* Til Ionides ba Cox om svar på om *det fantes overskudd av vann til overs i det hele tatt som PPL kunne bruke?*²⁵⁹ Disse tre spørsmålene var drivende spørsmål som styrte resten av diskusjonen videre.

Gardiner – Hadde PPL rett på vann fra Wadi Hasa?

11 dager senere svarer Gardiner Cox og gransker Dødehavsrettighetene gitt til PPL, i forhold til klausul 5(i) og konkluderte med at Transjordan kun trengte å gi vekk landområder hvis selskapet kunne vise at det var et rimelig krav de hadde kommet med. Det å bare spørre var ikke godt nok. Gardiner tok også opp klausul 2 (3) og konkluderte med at «... *the Company has the right to obtain water from convenient affluents to the Dead Sea, provided there is in fact water in the said affluent, and provided that they can only obtain such water as is available after existing rights of user have been satisfied*». Med andre ord var det kvantitative overskuddet etter bøndenes bruk viktig for rettighetsdebatten. Mitchell hadde tolket dette som at landeierne eide vannet, men Gardiner hevdet at han selv ikke hadde noe materiale til å støtte seg til denne påstanden.²⁶⁰

Cox tok dette opp under et møte med Novomeysky. Novomeysky hevdet derimot at essensen lå i «*the existing rights of user*» og den daværende rettigheten bøndene hadde til å bruke vannet (da Dødehavsrettighetene ble signert) og hvor mye vann de brukte den gang. Novomeysky ville med andre ord ikke akseptere rettighetene til bønder som ikke brukte vannet

²⁵⁸ FO 816/69, Note on request on report for a supply of Water from the Wadi Hasa made by Palestine Potash Ltd. Ionides, 12. januar 1938.

²⁵⁹ FO 816/69 Cox til Gardiner, 22. februar 1938. Cox til Mitchell, 22. februar 1938. Cox til Ionides, 22. februar 1938.

²⁶⁰ FO 816/69, Gardiner til Cox, 13. mars 1938.

i 1930, men som begynte å bruke det i etterkant, likeså med økt forbruk i etterkant, som betød at forbruket skulle være det samme som i 1930. Cox argumenterte derimot for at «the existing rights og user» var ment som eiernes rettigheter til å «bruke» vannet, enten de brukte vannet på det daværende tidspunktet eller ikke. Cox ba derfor Gardiner om å undersøke frasen videre.²⁶¹

Etter å ha undersøkt svarte Gardiner med at det var viktig å ikke blande eierskap og rettigheter. Gardiner presenterte to scenarioer der den første gikk ut på at vannet tilhører eierne og at de kan gjøre hva de vil med den. I det andre scenarioet er det etablert bruksrett til vannet. Det vil si rettigheter til å bruke noe de ikke eier. Slike rettigheter var kun opprettet «ab antiquo» (fra gammelt av). Gardiner antok at PPL's sak gikk under det andre scenarioet. Da var det ikke i så fall snakk om eiere, men brukere og deres bruksrettigheter. Gardiner antok og anså at de som da brukte vannet ved Wadi Hasa hadde etablert rettigheter gjennom bruk av vannet ab antiquo. Han påpekte videre at en person, som hadde brukt vannet fra gammelt av, men ikke brukte rettigheten sin på det daværende tidspunktet, likevel var ansett som «existing rights of user».²⁶² Med bruksrettigheter hadde bøndene rett til å ta vannet, men ikke rett på vannet i seg selv, som ville vært tilfellet hvis de hadde hatt eierrettigheter. Da kunne de ha demmet opp vannet og blokkere for andre bønder og brukere lenger nede i elveleiet, noe britene fant problematisk.

I en korrespondanse mellom Cox og høykommissæren for Palestina og Transjordan, kommer det fram at høykommissæren ønsket innfri PPL de kravene de hadde rettigheter til å kreve. Cox var av en annen mening og kom med følgende poeng:

If the country is to be developed as recommended in the Report of the Royal Commission all of the water flowing in the Wady Hasa will be required to intensively cultivate land to which it can profitably be led included in which would probably be the two areas comprising 3650 dunoums of which the company wish to obtain leases.

Is it thus more important to abide by the terms of the Concession or is it, in the view of the new circumstances which have arisen since the Concession was granted, more important that room should be made for additional settlers by developing the land under irrigation and therefore desirable and necessary to explore exhaustively other means of providing the

²⁶¹ FO 816/69, Cox til Gardiner, 17. mars 1938.

²⁶² FO 816/69, Gardiner til Cox, 23. mars 1938

*necessary pan space for the company and, perhaps, even to go so far as to modify the terms of the Concession by negotiating or otherwise.*²⁶³

Det kommer fram i Cox' brev at vannrettighetene heller burde leses som brukerrettigheter i istedenfor eierskap og han så seg enig med Ionides da han nevnte at det var mulighet for å bore etter vann som rant under jorden fra Wadi Hasa. Cox hevdet også at det var mulig for ytterligere irrigasjonsmuligheter og bosetningspotensiale i de områdene PPL hadde forespurt seg om. Noen spesifikk respons fra statsministeren i Transjordan, Ibrahim Hashem, hadde ikke Cox fått, utenom at han ønsket å avvente med avgjørelsen til etter situasjonen i Palestina hadde roet seg.²⁶⁴

Høykommissær Battershill var enig i at PPL måtte bevise at det var rimelig å tildele dem landområder. Han mente derimot også at hvis det fantes overskudd av vann i Wadi Hasa-elven, så hadde PPL førsterett på vannet før noen nye bosettere. Battershill poengterte og at de nå, på daværende tidspunkt, ikke kunne gå tilbake på avtalen med PPL bare fordi den politiske situasjonen hadde endret seg. Endringer i Dødehavsrettighetene var noe PPL mest sannsynlig ikke ville gå med på. Battershill foreslo å holde et møte snarest mulig for å løse problemstillingene mellom PPL, den transjordanske regjeringen og bøndene. Han nominerte to offiserer, D. G. Harris og Shepherd, for å komme med råd under møtet, hvis Cox var interessert i det.²⁶⁵

Novomeysky hadde også sine tanker rundt «rights of user», da han mente at dette gjaldt per 1.1.1930, da Dødehavsrettighetene ble godkjent og tildelt PPL. Cox og Gardiner var derimot av den formening om at bruksrettighetene gjaldt fra den datoen Novomeysky søkte om rettighetene fra Wadi Hasa.²⁶⁶

Mitchell – Hvem eide vannet i Wadi Hasa?

Mitchell svarte på spørsmålene til Cox fra 22. februar om at det å finne ut hvem som var de individuelle eierne av vannet var for komplisert og måtte kanskje avgjøres rettslig. Han foreslo derfor at de skulle bruke «landeiere» som et kollektivt begrep for de som eide vannet eller «landeierne og regjeringen», hvis Gardiner fant ut om vannoverskuddet var statlig eid.²⁶⁷

²⁶³ FO 816/69, Cox til Høykommissæren, 1. april 1938.

²⁶⁴ FO 816/69, Cox til Høykommissæren, 1. april 1938.

²⁶⁵ FO 816/69, Battershill til Cox, 27. april 1938.

²⁶⁶ FO 816/69, Cox til Mitchell, 24. mai, 1938

²⁶⁷ FO 816/69, Mitchell til Cox, 2. mars 1938.

Den 27. juni, skrev Mitchell til Cox om hva han hadde funnet ut av vannrettighetene ved Wadi Hasa. I løpet juni hadde en av Mitchells underordnede dratt til Ghor el Safi og undersøkt hvordan de fordelte vann, hva som ble dyrket der og hvordan de delte på vannrettighetene. Hvete og durra ble mest dyrket i den nordlige kanalen av elven, hvor hvete ble dyrket i november og desember og ble høstet opp i mai. I den sørlige kanalen, hvor to tredjedeler av Wadi Hasa rant gjennom, var det kun hvete som ble dyrket. Her ble alt vannet brukt til hvetedyrking, der ubrukt vann kunne forekomme et par ganger i året. Han fant ut at landeierne hadde fulle rettigheter over vannet. Selv om vannet delvis rant ut i ingenting deler av året, hevdet Mitchell at det var farlig å påstå at vannet ikke tilhørte de med brukerrettigheter. For hvis det hadde blitt etablert at en tredjedel av vannet ikke ble brukt årlig, kunne det føre til vannmangel for jordeierne. Bøndene fordelte også vann seg imellom ut ifra hvor mye land de trengte å irrigere. Dette var en fordeling Mitchell var enig i. Av andre observasjoner hadde Novomeysky gitt beskjed om at han ikke greide å forhandle med landeierne ettersom at det var umulig å få tak i noe informasjon av deres vannrettigheter, noe Mitchell fant usannsynlig. En representant fra PPL hadde også dratt til Ghor el Safi for å forhandle med landeierne. Der hadde han prøvd å forhandle seg fram til en tredjedel av vannet for tre måneder, 20 dager per måned. PPL ville også lage tre kanaler fra der de skulle hente vann. Dette var ikke bøndene villige å være med på. Landeierne satte pris på myndighetenes ivaretagelse av deres rettigheter. Mitchell så derfor ikke bort ifra at de ville gå med på en forhandling, hvis den var nøye gjennomgått og at de fikk en form for kompensasjon for vannet skulle bli tilgjengelig for PPL.²⁶⁸ Et annet poeng var at britene hadde funnet fram osmansk lovgivning som etterlot ingen tvil om at hele elven tilhørte brukerne.²⁶⁹

Etter Mitchell sitt brev etablerte britene sitt standpunkt i forhandlingene. I et oppsummerende memorandum fra Ionides påpeker han at PPL ikke har noen rettigheter til vannet ettersom at «*there is no water to the surplus of the user*». Etter å ha definert vannrettighetene som brukerrettigheter og ikke som en eiendomsrett, unngikk de en debatt om «*ab antiquo*» også gjaldt den vannmengden de brukte fra gammelt av. Siden vannmengdene varierte i løpet av året, var det ingen øvre grense på hvor mye vann de hadde rett til å bruke. Ionides hevdet derfor at hvis Novomeysky og PPL ville ha vann fra Wadi Hasa, måtte de forvente å betale for vannet.²⁷⁰ Etter denne konklusjonen dreide debatten hovedsakelig om det kvantitative spørsmålet: Hvor mye vann skulle PPL få? Det kom også motargumenter mot

²⁶⁸ FO 816/69, Mitchell til Cox, 27. juni 1938.

²⁶⁹ FO 816/70, Memorandum on a Meeting at Government House, Jerusalem, on august 16th 1938.

²⁷⁰ FO 816/69, Ionides, Palestine Potash Company's Demand for water from the Ghor El Safi, 14. Juli 1938.

britenes konklusjoner, men i det store og det hele begynte debatten å dreie seg om mengder vann og etter hvert prisen på en kubikkmeter med vann i minuttet.

Ionides – Fantet det overskudd i Wadi Hasa til å gi vekk?

Hvor mye vann som var til overs etter bøndenes bruk var viktig å finne ut av fordi det på mange måter svarte på hvor mye vann PPL hadde rett på, gitt at de hadde rettigheter til det. For å svare på spørsmål fra Cox den 22. februar 1938 (om det fantes overskudd av vann fra Wadi Hasaelven til overs som PPL kunne bruke?), estimerte Ionides at Wadi Hasa hadde et totalt utslipp på 45 kubikkmeter i minuttet. Novomeysky hevdet at han ønsket vann fra elven i løpet av vintermånedene, når bøndene trengte det minst. Dette hevdet Ionides var misledende da det var i løpet av vintersesongen at vannkravet var størst blant bøndene, med mindre de hadde fått fordelaktig mye nedbør. Å gi vekk 30 kubikkmeter i minuttet av elven ville gjøre bøndene for avhengige av regn. Ionides påstod at vannet fra elven som ikke ble brukt av bøndene rant ned under jorda og kunne hentes opp gjennom boring fra de nye områdene Novomeysky søkte om.²⁷¹

Den kvantitative diskusjonen ble en stund tilsidesatt til fordel for diskusjonen om rettighetene til Wadi Hasa og landområdene PPL ønsket seg. Da den diskusjonen fikk oppklart hva som var ment med «rights of user», tok Cox opp diskusjonen om hvor mye vann PPL skulle få, den 21. mai. Han spurte Novomeysky om hvor mye av de nye landområdene han etterspurte, ville bli brukt til saltoppløsning og han foretrakk at PPL skulle begynne med boring før en avgjørelse skulle bli tatt. Vannet de fant ville være et alternativ til vannet fra Wadi Hasa. Om Wadi Hasa ba Cox om spesifikasjoner fra Novomeysky. Han hadde uttalt at 30 kubikkmeter ville være nok for å oppløse det saltet som hadde blitt gjenværende, men Cox lurte på hvor mange kubikkmeter i minuttet som ville være tilstrekkelig.²⁷²

Novomeysky unngikk å svare på Cox sitt spørsmål. Han poengterte at det var for mange faktorer inne i bildet for å faktisk estimere noe eksakt svar. Han konkluderte med at spørsmålet var irrelevant på grunn av saltmengden som hadde samlet seg opp de siste årene og at selskapet trengte all vannet det kunne få fra enhver tilførende elv til Dødehavet. Angående spørsmålet om boring og landområdene, gikk ikke Novomeysky mye inn på spørsmålet, men la heller vekt på at det hadde gått for lang tid – nesten seks måneder – og at det begynte å haste med å få en

²⁷¹ FO 816/69 Ionides til Cox, 2. mars 1938.

²⁷² FO 816/69, Cox til Novomeysky, 21. mai 1938

løsning på vanntilførselen. På grunn av den langvarige prosessen valgte PPL derfor å trekke tilbake søknaden om landområdene fra 7. desember. Novomeysky forklarte også at utregningen på mengde salt i 1937, var en utregning som var ment for å gi et bilde for saltutvinning, som endte på 200 000, men når de utførte en detaljert undersøkelse etter brevet fra 21. desember, ble mengden på 900 000. Til slutt understreker Novomeysky at fordampingsprosessen var i gang for en ny sesong og at saltmengden i bunnen økte og at det ikke var mulig å bygge høyere demninger i saltpannene. Med dette la han press på britene og påpekte at saken var av ekstremt hastverk.²⁷³

Cox var forståelsesfull til situasjonen til Novomeysky, og var klar over at det var 900 000 tonn med salt han skulle forholde seg til. Angående Wadi Hasa poengterte Cox at selv om det var 30 kubikkmeter med vann ledig etter bøndenes bruk, var ikke det samme som at bøndene brukte all vannet de hadde bruksrett til. Antatt at det var slik at de brukte det de hadde rett til, måtte Novomeysky, ifølge Cox, uansett bevise at 30 kubikkmeter med vann var det som trengtes til utskylling av salt, før han fikk noe av det ubrukte vannet.²⁷⁴

Ionides opprettholdt skepsisen sin fra tidligere. Han poengterte i et brev til Cox den 29. mai, at en «detaljert» undersøkelse ble gjort først i desember, et halvt år etter den første søknaden og at det var kun etter deres (britene i Transjordan) sin forespørsel. Ionides fant regnemethoden til PPL urovekkende, da estimatet hadde firedoblet seg siden sist. Han hevdet at det bare var en måte å kalkulere deres behov på: Hvor mye salt de har tilgjengelig og hvor mye vann de trengte per enhet med salt. Firedoblingen måtte ha skjedd etter en beleilig feil fra PPL sin side. eller så eksisterte det enda en feil i kalkuleringen. Ionides spekulerte i at enten så trengte PPL fire til fem ganger mer vann enn de spurte om eller så trengte de kun en fjerdedel til en femtedel av hva de krevde. Begge alternativene var uakseptable, og han estimerte at det kun fantes mellom 20 og 24 kubikkmeter med vann etter bøndenes bruk.²⁷⁵

Et møte ble holdt hjemme hos Novomeysky ved Dødehavet mellom Novomeysky, Champion (assistenten til Cox) og Ionides, der Champion fungerte som en nøytral part. Begynnelsen av møtet gikk på å oppsummere saken fra begynnelsen frem til møtet ble holdt. Da det var gjort påstod Mr. Kahaner, en ingeniør fra PPL, at det var behov for omtrent 5 kubikkmeter med vann i sekundet per tonn salt, selv om 3 kubikkmeter i teorien skulle være nok. Ionides og Novomeysky regnet derfor med 5 kubikkmeter vann på 700 000 tonn med årlig

²⁷³ FO 816/69, Novomeysky til The British Resident, 24. Mai 1938.

²⁷⁴ FO 816/69, Cox til Novomeysky, 27. Mai 1938.

²⁷⁵ FO 816/69, Ionides til Cox, 29. Mai 1938.

oppspart salt. Dette tilsvarte at 3 500 000 kubikkmeter med vann fordelt på fem måneder, eller 16 kubikkmeter i minuttet. Kahaner la til at i løpet av de 150 dagene ville de ha 30 dager med 20 kubikkmeter i minuttet. Champion poengterte at 10 ekstra kubikkmeter måtte til for vaske ut det utskylte saltet og for å kunne ekspandere området med saltpannene videre, noe Novomeysky sa seg enig i. Ionides responderte med at det var som han mistenkte, at PPL hadde mer arbeid foran seg enn de sa at de hadde og at de egentlig trengte 40 kubikkmeter i stedet for 30. Novomeysky prøvde derimot å forsikre Ionides at de ville ha forbedret metodene deres for å oppløse saltet innen den tid de skulle få tak i vannet. Da Champion avsluttet møtet følte han at Novomeysky hadde mislykkes i å overtale Ionides om at 30 kubikkmeter i minuttet, var en rimelig mengde. Ionides sa at han kunne bli møtt med liknende kritikk som han selv hadde gitt til Novomeysky og følte at han selv var i en like dårlig posisjon, etter møtet som før møtet, til å svare på slike kritiske spørsmål.²⁷⁶

I Ionides sitt memorandum fra 17. juli, hvor han konstaterte at PPL var nødt til å kjøpe vann, argumenterte han også for at for at utvide irrigeringen til større områder for vintersesongen. Hvis dette ble gjort krevde det 26 kubikkmeter i minuttet med vann fra Wadi Hasa. Det var derfor viktig at denne mengden skulle garanteres til bøndene for sikkerheten til fremtidig utvikling for folket ved Ghor el Safi.²⁷⁷

Novomeysky innrømmet at han årlig trengte 23 kubikkmeter med vann i minuttet for å oppløse den årlige samlingen av saltet, men trengte ekstra 7 kubikkmeter med vann for å oppløse de 900 000 tonn med salt som hadde samlet seg fra årene før. Med de ekstra 7 kubikkmeterne med vann, ville det fortsatt ta 4,5 år før det oppsparte saltet ville være oppløst.²⁷⁸ Mye av diskusjonen herifra tok en form for «informasjonsdebatt», der både britene og PPL hadde ulike oppfatninger og data på hvor mye vann som rant gjennom Wadi Hasa, hvor mye bøndene egentlig brukte og hvor mye selskapet trengte for å oppløse saltet. Etter at Cox og Ionides også hadde etablert at PPL ikke kunne få tak i noe vann uten å betale for det, begynte også pruting på priser å bli en del av debatten.

«Situasjonen» og forhandlingsprosessen

Den 23. august ble det holdt et nytt møte mellom statsministeren, Ibrahim Hashem, og Ionides på den ene siden og Novomeysky og en tolk på den andre. Dette var det første møtet hvor

²⁷⁶ FO 816/69, Møtereferat, Ionides, 20. juni 1938

²⁷⁷ FO 816/69, Ionides, Palestine Potash Company's Demand for Water from the Ghor El Safi, 14. juli 1938

²⁷⁸ FO 816/70, Novomeysky til Cox, 20. juli 1938.

britene hadde fastslått en konklusjon på forhånd om hvem som hadde rettigheter til Wadi Hasa. Møtet handlet om både det rettslige og det kvantitative, da Novomeysky også hadde innvendinger mot britenes standpunkter. Selv om dette møtet viser hvor britene og Novomeysky stod i forhold til hverandre, var ikke diskusjonen over ettersom at det var detaljer som måtte diskuteres og forhandles med, men det var her hvor grensene for det rettslige og rettighetene til vannmengdene ble mer eller mindre satt, slik at forhandlingene i perioden etterpå kunne begynne.

Møtet startet med at Ionides foreslo at alle parter skulle si seg enig i at utslippet fra elven var på 46 kubikkmeter i minuttet og at frasen «existing rights of user» eksisterte allerede da Dødehavsrettighetene ble undertegnet. Statsministeren påpekte at det sistnevnte punktet ikke var diskutert i regjeringen. Novomeysky ønsket også å legge til et punkt som gikk ut på at Transjordan ikke skulle begynne på noen nye prosjekter i Ghor el Safi, kun forbedringer for de allerede etablerte bøndene.²⁷⁹

Et problematisk tema dukket opp i diskusjonen om rettigheter, da statsministeren ba Novomeysky om å forhandle med bøndene selv. Novomeysky hadde vanskeligheter med dette ettersom at Cox hadde bedt han om å vente med direkte forhandlinger på grunn av økende antijødiske holdninger blant araberne i Transjordan. Da de skulle diskutere vanneierneskap ville Novomeysky diskutere det juridiske aspektet. Han mente at det fantes to utfall, der det fantes overskudd av vann etter «rights of user» eller der det ikke fantes overskudd av vann etter «rights of user». Han mente derimot at det fantes en praktisk løsning, hvor de kunne ordne slik at det fantes vannoverskudd som PPL kunne bruke. Dette betød en endring av rettighetene bøndene hadde. Statsministeren avviste Novomeyskys forslag blankt. Han understrekte at vannrettighetene var av ytterste viktighet. Det var en prinsipp sak, der mengden med vann PPL krevde ikke spilte noen rolle, enten det var 10 eller 30 kubikkmeter i minuttet. Hvis regjeringen lagde en avtale med PPL uten å ta hensyn til bøndene kunne dette føre til skader og hærverk på statlige eller selskapets fasiliteter. Sikkerhetstrusselen i Transjordan var høy, selv om det var mest dramatisk i Palestina. Allerede to dager tidligere hadde en undersøkelsesgruppe i Jordandalen blitt angrepet, hvor to personer døde, en alvorlig skadet, mens to andre ble bortført og leiren ødelagt. Sikkerhetstrusselen var dermed direkte avgjørende for at forhandlingene tok lenger tid. Et forsøk ble også gjort på å diskutere hvor mye vann PPL kunne få tilgang til, men

²⁷⁹ FO 816/70, Minutes of a meeting held on August 23rd., 1938 in the office of H.E. the Chief minister.

av sikkerhetsårsaker ble denne diskusjonen midlertidig lagt død. Dette var problematisk for Novomeysky som fryktet med at han måtte stenge ned bedriften.²⁸⁰

Det følgende året fulgte flere forhandlinger om hvor mye det skulle betales for hver kubikkmeter med vann og andre tekniske aspekter og hvem som hadde ansvar for hva, ved gitte situasjoner. Den 2. august 1939 ble det signert en avtale, mellom den daværende statsministeren Tawfik Abu al-Huda og PPL, der den transjordanske regjeringen skulle ta seg av alt det juridiske arbeidet som var nødvendig for å forsyne PPL med vann. Regjeringen skulle også utføre arbeidet, på PPL sin regning, for å bygge de nødvendige fasilitetene som trengtes for å forsyne PPL med vann. Opprettholdelse av fasilitetene skulle også betales av PPL.²⁸¹ Dette ble ikke den endelige avtalen, men virket som bindende avtale for rollefordelingen mellom partene.

Den endelige avtalen kom 30. mars 1942. Igjen var det statsministeren og PPL som signerte avtalen. De samme retningslinjene gjaldt også her som fra den forrige avtalen, men flere elementer kom fram som ga regjeringen mer kontroll over vannutslippet og forsikret seg at selskapet betalte for arbeidet regjeringen hadde stått for og at de vedlikeholdt fasilitetene. Bøndene fikk tilgang til 23 kubikkmeter i minuttet og mengden vann skulle måles og overvåkes av regjeringen, alt vannet utover de 23 kubikkmeterne skulle anses som overskudd av vann, som skulle gå til PPL. Bøndene kunne bruke mer enn 23 kubikkmeter i minuttet, men ikke mer en 25. I sommermånedene hadde bøndene rettigheter på all vannet. Skulle de derimot ha overskudd, kunne selskapet bruke vannet til det de skulle ønske, så lenge vannmengden ikke var mindre enn 15 kubikkmeter i minuttet. For vannet, skulle PPL betale en femtedel av en mil²⁸² per kubikkmeter vann mellom datoene 16. mars og 30. april og 1. september og 15. oktober. En sjettedel av en mil per kubikkmeter skulle betales mellom 1. mai og 31. august, mens en tredjedel av en mil mellom 16. oktober og 15. mars. Regjeringen skulle kontrollere vannutslippet til kanalen som ledet til Dødehavet, og skulle fasilitetene skulle styres av en ingeniør ansatt av den transjordanske regjeringen.²⁸³

²⁸⁰ FO 816/70, Minutes of a meeting held on August 23rd, 1938 in the office of H.E. the Chief minister.

²⁸¹ FO 816/71, Agreement between The Chief Minister of Trans-Jordan and Palestine Potash Company, 2. August 1939.

²⁸² Myntenhet. 1/1000 av et pund.

²⁸³ FO 816/72 Wadi Hasa Agreement 1942, 5A.

Konklusjon

Wadi Hasa-disputten er en interessant del av britenes vannpolitikk, ikke bare fordi den tar opp det juridiske aspektet, men også fordi den viser den motstridene holdningen britene hadde til Dødehavsrettighetene i 1930 og den holdningen de hadde til rettighetene i 1938. Diskusjonen tar også opp temaene som malaria og utvikling. Malaria ble nok ikke diskutert, men det var en fin fordel for britene å kunne slå to mygg i en smekk gjennom en slik avtale. Problemet var derimot at PPL sine krav ville motvirke britenes initiativer til utvikling, samtidig som at antijødiske holdninger hadde spredt seg til Transjordan. Britene så med velvilje på å imøtekomme Novomeysky sine krav, de var derimot ikke villige til å krenke innbyggernes rettigheter eller status quo som kunne satt sikkerheten på prøve. De ville bli satt i dårlig lys hvis jødisk industri lå over Transjordan i prioritet, når uroen i Palestina hadde eskalert siden 1936.

Novomeysky hadde høykommissæren på sin side og det ble klart at rettighetene som var signert i 1930 ikke kunne overses fordi situasjonen endret seg 8 år senere. Ionides som var skeptisk til Novomeyskys tall og undersøkelser og var mer transjordansk orientert, ønsket vel som utviklingsdirektør å kunne bruke Wadi Hasa og områdene rundt elven til å kunne utvide og forbedre jordbruksområdene. Det var av sikkerhetsgrunner at bøndenes rettigheter ble ivaretatt. Det var osmansk lovgivning og argumentene om at bruksrettighetene lå hos de som hadde brukt vannet ab antiquo, som lå til grunn for at Dødehavsrettighetene fra 1930 ikke var gjeldende. Vannet kunne ikke gis vekk ettersom at myndighetene for mandatet ikke hadde rettigheter til å gi vekk vannet.

Novomeysky og PPL fikk til slutt 23 kubikkmeter med vann i minuttet, 7 kubikkmeter mindre enn det de krevde og mot at de betalte Transjordan per kubikkmeter. Wadi Hasa-disputten viser at den førende politikken som var til fordel for jødisk industri og økonomisk utvikling 1920-årene, ikke var like gjeldende på slutten av 1930-tallet.

Konklusjon

Som vi har sett i denne oppgaven hadde britene en form for vannpolitikk i regionen, men det kan diskuteres hvorvidt den var bevisst eller ikke. Det er tydelig at Palestina ble prioritert, ettersom at mandatet spilte en større rolle i britisk geopolitikk i Midtøsten. Balfourerklæringen og lovnaden om en jødisk nasjonalhjem var hovedverktøyet britene brukte for å sikre seg Palestina og ble derfor noe de måtte følge opp etter i tiden som fulgte. Sionismens drivkraft skapte stort engasjement og inspirerte flere ambisiøse ingeniører til å utvikle et framtidig land for jødene. Ikke alle sionistiske aktører var fornøyde med det geografiske området britene hadde tildelt dem gjennom Palestina, og ønsket å inkorporere den fruktbare delen av Transjordan inn i jødernes nye nasjonalstat. Ettersom at Transjordan var av mindre interesse for britene falt vannrettighetene til Jordanelven tidlig til Pinchas Rutenberg og på grunn av lite til ingen utvikling i Transjordan, falt rettighetene til Moise Novomeysky i 1930. Det er tydelig at britisk mandatpolitikk favoriserte sionismen og jødiske interesser og at Abdullahs og transjordanske interesser ble holdt utenfor slike avtaler.

I kampen mot malaria ser man de første initiativene til en vannpolitikk i Transjordan. Men denne vannpolitikken var ikke drevet av rene helseårsaker. Økonomisk utvikling var også en del av agendaen til britene når de først skal utrydde sykdommen. Til sammenlikning skjer dette et par år senere enn i Palestina, der ambisjonene til økonomisk utvikling var større. Drenering av sumper, myrer og malariainfiserte områder i Palestina var også en unnskyldning til å transformere landskapet til fruktbar dyrking av kommersielle produkter og beboelige områder for jødiske immigranter. Investeringene kom fra jødiske organisasjoner og fremmet jødiske idealer, men endret også levemåten og det økonomiske grunnlaget til araberne i Palestina. Denne type økonomiske tilknyttingen fantes det mindre av i Transjordan. Både manglende kapital og investorer og landskap satte en stopper for slike muligheter. Det meste av malariatiltakene var å holde vannet i bevegelse og rense brønner og cisterner. Det er heller ikke umulig at manglende interesse for utvikling i Transjordan også er en del av årsaksforklaringen. Det går an å kritisere britenes og jødernes vannpolitikk i Palestina, både for rasisme og økologisk uklokskap. I Transjordan kan man kritisere britene for manglende utvikling. De hadde tross alt et ansvar overfor Folkeforbundet. Selv om en i dag kan se de negative konsekvensene av de økologiske tiltakene i Palestina og med bevissthet over Jordans vannkrise, var tiltakene mot malaria på denne tiden i Palestina, en britisk modell for utvikling

og fremgang, og en effektiv måte å fjerne malaria på, mens en slik økonomisk modell med fokus på utvikling manglet i Transjordan.

Det går også igjen at sionistisk interesse og forholdet til Palestina påvirkning på britiske tjenestemenn i Transjordan da de skulle benytte seg av Colonial Development Fund. Der Broich hevder at vannpolitikken til britene og sionistene gikk ut over beduinene i Palestina, viser vannpolitikken i Transjordan noe annet. Britene innså viktigheten av nomadisk økonomi og redegjorde for viktigheten av vannprosjekter i denne sektoren. Likevel kommer det fram at enkelte briter (Parkinson) så på jødene som mer kapable enn arabere til å utvikle landet, som Broich også kommer fram til i sin artikkel. En årsak til at slike vannprosjekter hastet var tørkeperioden mellom 1926 og 1934. Prosjektene som de søkte etter, viser direkte tilknyttinger til økonomisk utvikling med fokus lagt på vedlikehold og utbygging av kommunikasjonsmidler, jordbruk og vannforsyninger. Ionides vannrapport fra 1939 viser til at det ikke finnes mye rom for utvikling og mer effektiv utnytting av vannressursene. I Transjordan var det mer nedbørbasert jordbruk og til og med mindre nedbør årlig enn Palestina. Med elveleier og elveløp som oppstod årlig ut ifra hvor nedbøren falt og hvor mye det regnet det året, var det vanskelig å etablere vannkontroll i Karl Wittfogels forstand. Det at arbeidet rundt rapporten ble startet i 1937 viser til hvor lite de visste og hvor lang tid det gikk før interessen oppstod for britene. Utløsningen av andre verdenskrig satte en stopper for investeringen til prosjektene og resulterte i at britene var sent ute i utviklingen av Transjordan.

Wadi Hasa-disputten viser hvor mye interessen endret seg fra 1930 til 1937. Arabisk og jødisk uro i Palestina påvirket holdningen til arabere i Transjordan og kanskje også britene i Transjordan. Likevel ble argumentene i denne diskusjonen juridisk vektlagt fra britisk side. Britene hadde brukt flere år på utvikling av vannressursene og økonomien i Transjordan, et land med få utsikter for utvikling, og var lite interessert å gi vekk verdifulle vannressurser gratis til en jødisk bedrift. Skeivfordelingen av vannressursene fra 1930 hjalp ikke Novomeysky i 1938 etter at synkende havnivå i Dødehavet og saltinnholdet i saltpannene skapte problemer for han. Novomeysky måtte nøye seg med å betale for vannmengdene han trengte, og britiske tjenestemenn ivaretok lokalbøndernes interesser ved Wadi Hasa.

Britene hadde en vannpolitikk i Transjordan, men den var ikke en bevisst politikk bestemt innad i mandatet. Det var ofte situasjoner utenfra mandatet som styrte hva som var viktig og når det hastet å gjøre noe. Den eneste delen som ikke var diktert utenfra var malariabekjempelsen. Spørsmålet lå i hvor mye vilje det var i å bekjempe malaria og utvikle jordbrukssektoren. Manglende investorer var med på å diktere denne politikken, men på den

andre siden ble det gjort mindre økologiske inngrep som kunne hatt større skader for miljøet, sammenliknet med Palestina.

Vannpolitikken til britene var ad hoc og var situasjonsbasert ut ifra forholdene i Palestina. Man kan snakke om et skifte fra 20- til 30 -tallet, der prioritering går fra favør av sionistene i Palestina til lokalbefolkningen i Transjordan. Fordelingen av Jordanelven og Dødehavet til sionistisk forretning viser til en sterk favorisering av Palestina som mandat. I løpet av 20- tallet pågår det en vannpolitikk gjennom bekjempelsen av malaria og en administrativ endring, der sir Henry Cox kommer på banen og en tettere styring av Transjordans økonomi til slutt fører til en større bevissthet rundt britenes ansvar av utviklingen av mandatet Transjordan. Det var flere års forsøk på å samle inn bistand til utviklingsprosjekter, økende uroligheter i Palestina mellom jøder og muslimer og farlige forhold i Ghoren som gjorde britene skeptiske til den favoriseringen som de tidligere har hatt.

I disputten om Wadi Hasa-rettighetene kommer det kommer frem at lokale britiske tjenestemenn fikk det avgjørende ordet i Transjordan, men de kunne aldri løsrive seg fra utenforliggende årsaker, som satte rammene for hva de kunne gjøre. Dette kommer fram flere ganger der uroen i Palestina og jødiske initiativer for å bosette seg i Transjordan får en pågangdrivende kraft. Britene i Transjordan var også avhengig av CDF i London for finansiering av prosjektene sine, ettersom at det transjordanske budsjettet var et mindre budsjett under palestinabudsjettet. Det kommer også frem at de avgjørende ordene kom fra høykommissæren, som satt i Jerusalem, som hovedsakelig fokuserte på Palestina, mens Cox utførte tilsvarende oppgaver i Transjordan og hadde det avgjørende ordet for Transjordan så lenge saken foregikk innenfor mandatets grenser.

Når man ser på hvilke faktorer som påvirket vannpolitikken kommer det fram ulike rammer som setter betingelsene. Det var et skille i britisk mandatpolitikk: i makroperspektiv ser man tydelig at britisk økonomi ble fremmet under organiseringen av Colonial Development Act og Colonial Development Fund. I et dypere dykk, fantes det også et skille mellom høykommissæren og britene som var utplassert i Transjordan. Høykommissæren opprettholdt jødiske økonomiske interesser, så lenge det ikke gikk utover de realpolitiske rammene. Dette var å holde fred og ro i mandatene og ta vare på det større geopolitiske aspektet med å kontrollere Midtøsten. Når man igjen sikter inn på Transjordan, er det tydelig at et trangt budsjett og lite økonomiske midler gjorde britene avhengig av investorer og innskudd fra utenforliggende institusjoner, som CDF. Det var manglende økonomi som var årsaken til at landgjenvinning av myrer og sumper ikke var et fenomen i Transjordan. Denne manglende

utviklingen vekket interesse av jødiske organisasjoner som lenge så med interesse på Transjordans dyrkbare jordbrukszone. Med den voksende «situasjonen» i Palestina, mellom jøder og arabere, var ikke sionistisk investering i Transjordan aktuelt for britene, ettersom at det kunne true den større mandatpolitikken i Midtøsten. Derfor kan man se en endring i britisk vannpolitikk, der situasjonen i Palestina setter rammene for britisk vannpolitikk i Transjordan. Dette er tydelig i Wadi Hasa-disputten. Det er også naturlig at britiske tjenestemenn i Transjordan fikk et annet syn og forhold til området de jobber i enn andre briter oppover i administrasjonen enten det var i Palestina eller London. Vannpolitikken i Transjordan var situasjonsbasert og må ses innenfor disse rammene som har blitt nevnt. Britene, som utgjør britisk politikk, må forstås som individer og i egen kontekst. Briter i Transjordan bryr seg mer om Transjordan. Når britisk mandatpolitikk var ad hoc, ble de individuelle politiske holdningene tydeligere og derfor mer styrende fremfor et mer bestemt politisk formål.

Epilog – videre forskning

Vannpolitikk i Transjordan åpner opp flere temaer for videre forskning. Allerede har jeg pekt på utvikling, økologiske inngrep, britisk mandat og kolonihistorie, forholdet mellom Palestina og Transjordans og britisk administrasjonshistorie. Likevel er det flere temaer som ikke er dekket innenfor vannhistorie i Transjordan. Et tema som ikke fikk plass i oppgaven, er Transjordans vannlov, som ble påbegynt i kjølvannet av Colonial Development i Transjordan og samtidig som Wadi Hasa-disputten med Palestine Potash Company. Her kan vannlovene ses i egen transjordansk kontekst og sammenliknes med transjordansk landlov, tidligere osmansk landlov og vannlov i Palestina. Dette vil bidra til å forstå den fulle konteksten av britisk vannpolitikk og juridisk historie i Transjordan.

Et annet tema som kan studeres videre, var vann og beduiner under mandatperioden. Mye av livsstilen til beduinene baserte seg på hvor vannet befant seg og opprettelsen av mandatet og grensesettingen fikk en direkte påvirkning for beduinene ettersom tradisjonelle beiteplasser og vannhull ble mer utilgjengelige enn tidligere.

Transjordan deler også Yarmukelven med Syria og grensesettingen og immigrasjon av lokale stammer i områdene der kan også være et tema for seg selv. Ikke minst kan franske arkiv være interessante på dette området.

Transjordans forhold til Colonial Development Fund kan også utforskes i større grad, ved å se på arkivene som sier mer om de prosjektene som ikke handler om vann. Det kan også

oppdages flere kilder om vannprosjekter ved å åpne arkiv under Grant-in-Aid fra Colonial Office. Vannhistorie kan også åpne opp om immigrasjon og bosetning i Transjordan og det demografiske forholdet mellom bofaste og nomader. Dette krever også en større studie med oversikt over mer variert kildegrunnlag.

Arabiske kilder som arkiv og aviser kan også være med på å utfylle vannhistorien til Transjordan og forhåpentligvis fortelle mer om initiativene til Abdullah og regjeringen. Forhåpentligvis kan arabiske kilder fortelle om vannhistorie på et mikronivå, med større fokus på individet, sosialhistorie og kanskje vann og religion i hverdagshistorie.

Kilder

National Archives

Colonial office

CO 733/9/13 – 04 August 1921. Hydroelectric Schemes in the Jordan Valley.

CO 733/13/51 - 08 March 1921. Rutenberg Scheme utilizing the Jordan and the River Yarmuk.

CO 733/51/20 – 19 November 1923. Rutenberg Concession Hydroelectric power of Jordan-Yarmuk project.

CO 733/101/29 – 18 April 1925. Palestine Electric Corporation's Jordan-Yarmuk Concession.

CO 733/165/3 – 1. Jan-31. Aug 1929. Disposal for surplus land on completion of a hydro-electric power station in Trans-Jordan.

CO 831/2/2 – 1928. Department of Health Report for 1927.

CO 831/10/16 – 1930. Applications for assistance from Colonial Development Fund.

CO 831/15/12 – 1931. Applications for assistance from Colonial Development Fund.

CO 831/24/6 – 1933. Colonial Development Fund: applications for assistance for water supply scheme.

CO 831/28/5 – 1934. Annual Health report for 1932.

CO 831/33/4 – 1935. Colonial Development Fund: Water supply scheme.

CO 831/33/9 – 1935. Colonial Development Fund: Scheme for establishment of Department of Development.

CO 831/36/8 – 1936. Vacancy for Director of Development.

CO 831/47/10 – 1938. Colonial Development Fund: progress report.

CO 831/52/3 – 1939. Colonial Development Fund: water supply scheme.

CO 831/52/4 – 1939. Colonial Development Fund: water supply scheme.

CO 831/52/6 – 1939. Colonial Development Fund: Wadi Ziglab irrigation scheme.

CO 831/55/15 – 1940. Colonial Development Fund: Water supply scheme.

CO 831/57/8 – 1940. M.G. Ionides report on water resources.

Foreign office

FO 816/69 – 1. Des 1937-31. Jul 1938. Potash Company's application for land and water at Wadi Hasa Vol. 1.

FO 816/70 – 1. Jul 1938-30. Sep 1938. Potash Company's application for land and water at Wadi Hasa Vol. 2.

FO 816/71 – 1. Aug 1938-31. Jul 1941. Potash Company's application for land and water at Wadi Hasa Vol. 3.

FO 816/72 – 1. Aug 1941-31. Aug 1944. Potash Company's application for land and water at Wadi Hasa Vol. 4.

Israel State Archives

ISA 20504/14 – זג - 1922-1930 – Palestine Potash Concession at Dead Sea.

ISA 4223/8 – ז, xvii - REPORT - The Water Resources of Transjordan and their Development.

Nasjonalbiblioteket

Report by His Majesty's Government in the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the Council of the League of Nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1932, 1933, 1934, 1935, 1937, 1938.

Litteraturliste

Abbot, George C. (1971). *A Re-examination of the 1929 Colonial Development Act*. *The Economic History Review*, feb. 17, Vol 24, No. 1, s. 68-81. Wiley. <https://www.jstor.org/stable/2593641>.

Alon, Yoav. (2009). *The Making of Jordan Tribes, Colonialism and the Modern State*. New York. I.B Tauris & Co Ltd.

Alon, Yoav. (2016). *The Shaykh of Shaykhs Mithqal al-Fayiz and Tribal Leadership in Modern Jordan*. Stanford. Stanford University Press.

Amadouny, Vartan M. (1997). *The Campaign against Malaria in Transjordan, 1926–1946: Epidemiology, Geography, and Politics*. *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, oktober 1997, Vol. 52, No. 4, s. 453-484. Oxford University Press. <https://www.jstor.org/stable/24624221>.

Austen, Major E. E. (1919). *Anti-Mosquito Measures in Palestine During Campaigns of 1917-1918*. *Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene*. Vol. xiii, No. 4, s. 47-62.

Barr, James. (2012). *A Line in the Sand*. New York. WW Norton & CO.

Broich, John. (2013). *British Water Policy in Mandate Palestine: Environmental Orientalism and Social Transformation*. *Environment and History*. 2013, Vol. 19, No. 3, s. 255-281. White Horse Press.

Butenschøn, Nils A. (2008). *Midtøsten Imperiefall, statsutvikling, kriger*. Oslo. Universitetsforlaget.

Cohn-Sherbok, Dan. (2012). *Introduction to Zionism and Israel, From Ideology to History*. London. Bloomsbury Publishing Plc.

Cleveland, William L. Bunton, Martin. (2016). *A history of the Modern Middle East*. Boulder. Westview Press.

Davis, Diana. Burke III, Edmund. (2012). *Environmental Imaginaries in the Middle East and North Africa*. Athens. Ohio University Press.

Dieterich, Renate. (2003). *Electrical Current and Nationalist Trends in Transjordan: Pinchas Rutenberg and the Electrification of Amman*. *Die Welt des Islams*, 2003, New Series, Vol. 43, No. 1, s. 88-101.

Fisher, Clarence S. (1932). *Excavations at Jerash, 1931*. Bulletin of the American Schools of Oriental Research. Feb. 1932, No. 45, s. 3-20. The University of Chicago Press. <https://www.jstor.org/stable/1355293>.

Geographical Handbook Series. (1943). *Palestine and Transjordan*. Naval Intelligence Division.

Gil-Har, Yitzhak. (1993). *British Commitments to the Arabs and their Application to the Palestine-Trans-Jordan Boundary: The Issue of the Semakh Triangle*. *Middle Eastern Studies*, 1993, Vol. 24, No. 4, s. 690-703.

Gratien, Chris. (2017). *The Ottoman Quagmire: Malaria, Swamps, and Settlements in the Late Ottoman Mediterranean*. *Int. J. Middle East Stud.* Vol. 49, s. 583–604. DOI: 10.1017/S0020743817000605.

Gubser, Peter. (1985). *Politics and Change in Al-Karak, Jordan, A study of a Small Arab Town and Its District*. Boulder. Westview Press.

Hughes, J. Donald. (2010). *What is Environmental History?*. Cambridge. Polity Press.

Ionides, Michael G. (1953). *The Disputed Waters of Jordan*. *Middle East Journal*, Vol. 7, No. 2, s. 153-164. <https://www.jstor.org/stable/4322483>.

Lewis. Norman N. (1987). *Nomads and settlers in Syria and Jordan, 1800-1980*. London. Cambridge University Press.

McCarthy, Justin. (1997). *The Ottoman Turks*. London. Pearson Education Limited.

Meiton, Fredrik. (2015). *Throwing Transjordan into Palestine Electrification and State Formation 1921-1954*. S. 291-307. Schayegh, Cyrus. Arsan, Andrew. *The Routledge Handbook of the History of the Middle East Mandates*. London. Routledge.

Natur, Fahd Salih. (1985). *Water Supply for the Agricultural Sector*. S. 197-273. Zabhlán, A. B. Qasem, Subhi. *The Agricultural Sector of Jordan, Policy & Systems Studies*. London. Ithaca Press.

Norris, Jacob. (2013). *Land of Progress Palestine in the Age of Colonial Development 1905-1948*. Oxford. Oxford University Press.

Nowar, Maan Abu. (2006). *The Development of Trans-Jordan 1929-1939 A History of the Hashemite Kingdom of Jordan*. Reading. Ithaca Press.

Reguer, Sarah. (1995). *Rutenberg and the Jordan River: A Revolution in Hydro-electricity*. *Middle Eastern Studies*. Vol. 31, No. 4, s. 691-729. Israel. Taylor Francis Ltd.

Robins, Philip. (2019). *A history of Jordan*. Cornwall. Cambridge University Press.

Rogan, Eugene L. (1999). *Frontiers of the State in the Late Ottoman Empire*. Cambridge. University Press.

Rogan, Eugene L. og Tell, Tariq. (1994). *Village, Steppe and State, The Social Origin of Modern Jordan*. London. British Academic Press.

Sunderland, David. (2007). *Managing British Colonial and Post-Colonial Development: The Crown Agents, 1914-1974*. Woodbridge. The Boydell Press.

Webb JR., James L.A. (2009). *Humanity's Burden A Global History of Malaria*. New York. Cambridge University Press.

Wilson. Mary C. (1987). *King Abdullah, Britain and the making of Jordan*.
New York. Cambridge University Press.

Wittfogel, Karl A. (1959). *Oriental Despotism A Comparative Study of
Total Power*. Binghamton. Yale University Press.